

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

113 706

ASYA PASİFİK EKONOMİK İŞBİRLİĞİNDE
JAPONYA'NIN ROLÜ

113706

Aslı ŞEN

SBE İKTİSAT ANA BİLİM DALINDA HAZIRLANAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sema KALAYCIOĞLU

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İSTANBUL, 2002

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	i
ŞEKİL LİSTESİ.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ASYA PASİFİK BÖLGESİNDE EKONOMİK ENTEGRASYON HAREKETLERİ

1.1. Asya Pasifik Bölgesinin Önemi ve Ekonomik Dinamikleri.....	3
1.2. Asya Pasifik Bölgesinde Ekonomik İşbirliği Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	7
1.3. Asya Pasifik Bölgesinde Ekonomik Entegrasyonu Mümkün Kılan Koşullar ve Entegrasyonun Önündeki Engeller.....	12
1.4. Asya Pasifik Bölgesindeki Entegrasyon Çabaları ve Girişimleri.....	15
1.4.1. Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN).....	15
1.4.2. Pasifik Serbest Ticaret Bölgesi (PAFTA).....	19
1.4.3. Avustralya-Yeni Zelanda Daha Yakın Ekonomik İlişkiler Ticaret Antlaşması (ANZCERTA).....	20
1.4.4. Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC).....	21
1.4.5. Doğu Asya Ekonomik Birliği (EAEC).....	29
1.4.6. Asya Pasifik'te Alt Bölgesel Ekonomik Kuşaklar (SREZs).....	30
1.4.7. Asya Pasifik'te Alternatif Bir Bölgesel Entegrasyon Modeli: Açık Ekonomik Birlik (OEA).....	31

İKİNCİ BÖLÜM

ASYA PASİFİK BÖLGESİNDE PARASAL ENTEGRASYON ARAYIŞLARI

2.1. Optimum Para Alanı Teorisi Açısından Asya Pasifik Bölgesinin Bir Değerlendirmesi.....	34
2.1.1. Asya Pasifik Bölgesinde Ekonomik Yapıların Benzerliği.....	36
2.1.2. Asya Pasifik Bölgesinde Ekonomik Şokların Asimetriklik Derecesi.....	39
2.1.3. Asya Pasifik Bölgesinde Faktör Hareketliliği ve Ücret Elastikiyeti.....	43
2.1.4. Asya Pasifik Bölgesinde Bölge İçi Ticaretin Yüksekliği.....	48
2.1.5. Asya Pasifik Bölgesinde Ekonomilerin Dışa Açıklık Derecesi.....	51
2.1.6. Asya Pasifik Bölgesinde Ekonomi Politikalarının Uyumlaştırılmasına Yönelik Adımlar ve Kurumsal Altyapı.....	53
2.2. Asya Pasifik Bölgesi İçin Olası Bir Alternatif: Asya Para Sepeti.....	54

2.3. Asya Pasifik Bölgesinde Asya Para Fonu'nun Oluşma Olasılığı.....	57
2.3.1. Asya Para Fonu Fikrinin Doğuşu.....	57
2.3.2. Asya Para Fonu'nun Oluşturulmasına Yönelik Tartışmalar.....	58
2.3.3. Olası Bir Asya Para Fonu'nun İşlevi.....	60
2.3.4. Asya Para Fonu Oluşumunun Önündeki Engeller.....	61
2.4. Asya Pasifik İşbirliğinde Chiang Mai İnisiyatifi.....	64
2.4.1. ASEAN Swap Düzenlemesi (ASA).....	64
2.4.2. İkili Swap ve Repo Antlaşmaları Ağı (NBSA).....	65
2.4.3. Bölgesel Finansman Mekanizmasının Kurulması	67
2.4.4. İzleme Birimi ve Karar Alma Organı.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASYA PASİFİK EKONOMİK İŞBİRLİĞİNDE JAPONYA'NIN ROLÜ

3.1. Asya Pasifik Bölgesinde Ekonomik Entegrasyon Hareketlerinde Japonya'nın Yeri:	
APEC ve Japonya.....	69
3.2. Asya Pasifik Bölgesinde Parasal Entegrasyon Arayışlarında Japonya'nın Yeri:	
Bir Yen Blok'unun Oluşma Olasılığı.....	72
3.2.1. Uluslararası Bir Para Birimi Olarak Yen.....	75
i. Uluslararası Ticarete Yen.....	78
ii. Uluslararası Finansal Piyasalarda Yen.....	80
iii. Uluslararası Rezervlerde Yen.....	82
iv. Uluslararası Sermaye Hareketlerinde Yen.....	83
3.2.2. Asya Pasifik Bölgesinde Yen Blok'unun Gerçekleşme Olasılığını	
Etkileyen Faktörler.....	86
i. Japonya'nın Asya Pasifik Ticaretinde Yen'in Payı.....	86
ii. Asya Pasifik Bölgesine Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yen'in Payı.....	91
iii. Yen - Dolar Paritesi Değişimleri.....	95

SONUÇ.....	99
KAYNAKLAR.....	103
EK : Uçan Kazlar Modeli.....	115
ÖZGEÇMİŞ.....	119

TABLO LİSTESİ

BÖLÜM

SAYFA

BİRİNCİ BÖLÜM

Tablo 1.1 : Asya Pasifik Ekonomilerinin Yıllık Büyüme Oranları (1990-2000, %)	5
Tablo 1.2: APEC, ASEAN, AB ve NAFTA'nın Karşılaştırmalı Temel Ekonomik Göstergeleri (2000).....	6
Tablo 1.3: Dünya Ticaretinde Bölgesel Paylar (%).....	7
Tablo 1.4: Asya Pasifik Bölgesinde Ekonomik İşbirliğinin Tarihi Gelişimi	11
Tablo 1.5: ASEAN Üyesi Ülkelerin Temel Ekonomik Göstergeleri, 2000.....	15
Tablo 1.6: ASEAN Üyesi Ülkelerin İhracatı 1998-1999 (Milyon \$).....	16
Tablo 1.7: ASEAN Üyesi Ülkelerin İthalatı 1998-1999 (Milyon \$).....	16
Tablo 1.8: ASEAN'ın Tarihi Gelişimi.....	18
Tablo 1.9: APEC Üyesi Ülkelerin Temel Ekonomik Göstergeleri (2000).....	27

İKİNCİ BÖLÜM

Tablo 2.1: Temel Ekonomik Göstergeler Açısından Asya Pasifik Bölgesi (2000).....	37
Tablo 2.2: Asya Pasifik Bölgesinde Ekonomik Şokların Büyüklüğü ve Şoklara Uyarlanma Hızları (1968-1998).....	40
Tablo 2.3: Talep Şoklarının Korelasyonlarının Asya Pasifik Ülkelerine Göre Dağılımı (1968-96).....	42
Tablo 2.4: Arz Şoklarının Korelasyonlarının Asya Pasifik Ülkelerine Göre Dağılımı (1968-1996).....	42
Tablo 2.5: Asya Pasifik Bölgesinde Göçmen/Göçmen İşçi Miktarları (1999).....	47
Tablo 2.6: Bölge İçi Ticaretteki Nominal Büyüme (Yıllık % Artış, 1989-1999)	49
Tablo 2.7: Asya Pasifik Ülkelerinin İlk Beş Ticaret Ortağı Sıralamasında Bölgesel Performans (2000).....	50
Tablo 2.8: Asya Pasifik Ekonomilerinde İhracatın Başlıca Ürün Gruplarına Göre Dağılımı (%).....	51
Tablo 2.9: Asya Pasifik Bölgesinde Dış Ticaretin GSYİH'ye Oranı (%).....	52
Tablo 2.10: Endonezya ve Tayland'a Asya Krizi Sonrasında Gerçekleştirilen Uluslararası Finansal Yardımlar (1999, Milyar \$.....)	59
Tablo 2.11: ASEAN Swap Düzenlemesi Katılım Payları.....	65
Tablo 2.12: Chiang Mai İnisiyatifi Kapsamındaki İkili Swap Antlaşmaları.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tablo 3.1: İkinci Dalga Asya Ekonomilerine Gerçekleştirilen Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Japonya ve Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'nin Payları (1986-1989, Toplam Doğrudan Yabancı Yatırımların %'si Olarak).....	72
Tablo 3.2: Uluslararası Bir Para Biriminin Görevleri.....	76
Tablo 3.3: Dünya Ticaretinde Japonya'nın ve Yen'in Payları.....	78
Tablo 3.4: Japonya'nın Dış Ticaretinde Yen'in Payı.....	79
Tablo 3.5: Japonya Dışındaki Başlıca Sanayileşmiş Ülkelerin Dış Ticaretlerinde Kendi Ulusal Para Birimlerinin Payları (%).....	79
Tablo 3.6: Uluslararası Finansal Piyasalarda Başlıca Para Birimlerinin Payları (%).....	81
Tablo 3.7: Uluslararası Rezervlerde Başlıca Para Birimlerinin Payları (Yıl sonu, %).....	83
Tablo 3.8: Japonya'nın Gerçekleştirdiği Resmi Kalkınma Yardımlarının Bölgesel Dağılımı (Milyon \$).....	83
Tablo 3.9: Gelişmekte Olan Ülkelere Verilen Uzun Dönemli Kredilerde Başlıca Para Birimlerinin Payları (%).....	84
Tablo 3.10: Japonya'nın Asya Pasifik Ülkeleriyle İhracatı, 1985-1999 (Milyon \$).....	87
Tablo 3.11: Japonya'nın Toplam İhracatında Asya Pasifik Bölgesinin Payı (%).....	88
Tablo 3.12: Japonya'nın İlk On Ticaret Ortağı Sıralamasında Asya Pasifik Bölgesinin Yeri.....	88
Tablo 3.13: Asya Pasifik Ülkelerinin İlk On Ticaret Ortağı Sıralamasında Japonya'nın Yeri.....	89
Tablo 3.14: Japonya'nın Bölgelere Göre Ticaretinde Para Birimlerinin Payları (%).....	90
Tablo 3.15: Japonya'nın Gerçekleştirdiği Toplam Doğrudan Yabancı Yatırımlar (100 Milyon \$).....	91
Tablo 3.16: Japonya'nın İkinci Dalga Asya Ekonomileri ve Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'ne Gerçekleştirdiği Doğrudan Yabancı Yatırımlar (100 Milyon \$).....	91
Tablo 3.17: Japonya'nın Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Bölgelere Göre Dağılımı (%)....	92
Tablo 3.18: İkinci Dalga Asya Ekonomilerine Gerçekleştirilen Doğrudan Yabancı Yatırımın Kaynakları (% , 1986-1990).....	93
Tablo 3.19: Asya Pasifik Bölgesine Gerçekleştirilen Doğrudan Yabancı Yatırım Akımları, 1990-94 (Milyon \$, %).....	94
Tablo 3.20: Yen-ABD Doları Döviz Kuru Seyri (1980-2001).....	97

ŞEKİL LİSTESİ

BÖLÜM

SAYFA

İKİNCİ BÖLÜM

Şekil 2.1: Toplam Talep Eğrilerinde Kaymalar (Talep Şoku Örneği).....	44
Şekil 2.2: Otomatik Denkleştirme Mekanizması.....	45
Şekil 2.3: Talep Şoku Durumunda Revalüasyonun Etkileri.....	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Şekil 3.1: Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'nde Ekonomik Büyüme ile Yen-Dolar Paritesi Arasındaki İlişki.....	96
Şekil 3.2: İkinci Dalga Asya Ekonomileri'nde Ekonomik Büyüme ile Yen-Dolar Paritesi Arasındaki İlişki.....	96

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tezimin hazırlanması sırasındaki çalışmalarımın her aşamasında, değerli görüşleriyle katkıda bulunarak beni yönlendiren danışmanım Prof. Dr. Sema Kalaycıoğlu'na, teşekkür kelimesinin az geleceği düşüncesindeyim.

ÖZET

Son beş yılda yaşadığı ekonomik ve finansal sıkıntılara rağmen, Asya Pasifik bölgesi dünyanın en dinamik bölgelerinden biri olma özelliğini korumaktadır. Diğer taraftan, günümüzde bölgeselleşme, ekonomik açıdan giderek öne çıkan bir eğilimdir. Bu bağlamda, dünya ekonomisi için büyük anlam taşıyan Asya Pasifik bölgesindeki entegrasyon girişim ve olasılıklarını incelemek önemlidir. Bu çalışma, Asya Pasifik bölgesindeki entegrasyon çaba ve girişimlerini, söz konusu oluşumlar dahilinde Japonya'nın rolüne odaklanarak incelemektedir.

Birinci bölümde, Asya Pasifik bölgesi ve ekonomik dinamikleri tanımlanmakta, bölgedeki ekonomik entegrasyon oluşumları ele alınmaktadır. Bu bölümde, bölgede hangi tür girişimlerin daha kapsamlı ve etkin olma özelliği gösterdiği sorusuna yanıt aranmaktadır.

İkinci bölümde, bölgedeki parasal entegrasyon olasılıkları incelenmektedir. Bu inceleme kapsamında, Asya Pasifik ekonomileri önce Optimum Para Alanı Teorisi koşulları açısından değerlendirilmektedir. Ardından, bir Asya Para Sepeti ve Asya Para Fonu'nun oluşma olasılıkları araştırılmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde, Asya Pasifik ekonomik işbirliğinde Japonya'nın rolü irdelenmektedir. Ayrıca, Japonya'nın liderliği söz konusu olsun veya olmasın, bölgede henüz bir ekonomik entegrasyon tasarımının ortaya çıkmadığı saptanmaktadır. Mevcut oluşumların birer iktisadi işbirliği örneği olmakla beraber, bir entegrasyon olarak nitelendirilemeyeceği savı ağırlık kazanmaktadır. Parasal entegrasyon arayışları açısından ise, Japonya'nın Asya Pasifik bölgesindeki ekonomik etkinliği yoluyla, bir Yen Blok'unun oluşmasının mümkün olup olmadığı incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Asya Pasifik, ekonomik entegrasyon, APEC, parasal entegrasyon, optimum para alanı, Asya Para Fonu, Yen Blok'u.

ABSTRACT

Inspite of the economic and financial problems it faced in the last five years, Asia Pacific is still one of the most dynamic regions of the world. On the other hand, so far as international economic relations are concerned, regionalization has long been a recent trend. Therefore, it is important to elaborate economic integration endeavours and possibilities in the Asia Pacific region. This study examines cooperation and integration attempts in the Asia Pacific region with an emphasis on Japan's prospective role in these formations.

In the first part of the study, Asia Pacific region is defined and current economic integration attempts in the region have been studied.

In the second part of the study, possibilities of monetary integration in the region are investigated. In the context of this investigation, the suitability of the Asia Pacific economies for a regional monetary integration is assessed on the basis of the theory of Optimum Currency Areas. Furthermore, the possibilities of establishing an Asian Currency Basket and an Asian Monetary Fund are inquired.

In the last part of the study, Japan's role within the Asia Pacific economic cooperation and integration is evaluated. The emergence of a Yen Block in the region is investigated as a monetary integration possibility.

Keywords: Asia Pacific, economic integration, APEC, monetary integration, optimum currency area, Asian Monetary Fund, Yen Block.

GİRİŞ

Asya Pasifik bölgesi, 1960'lerden itibaren ekonomik dinamizm kazanmış ve 1980'li yıllardan günümüze güçlü bir ekonomik merkez halini almıştır. Bölgede bulunan ekonomilerin gösterdiği performans, Asya krizinin egemen olduğu son beş-altı yıllık bir dönem dışında, Asya mucizesi deyiminin ekonomik yazıma kazandırılmasını sağlamıştır. Gerçekten de Asya Pasifik bölgesi, dünya ticaretindeki konumu, beşeri ve fiziki sermaye birikimi ile, dünyanın dikkatle incelenmesi gereken bir bölgesidir.

Günümüzde farklı coğrafyalarda, çeşitli düzeylerde ekonomik entegrasyon biçimlerinin oluşturulmasına yönelik çabalar ağırlık kazanmıştır. Ekonomik anlamda ilerleme, kalkınma ve toplumsal refah, bölgeselleşme yoluyla sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda, Asya Pasifik bölgesindeki ekonomik entegrasyon çaba ve girişimlerini incelemek anlamlıdır.

Ekonomik entegrasyon teorileri, ekonomik, sosyal ve tarihi yapılarıdaki benzerliklerin; ortak dil, din ve coğrafi yakınlık gibi unsurların, entegrasyonların oluşumunu kolaylaştırdığını ortaya koymaktadır. Asya Pasifik bölgesi, ABD, Kanada, Japonya ve Avustralya gibi gelişmiş; Güney Kore, Tayvan, Tayland, Malezya ve Filipinler gibi yeni sanayileşen; Brezilya, Peru, Şili ve Papua Yeni Gine gibi gelişmekte olan; Brunei Sultanlığı gibi petrole dayalı ve Çin gibi yükselen ekonomileri barındıran bir bölgedir. Bu şekilde farklı birçok ekonomik yapıyı biraraya getiren Asya Pasifik bölgesinde de, özellikle Uzak Doğu Asya ülkeleri gibi entegre olmaları daha mümkün olan ülkelerin, kendi aralarında kuracakları bir oluşumda liderlik rolünün Japonya tarafından üstlenebileceği akla gelebilecek bir olasılıktır.

Bu çalışmada da, bu durum gözetilerek, Asya Pasifik bölgesindeki gerçekleşmiş ve gerçekleşmesi muhtemel çeşitli ekonomik entegrasyonlarda Japonya'nın rolünün değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde, Asya Pasifik bölgesinin dünya ekonomisi için taşıdığı önem ve ekonomik dinamikleri dikkate alınarak, bölgedeki ekonomik entegrasyon hareketleri incelenmiştir. Ardından, bölgede ekonomik işbirliği fikrinin ortaya çıkışı ve gelişim süreci, ekonomik entegrasyonu mümkün kılan ve engelleyen koşullar ile, bölgedeki entegrasyon girişimleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde, Asya Pasifik bölgesindeki parasal entegrasyon arayışları ele alınmıştır. Söz konusu başlık çerçevesinde, bölge önce Optimum Para Alanı Teorisi açısından değerlendirilmiş, ardından bölgedeki başlıca entegrasyon önerileri olarak bir Asya Para Sepeti'nin ve Asya Para Fonu'nun oluşma olasılıkları incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde, Asya Pasifik ekonomik işbirliğinde Japonya'nın rolü irdelenmiştir. Bu doğrultuda, ilk olarak APEC ve Japonya ele alınmıştır. Ardından, bölgede bir parasal entegrasyon arayışı olarak bir Yen Blok'unun oluşma olasılığı incelenmiştir. Böylesi bir oluşumun gerçekleşmesinde Japonya'nın bölgeye yönelik ticaret ve yatırımlarının etkisi ile Yen'in uluslararası bir para birimi olarak konumu araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ASYA PASİFİK BÖLGESİNDE EKONOMİK ENTEGRASYON HAREKETLERİ

1. 1. ASYA PASİFİK BÖLGESİNİN ÖNEMİ VE EKONOMİK DİNAMİKLERİ

“Asya Pasifik Bölgesi” terimi ilk kez Japon ekonomi profesörü Kiyoshi Kojima (1968) tarafından kullanıldığından beri, bu coğrafi varlığı tanımlama konusunda tam olarak bir fikir birliğine varılabilmiş değildir. Kojima’nın tanımı, beş sanayileşmiş ülkeyi, ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Japonya’yı kapsamıştır.

Dixon ve Drakakis-Smith (1993), Asya Pasifik konusunda bölgesel tanımlamalar yapmanın zor olduğunu, çünkü yapılan tanımlamalarda yer alan temel özelliklerin her zaman coğrafi sınırlarla örtüşmediğini iddia etmektedir. Bölgeyle ilgili olarak yapılan diğer başlıca tanımlamalar şu şekilde sıralanabilir:

Dünya Bankası, otuzdört adet düşük, orta ve yüksek gelirli ekonomiyi “Doğu Asya ve Pasifik” başlığı altında toplamıştır. Asıl ilgi alanı Güney Doğu Asya olan Asya Kalkınma Bankası (Asian Development Bank), sadece bölgedeki gelişmekte olan ülkelerden bazıları üzerine odaklanmıştır.

Asya-Pasifik Ekonomi Literatürü (Asian-Pacific Economic Literature) isimli dergi, bölgeyi, gelişmekte olan Doğu ve Güney Doğu Asya ülkelerine Pasifik Adaları’nı da dahil ederek tanımlamıştır. Dixon ve Drakakis-Smith (1993), Pasifik Asya tanımlamalarına Myanmar’ı da dahil etmişlerdir.

Islam ve Chowdhury (1997), daha seçici bir tanımlamayı tercih ederek, coğrafi bir tanımlamadan ziyade, daha analitik olan ve sanayileşmişlik düzeyleri üzerine odaklanan bir tanımlamada bulunmuşlardır. Bu tanımlamaya göre sanayileşmekte olan Asya Pasifik bölgesi üç alt gruba ayrılmıştır:

- 1.Yeni Sanayileşmiş Ekonomiler-YSE (Newly Industrialized Economies – NIEs): Tayvan, Güney Kore, Hong Kong, Singapur;
- 2.ASEAN-4: Malezya, Endonezya, Filipinler, Tayland
- 3.Doğu Asya Geçiş Ekonomisi: Çin Halk Cumhuriyeti.

Bu tanımlamanın coğrafi sınırlarla örtüşmediği, Singapur'un aslında bir Güney Doğu Asya ülkesi olmasına rağmen Tayvan gibi bazı Doğu Asya ülkeleri ile aynı kategoride tutulmasından da görülebilmektedir.

Bu bölümde, Asya Pasifik bölgesinin önemi ve ekonomik dinamikleri, bölgede ekonomik işbirliğinde bulunma girişim ve çabaları, bölgede ekonomik entegrasyon oluşturmaya mümkün kılan koşullar ve entegrasyon oluşturma sürecindeki engeller ile mevcut ekonomik entegrasyon biçimleri incelenmiştir. Asya Pasifik'teki en kapsamlı ve gelecek vaadeden kurumsal entegrasyonun Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (Asia Pacific Economic Cooperation-APEC) olduğu kabul edildiği ve Japonya da bu oluşumun içinde yer aldığı için, çalışmanın konusu itibarıyla bölgenin tanımlanmasında da kriter olarak APEC alınmıştır. Dolayısıyla bu bölümde, Asya Pasifik bölgesi ve ekonomik dinamikleri incelenirken APEC'e üye olan 21 ülke göz önünde bulundurulmuştur. Bu ülkeler; ABD, Avustralya, Brunei Sultanlığı, Çin, Endonezya, Filipinler, Güney Kore, Hong Kong, Japonya, Kanada, Malezya, Meksika, Papua Yeni Gine, Peru, Rusya, Singapur, Şili, Tayland, Tayvan, Vietnam ve Yeni Zelanda'dır.

Asya Pasifik bölgesinin ekonomik anlamda öneminin artmasında, 1985 tarihli *Plaza Antlaşması*'nın büyük etkisi olmuştur. O tarihte ABD, en yüksek borç oranına sahip ülke konumuna gelmiş, Dolar krizi korkusu ve olasılığı ortaya çıkmıştır. Bu korku, ABD dışındaki G5 ülkelerinin (Japonya, Almanya, Fransa ve İngiltere) ulusal paralarını Dolar karşısında revalüe etmelerine neden olmuştur. Söz konusu ülkelerin Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanları, Eylül 1985'te New York Plaza Hotel'de biraraya gelmişlerdir. Şubat ayından itibaren zaten Dolar karşısında değer kazanmakta olan Yen'in revalüasyon süreci Plaza Antlaşması ile daha da hız kazanmıştır. Bu gelişmeler, Japonya'nın uluslararası ekonomide en çok kredi veren ülke haline gelmesine neden olmuştur. Yen'in Plaza Antlaşması'nı takip eden sekiz ay içinde %40 değer kazanışı ile yükselen ihracat fiyatları, Japon üreticilerin üretimlerinin daha büyük bir kısmını ücretlerin ucuz olduğu ülkelere, özellikle de Asya Pasifik bölgesine kaydırmalarına neden olmuştur (Eccleston ve diğerleri, 1998:119). Dolayısıyla Japonya'nın bölgeye yönelik doğrudan yabancı yatırımlarında büyük ölçüde artış gerçekleşmiştir. Özetle, Plaza Antlaşması'yla Yen'in Dolar karşısında değer kazanması ile birlikte, Asya Pasifik bölgesinden daha çok söz edilir olmuş, bölgenin küresel sistem içindeki konumu daha fazla tartışılır hale gelmiştir.

Dixon ve Drakakis-Smith (1993), Doğu ve Güney Doğu Asya'nın, giderek daha geniş bir alanı tanımlayan Asya Pasifik bölgesi haline gelerek entegre olduğunu ileri sürmektedir. Bu yeni bölge, küresel ekonominin en dinamik parçası olarak biraraya gelmiş bulunmaktadır. Bölgede giderek daha yoğun olarak Japonya'nın etkisi hissedilirken, çoğu son 20 yılın büyüme hızı en yüksek ekonomileri de, izleyen tabloda (Tablo 1.1) görüleceği gibi bu bölgede yer almaktadır (Islam ve Chowdhury, 1997: 3).

Tablo 1.1 : Asya Pasifik Ekonomilerinin Yıllık Ekonomik Büyüme Oranları (1990-2000, %)

Ülke	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
BD	v.b.	-1.0 ^a	2.7 ^a	2.2 ^a	3.5 ^a	2.7*	3.6*	4.4*	4.4*	4.2*	5.2*
Australya	v.b.	0.4 ^a	2.8 ^a	3.0 ^a	5.1 ^a	4.4*	3.6*	4.0*	5.3*	4.7*	4.3*
Barbados	v.b.	0.1 ^a	3.6 ^a	-1.0 ^a	-4.1 ^a	3.0*	3.6*	4.1	1.0	2.5	3.5
Birleşik Krallık	v.b.	7.4**	6.1**	5.9**	6.2**	10.5*	9.6*	8.8*	7.8*	7.1*	8.0*
Brazilya	9.0	8.9	7.2 ^a	7.0 ^a	6.5 ^a	8.2*	7.8*	4.7	-13.2	0.2	4.4
Çin	3.0	-0.6	0.3 ^a	2.1 ^a	4.4 ^a	4.8*	5.7*	5.2	-0.6	3.3	3.7
Güney Kore	-3.5	-11.9	-3.0	-0.6	2.9	8.9*	6.8*	5.0	-6.7	10.7	9.2
Hong Kong	2.5	4.1**	6.3 ^a	6.1 ^a	5.3 ^a	3.9*	4.5*	5.0*	-5.1*	3.0*	9.7*
Japonya	4.0 ^a	1.1 ^a	0.1 ^a	0.5 ^a	0.9 ^a	1.4*	5.2*	1.6*	-2.5*	0.2	1.6
Kanada	v.b.	-1.8 ^a	0.8 ^a	2.2 ^a	4.1 ^a	2.8*	1.5*	4.4*	3.3*	4.5*	4.9*
Malezya	9.6	8.6	7.8 ^a	8.2 ^a	9.2 ^a	9.8*	10.0*	7.5	-7.5	5.4	8.2
Meksika	v.b.	3.6 ^a	2.8 ^a	0.7 ^a	3.5 ^a	-6.2*	5.1*	6.8*	4.8*	3.7*	7.0*
Malayzya Yeni	v.b.	v.b.	v.b.	v.b.	v.b.	-3.3*	7.8*	-5.2	1.4	3.2	0.8
Peru	v.b.	v.b.	-2.0 ^b	6.4 ^b	13.1 ^b	7.2 ^b	2.6 ^b	6.9*	-0.4*	1.4	
Rusya	v.b.	-11.4 ^a	-14.6 ^a	-8.5 ^a	-12.7 ^a	-4.1*	-3.4*	0.9*	-4.9*	3.2*	6.3*
Singapur	8.5	6.7**	6.2 ^a	10.4 ^a	10.1 ^a	8.1*	7.6*	8.4	0.4	5.4	10.1
Taiwan	v.b.	7.3 ^a	11.0 ^a	6.3 ^a	4.2 ^a	10.6*	7.4*	7.4*	3.4*	-1.1*	5.5*
Thailand	11.6	8.1	7.9 ^a	8.4 ^a	8.6 ^a	8.9*	5.9*	-1.7	10.2	4.2	4.5
Tayvan	v.b.	7.6 ^a	6.8 ^a	6.3 ^a	6.5 ^a	6.4*	6.1*	6.7*	4.6*	5.7*	6.4*
Vietnam	v.b.	6.0**	8.6 ^a	8.1 ^a	8.8 ^a	9.5*	9.3*	8.2	5.8	4.8	6.7
Yeni Zelanda	v.b.	-2.5 ^a	0.7 ^a	4.5 ^a	5.0 ^a	3.3*	2.7*	3.0	-0.7	3.9	4.0

Kaynak: ESCAP Key Indicators of Developing Asian and Pacific Countries 2000, * EIU 2001:

Country by Country, ** Goto ve Hamada, 1995: 3, a: Her bir ülkeye ait EIU Country Profile

1996, b: Peru Country Monitor 1996, v.b.: Veri bulunamadı

Tarih boyunca ekonomik güç merkezlerinin coğrafyalar arasında nasıl yer değiştirdiğine bakıldığında, uluslararası ekonomik dinamizmin önce Akdeniz'den Atlantik'e ve 1960'ların ortalarından itibaren de Asya Pasifik bölgesine kaydığı görülebilir. Gerçekten de "Pasifik Yüzyılı" deyimini 1980'lerden bu yana daha çok kullanılır hale gelmiştir (İslam ve Chowdhury, 1997: 3).

Tablo 1.2: APEC, ASEAN, AB ve NAFTA'nın Karşılaştırmalı Temel Ekonomik Göstergeleri (2000)

	Toplam GSYİH (Milyar \$)	GSYİH Artış (ort. %)	Enflasyon (ort.)	İşsizlik (ort.)	Toplam Nüfus (Milyon)
APEC	19,228.2	5.6	3.8	5.6*	2545,2
ASEAN	767.04	5.9	3.5	6.1	484,9
AB	7,839.3	3.4	2.4	8.2	376,4
NAFTA	11,236.9	5.5	3.2	3.9	403,8

Kaynak: Avustralya Dış İlişkiler ve Ticaret Departmanı Resmi Web Sitesi (Australian Foreign Affairs and Trade Department- www.dfat.gov.au)'nden, her birliğe üye ülkelerin verilerinin aritmetik ortalaması yazar tarafından hesaplanarak bulunmuştur

* Papua Yeni Gine hariç

Tablo 1.3: Dünya Ticaretinde Bölgesel Paylar (%)

	1986	1996	2010*
APEC	43.4	50.6	53.5
AB	44.3	39.2	36.8
NAFTA	22.2	19.8	19.2

Kaynak: Kalaycıoğlu ve Gönel, 1998: 168, *Tahmini

Gerek temel ekonomik göstergeleri, gerekse dünya ticaretinden aldığı pay, Asya Pasifik bölgesinin dünya ekonomisi için taşıdığı öneme birer gösterge olarak değerlendirilebilir (Tablo 1.2 ve Tablo 1.3). APEC'e üye ülkelerin toplam GSYİH'ları 2000 yılı itibarıyla 19,228.2 milyar Dolar olup, aynı oran NAFTA için 11,236.9, AB için 7,839.3 ve ASEAN için 767.04 milyar Dolar'dır. Asya Pasifik bölgesi, 2001 yılı itibarıyla dünya ticaretinin de %52'sini kontrol altında tutmaktadır (Kalaycıoğlu, 2001: 12).

1.2. ASYA PASİFİK BÖLGESİNDE EKONOMİK İŞBİRLİĞİ FİKRİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Henüz bir “Asya Pasifik Bölgesi”nden söz edilmediği 20. yüzyılın başlarında, Doğu Asya’da bölge içi ticaretin oldukça yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. 1938’de Doğu Asya’nın toplam ticaretinin %67’si bölge içinde gerçekleşmiştir. Söz konusu ticaretin büyük çoğunluğu, Hong Kong, Manila, Shangay ve Singapur arasında gerçekleştirilmiştir. Bu limanlar yalnızca sömürgelerle Avrupa arasındaki ticaretin değil, aynı zamanda Hindistan’dan Japonya’ya uzanan geniş bir ticaret ağının düzenlenmesini de sağlamışlardır. Örneğin Singapur, Tayland pirincinin %70 gibi büyük bir kısmının, Hindistan ve İngiltere’den tekstil ürünleri karşılığında Çin’e ve Japonya’ya aktarılmasına aracılık etmiştir (The World Bank, 1994: 21).

Bölge içi ekonomik bağımlılık, iki dünya savaşı arasındaki dönemde de yoğunlaşarak devam etmiş, Japonya’nın ekonomik ve askeri gücü doğrultusunda artış göstermiştir. Japonya’nın aynı dönemde Kore ve Tayvan’la ilişkileri de hızla gelişmiştir. 1932 yılına gelindiğinde Japonya, Endonezya’nın en önemli ticaret ortağı olan Hollanda’nın ve Malezya’nın birinci ticaret ortağı olan İngiltere’nin yerini almıştır. Kore ve Mançurya’yı kendi ulusal sanayiinin tamamlayıcı merkezleri haline getirdikçe, Japonya’nın Çin’deki yatırımları da İngiltere’nin bu ülkede gerçekleştirdiği yatırımlar düzeyine ulaşmıştır (The World Bank, 1994:22)

İkinci Dünya Savaşı ile, Doğu Asya içi ekonomik bağımlılık olumsuz yönde etkilenmiştir. Özel bir Doğu Asya ekonomik bloku ve ardından “Genişletilmiş Doğu Asya Ortak Kalkınma Bölgesi” (Greater East Asian Coprosperity Sphere) için tasarılar yapılmış, ancak bu tasarılar hayata geçirilememiştir. Savaş sonrasında bölgede ekonomik birlik oluşturma fikri, karşılıklı ekonomik bağımlılık olgusuna dönüşmüştür.

Savaş öncesi bölgede oluşturulan kurumların ve politik ilişkilerin yıkılması, isyanlar ve sivil savaş, bölgede karışıklığa yol açmış, ticaret akımları ABD’ye kaymıştır. Doğu Asya ülkeleri arasındaki ticarete bir azalma yaşanmış, ancak bu azalma bölge içi ticarete yönelik tercihlerdeki değişimlerden değil, ekonomilerin kendi performanslarındaki düşüşten kaynaklanmıştır (The World Bank, 1994:22).

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yirmi yıllık dönemde, Japon ekonomisi yeniden yapılanmaya yönelmiş, bölgedeki diğer ekonomiler de herhangi bir ekonomik entegrasyon çabası gösterecek kadar gelişmemiş olduğundan, Doğu Asya bölgesinde entegrasyon veya gruplaşmaya yönelik girişimlerde bulunulmamıştır. Diğer taraftan, söz konusu dönemde ABD yalnızca bölge ekonomileri açısından değil, tüm dünyadaki en büyük ekonomik güçtür. ABD'nin liderliğinin sadece ekonomik değil, aynı zamanda stratejik ve jeopolitik yönleri de bulunmaktadır. Doğu Asya bölgesi açısından ABD'nin liderliği, liberal uluslararası ekonomik sistemin koruyuculuğu anlamını da taşımaktadır. Doğu Asya ekonomileri; ekonomik yapılarında ve faktör donanımlarındaki farklılıklarıyla; liberal ticaret sisteminin gelişiminden, başarılı tarife kısıtlamalarından ve dünya ticaretindeki artıştan büyük yarar sağlamışlardır. Vietnam Savaşı'nın sona erdiği dönem, ABD'nin ekonomik etkisinde azalmanın yaşanıp, Japonya'nın bölge için öneminin artış gösterdiği dönemin başlangıcı olmuştur. Avustralya ve Yeni Zelanda, ekonomik ilgilerini İngiltere'den Doğu ve Güneydoğu Asya ile Japonya'ya kaydırmışlardır. Böylelikle, bir "Doğu Asya ve Pasifik" bölgesinden söz edilmeye başlanmıştır. Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur bölgede kalkınma sürecinde Japonya'yı izleyen birinci kuşak ekonomiler olarak ortaya çıkmışlardır. Bu gelişmelere bağlı olarak, bölge ekonomilerinin GSYİH'leri hızla artmış, Doğu Asya ve Pasifik bölgesi ekonomik anlamda daha güçlü hale gelmiştir (Das, 1996:51).

Artan bölge içi ekonomik bağımlılığa pek çok faktör katkıda bulunmuştur. Bu faktörlerin en önemlilerinden biri, Japon ekonomisinin büyüme hızına paralel olarak bölge ekonomileriyle gerçekleştirdiği yüksek düzeydeki ticarettir. Japonya, bölge ekonomilerine bu ekonomilerin önemli ölçüde ihtiyaç duydukları sermaye malları ve teknoloji ihrac ederken, aynı ekonomilerden kendi gereksinim duyduğu gıda ve sınai ham madde mallarını ithal etmiştir.

İkinci faktör, Kuzey Doğu ve Güney Doğu Asya ekonomilerinin sınai gelişimi ve ticaretlerindeki artıştır. Bu faktör, kaynak bakımından zengin Güneydoğu Asya ülkeleri ve Avustralya'nın Japonya ile olan yeni ticaret olanaklarından faydalanmaları ve bölgedeki dışa açık ve ticaret odaklı sınai stratejinin başarısı olmak üzere iki dış etken tarafından desteklenmiştir.

Üçüncü faktör, Pasifik bölgesinin kaynak bakımından zengin ülkeleri ile, Doğu Asya'nın hızlı büyüyen ve sanayileşen ekonomileri arasındaki ticari tamamlayıcılığı beraberinde getiren, ülkelerin ekonomik yapılarındaki farklılıklardır. 1960 ve 1970'lerde, Avustralya ve Japonya arasındaki ikili ilişkiler, büyük ölçüde iki ekonomi arasındaki güçlü birbirini tamamlayıcılık düzeyine bağlı olmuştur. İki ülke, ekonomik büyümelerinde önemli bir rol oynayan faktör donanımlarındaki farklılıklardan doğan uzmanlaşma ve ticaretten büyük yarar sağlamışlardır. 1980 ve 1990'larda Japonya ile diğer Doğu Asya ülkeleri arasında da benzer bir birbirini tamamlayıcılık ilişkisi ortaya çıkmıştır. Coğrafi yakınlık ve dolayısıyla düşük ulaşım maliyetleri de bölge içi ticareti arttırmıştır. Bu unsurlar, bölge içi karşılıklı bağımlılığı ve işbirliğini ekonomik olarak anlamlı kılmıştır (Das, 1996:52).

Avrupa Birliği'nin ortaya çıkışı ve gelişiminin de, hızlı büyüme - dışa açılma - ekonomik tamamlayıcılık üçgeni yoluyla Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde ortaya çıkan ikili işbirliği fikrinin gelişimine katkısı olmuştur. Doğu Asya ve Pasifik ekonomileri arasında, kurumsal ekonomik güçlerin, özellikle de Avrupa Birliği'nin, "ticareti artırma yoluyla büyüme" stratejilerine olumsuz etkisi olacağı kanısı oluşmuştur. Doğu Asya ve Pasifik ekonomileri, küresel piyasalara giriş açısından kendi ekonomik çıkarlarına ters düşen, büyük ölçüde içe dönük ve kendi kendine yeten bir Avrupa blokunun oluşumuna yönelik korkular taşımışlardır. 1968'de Avrupa Birliği (o dönemde henüz Avrupa Topluluğu) içi tarifelerin kaldırılması, bu korkuları arttırmıştır. Avustralya ve Yeni Zelanda, Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası nedeniyle geleneksel tarım piyasalarını kaybetmiş, yeni piyasalar geliştirmek için Doğu Asya ve Pasifik bölgesine yönelmişlerdir. Benzer şekilde Japonya, Avrupa Birliği karşısında ihracatının olumsuz etkilendiğini fark ederek komşularıyla ilişkilerini geliştirme çabasına girmiştir. Doğu Asya ve Pasifik'te bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi, bölgedeki ekonomik büyümenin sürdürülmesi için bir gereklilik olarak telaffuz edilmeye başlanmıştır (Das, 1996:53).

1960'ların sonlarından itibaren Doğu Asya ve Pasifik'te ülkeler arası ekonomik ilişkilerin yoğunluğu, önce daha serbest ticaret arayışlarını, ardından da farklı entegrasyon oluşumlarını beraberinde getirmiştir. Bölge giderek "Doğu Asya ve Pasifik" biçiminde tanımlanan coğrafi alandan, bir "Asya Pasifik Bölgesi" haline dönüşmeye başlamıştır.

1966 yılında Avustralya ve Yeni Zelanda arasında Yeni Zelanda-Avustralya Serbest Ticaret Antlaşması imzalanmış, 1967'de Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)

kurulmuştur. 1978 yılında Japon Başbakanı Ohira tarafından Pasifik Ekonomik Topluluğu (Pacific Economic Community – PEC) teklifi getirilmiş, ertesi yıl PEC Çalışma Grubu Raporu oluşturulmuştur.

1983 yılında Avustralya-Yeni Zelanda Daha Yakın İlişkiler Ticaret Antlaşması (ANZCERTA), 1985 Plaza Antlaşması ile Yen'in değer kazanması, ekonomik ilişkilerin bölge içine dönmesinde bir dönüm noktası olmuştur.

1989, Asya Pasifik'te en geniş kapsamlı entegrasyon oluşumu olan Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC)'nin kuruluş yılıdır. APEC'i 1992 yılında Doğu Asya Ekonomik Birliği (East Asia Economic Caucus) teklifi izlemiştir. İzleyen tabloda (Tablo 1.4) Asya Pasifik bölgesinde ekonomik işbirliğinin tarihi gelişimi görülebilir.

Tablo 1.4: Asya Pasifik Bölgesinde Ekonomik İşbirliğinin Tarihi Gelişimi

1966	Yeni Zelanda-Avustralya Serbest Ticaret Antlaşması
1967	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)'nin kuruluşu
1960'ların sonu	Pasifik ekonomik işbirliği için teklifler; Pasifik Serbest Ticaret Bölgesi-PAFTA (1966), Pacific Ekonomik Konseyi-PBEC (1967) ve Pasifik Serbest Ticaret ve Kalkınma-PAFTAD (1968) Konferansı
1976	Birinci ASEAN Zirvesi (Bali)
1977	İkinci ASEAN Zirvesi (Kuala Lumpur)
1978	Japon Başbakanı Ohira tarafından Pasifik Ekonomik Topluluğu (Pacific Economic Community – PEC) teklifi. PEC Çalışma Grubu raporu (1979)
1980	İlk Pasifik Ekonomik İşbirliği Konseyi (PECC) toplantısı (Canberra)
1983	Avustralya-Yeni Zelanda Daha Yakın İlişkiler Ticaret Antlaşması (ANZCERTA)'nın imzalanması
1987	Üçüncü ASEAN Zirvesi (Manila)
1988	ABD-Kanada Serbest Ticaret Bölgesi Antlaşması (FTAA)'nın imzalanması
1989	Kanada-ABD Serbest Ticaret Antlaşması (CUSFTA)'nın imzalanması
1989	12 üyeli Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) Bakanlık Toplantısı (Canberra)
1990	İkinci APEC Zirvesi (Singapur)
1991	Üçüncü APEC Zirvesi (Seul); üç Çin'in birleşmesi, Seul Deklarasyonu
1992	Dördüncü ASEAN Zirvesi (Singapur)
1992	Doğu Asya Ekonomik Birliği (East Asia Economic Caucus)'nin teklifi
1992	Dördüncü APEC Zirvesi (Bangkok); Üst düzey Yöneticiler Grubu'nun kuruluşu
1993	Beşinci APEC Zirvesi (Seattle); Gayriresmi Liderler Toplantısı, Meksika'nın katılımı
1994	Meksika'nın katılımıyla CUSFTA'nın Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA) olarak genişletilmesi
1994	Altıncı APEC Zirvesi (Jakarta/Bogor); Bogor Deklarasyonu, Papua Yeni Gine ve Şili'nin katılımı
1995	Beşinci ASEAN Zirvesi (Bangkok)
1995	Yedinci APEC Zirvesi (Osaka); Osaka Hareket Planı'nın Öncelikli Eylemler'in ilanı ile kabulü
1996 Mart	Asya-Avrupa Zirve Toplantısı (Bangkok)
1996 Kasım	Sekizinci APEC Zirvesi (Subic); hareket planlarının ilanı ve üyeler tarafından uygulamaya geçirilmesi
1996 Aralık	Dünya Ticaret Örgütü Bakanlar Toplantısı (Singapur)
1997	Dokuzuncu APEC Zirvesi (Kanada)
1998	Onuncu APEC Zirvesi (Malezya)
1999	Onbirinci APEC Zirvesi (Yeni Zelanda)
2000	Onikinci APEC Zirvesi (Brunei Sultanlığı)
2001	Onüçüncü APEC Zirvesi (Çin)

Kaynak: Yamazawa, 1998: 166'daki tablo yazar tarafından genişletilmiş ve güncellenmiştir

1.3. ASYA PASİFİK BÖLGESİNDE EKONOMİK ENTEGRASYONU MÜMKÜN KILAN KOŞULLAR VE ENTEGRASYONUN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Asya Pasifik ekonomileri, yapısal ve çok yönlü olarak birbirlerinden farklı özellikler taşımaktadır. Söz konusu ekonomilerin bu şekilde farklı özellikler taşımalarının bölgede ekonomik entegrasyonun gerçekleşmesini ne şekilde etkilediğine yönelik olarak, başlıca iki görüş bulunmaktadır. Söz konusu görüşlerin ilkinde göre yapısal farklılıklar, bölgede entegrasyon oluşturmaya veya mevcut oluşumların derinleştirilmesine engel teşkil etmektedir. İkinci görüş ise birtakım olumsuz etkilerinin olduğunu kabul etmekle birlikte, farklılıkların ekonomik anlamda birbirini tamamlayıcılık olgusunu beraberinde getirdiğini ileri sürmektedir. İlk görüşün temsilcilerine örnek olarak Birmingham Üniversitesi'nden Profesör Peter W. Preston, ikinci görüşün temsilcilerine örnek olarak da Waseda Üniversitesi'nden Profesör Ippei Yamazawa gösterilebilir.

Preston (1998), Asya Pasifik bölgesinin farklı kesimlerinde farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özellikler olduğunu savunmaktadır. Bölgede tarımdan, küçük ölçekli ticarete, Fordist üretimden, yüksek teknoloji ve hizmet sanayilerine, çeşitli üretim modelleri bulunmaktadır. Diğer taraftan Asya Pasifik'te uzun yıllar öncesinden gelen kültürel ve etnik özelliklerin kapitalist sistemle karışması sonucunda kültürel açıdan çok renkli bir yapı sergilenmekte, geleneksel, modern ve post modern toplumsal yapılar birarada barınmaktadır. Bu durum bölge ülkelerince geniş çaplı bir Asya Pasifik kimliğinin oluşturulmasına da engel olmaktadır.

Diğer bir deyişle, ülkelerin ekonomik kalkınmışlık düzeylerindeki farklılıklar, etnik ve kültürel sorunlara neden olabilmekte; bu sorunlara karşı verilen mücadele, entegrasyon oluşturmaya engel teşkil etmektedir.

Preston (1998), bölgede entegrasyona engel oluşturan konuları yapısal farklılıklarla sınırlandırmamaktadır. Bölgede ülkeler arası karşılıklı bağlar giderek güçlenmekle birlikte, daha derin entegrasyon beklentilerinin önünde birtakım zorluklar bulunmaktadır. Japon ekonomisinin yaşamakta olduğu sıkıntılar, Asya krizinin ardından yaşanan ekonomik sorunlar ve bölgenin ABD'ye olan ekonomik bağımlılığı bunlardan bazılarıdır.

Yamazawa (1998) ise, Asya Pasifik ekonomileri arasında büyük farklılıklar olduğu konusunda Preston ile görüş birliğinde olmakla birlikte, bu farklılıkların sonuçları konusunda Preston'dan ayrılmaktadır. Yamazawa, Asya Pasifik'in bölgesel özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

1. Bölgede, doğal kaynakların dağılımı ve coğrafi büyüklükler açısından farklılıklar bulunmaktadır.
2. Bölgede, ekonomik kalkınmışlığın aşamaları arasında farklılıklar vardır. Bazı ekonomiler ileri ekonomiler sınıflandırmasında yer alırlarken, bazıları halen gelişmekte olan ekonomilerdir.
3. Bölge ülkeleri arasında dini, kültürel, felsefi değerler ve bakış açıları bakımından farklılıklar vardır.
4. Bölgede soğuk savaş döneminde piyasa ekonomileri ve sosyalist ekonomiler olarak ayrılmış farklı ekonomiler bulunmaktadır. Bazı sosyalist ekonomiler piyasa ekonomisi koşullarına geçmiş olmalarına rağmen, bu dönüşüm henüz tamamlanmamıştır (Yamazawa, 1998:168).

Yamazawa, Preston'dan farklı olarak Asya Pasifik'teki yapısal farklılıkların, olumlu bir etkisinin de olduğunu ileri sürmektedir. Bu olumlu etki; ekonomilerinin farklılıklarının Asya Pasifik ülkelerine ekonomik anlamda birbirlerini tamamlama avantajı sağlamasıdır. Yapısal farklılıklar ve kaynakların eşitsiz dağılımı, bölge içinde ekonomik anlamda yüksek düzeyde birbirini tamamlayıcılık olgusunu beraberinde getirmiş, bu da ticaret ve yatırım hareketliliğinin yanı sıra, pekçok gelişmekte olan ülkenin "Doğu Asya Mucizesi" olarak da adlandırılan yüksek büyüme oranlarını yakalamasını sağlamıştır. Gelişmiş ekonomiler büyümelerini sanai ürünler, teknoloji ürünleri ve yüksek katma değerli hizmet ihracatı yoluyla sağlamış, gelişmekte olan ülkelerin imalat etkinliklerine yatırım yapabilmışlerdir. Dolayısıyla Asya Pasifik ekonomilerinde güçlü bir karşılıklı bağımlılık ve hızlı ekonomik gelişme sağlanmıştır.

Bölgedeki farklılıklardan kaynaklanan olumsuz etki ise, her bir ülkenin kendine özgü konumu ve çıkarlarını anlama konusundaki yetersizliktir. Bölge çapında fikir birliğine varıp

ortak eylemler gerçekleştirebilmek bu nedenle uzun zaman almaktadır. Bu farklılık, bölgede ortak resmi yapıların oluşturulmasını da zorlaştırmıştır. Piyasa güdümlü bir entegrasyon olan APEC, lkeler arası mevcut dengesizlikler ve sıklıkla ortaya çıkan ticari anlaşmazlıklardan etkilenmektedir. ye ülkelerde yaşanan ve zayıf altyapılardan kaynaklanan darboğazlar, söz konusu ekonomilerin kendi yüksek büyüme potansiyellerini idrak edip, bu potansiyellerini değerlendirebilmelerine engel olmaktadır. Bu engelleri ortadan kaldırıp bölgede ekonomik büyümenin sürekliğini sağlayabilmek için Asya Pasifik ekonomilerinin aralarındaki mevcut işbirliği düzeyini ilerletmeleri gerekmektedir (Yamazawa, 1998: 171).

1.4. ASYA PASİFİK BÖLGESİNDEKİ ENTEGRASYON ÇABALARI VE GİRİŞİMLERİ¹

1.4.1. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (Association of South East Asian Nations-ASEAN)

ASEAN, 1967 yılında Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland tarafından kurulmuştur. Beş kurucu üyeyle yola çıkan birliğe, 1984 yılında Brunei Sultanlığı, 1995 yılında Vietnam, 1997 yılında Laos ve Myanmar ile 1999 yılında onuncu üye olarak Kamboçya katılmıştır. Birliğe üye ülkelerin temel ekonomik göstergeleri, izleyen tabloda (Tablo 1.5) görülebilir.

Tablo 1.5: ASEAN Üyesi Ülkelerin Temel Ekonomik Göstergeleri, 2000

Ülke	Kişi Başına GSYİH (\$)	GSYİH Büyüme Hızı (%)	Enflasyon Oranı (ort. %)	İşsizlik Oranı (%)	Cari İşlemler Dengesi (%GSYİH)*	Döviz Kuru (ort., ABD \$ karşısında ulusal para)
Brunei S.*	14,094	2.9	1.0	v.b.	65.92	1.73
Myanmar*	155	6.2	3.4	v.b.	-4.16	340.00
Endonezya	720	4.1	3.4	13	5.02	8,401
Filipinler	960	3.2	4.1	11.7	12.43	44.0
Kamboçya*	289	4.5	-0.7	v.b.	-1.21	3840.80
Lao DHC*	315	5.7	23.1	v.b.	9.85	7875.00
Malezya	3,841	8.6	2.0	3.1	9.18	3.80
Singapur	22,670	10.0	1.4	3.1	23.63	1.72
Tayland	1,954	4.9	2.1	3.0	7.55	40.39
Vietnam	396	6.7	-0.6	7.0**	2.73	14050.00

Kaynak: EIU 2001 Country by Country, *www.aseansec.org (ASEAN Resmi Web Sitesi),

**1999, v.b.: Veri bulunamadı

¹ Entegrasyon çaba ve girişimlerine, kuruluş veya önerilme tarihlerine göre yer verilmiştir.

İzleyen tablolarda (Tablo 1.6 ve Tablo 1.7) da görüleceği gibi, ASEAN içi ihracatın birliğe üye ülkelerin toplam ihracatı içindeki payı, 1998 ve 1999 yıllarında %21 olarak gerçekleşmiştir. ASEAN içi ithalatın ise üye ülkelerin toplam ithalatı içindeki payı, aynı yıllar için sırasıyla %19 ve %20'dir.

Tablo 1.6: ASEAN Üyesi Ülkelerin İhracatı 1998-1999 (Milyon \$)

Ülke	ASEAN İçi		ASEAN Dışı		Toplam	
	1998	1999	1998	1999	1998	1999
Brunei S.	220.8	375.1	1,702.8	1,965.5	1,923.6	2,340.6
Endonezya	9,282.0	8,209.1	39,565.6	40,456.3	48,847.6	48,665.4
Filipinler	3,819.8	4,986.1	25,676.5	62,439.9	29,496.3	35,036.9
Malezya	21,567.3	21,848.0	55,531.3	30,050.8	77,098.6	84,287.9
Singapur	25,998.2	29,269.3	83,803.0	85,355.8	109,801.2	114,625.1
Tayland	7,946.0	9,676.6	41,535.5	46,434.2	49,481.5	56,110.8
TOPLAM	68,834.1	74,364.2	247,814.7	266,702.5	316,648.8	341,066.7

Kaynak: www.aseansec.org, *ASEAN resmi verilerinde yalnızca altı üye ülkenin ihracat rakamları bulunmaktadır

Tablo 1.7: ASEAN Üyesi Ülkelerin* İthalatı 1998-1999 (Milyon \$)

Ülke	ASEAN İçi		ASEAN Dışı		Toplam	
	1998	1999	1998	1999	1998	1999
Brunei S.	591.1	895.6	685.2	824.7	1,276.3	1,720.4
Endonezya	4,559.1	4,782.1	22,777.8	19,221.2	27,336.9	24,003.3
Filipinler	4,428.9	4,461.0	25,231.0	26,281.5	29,659.9	30,742.5
Malezya	12,926.1	12,402.1	48,050.4	51,275.7	60,976.5	63,677.8
Singapur	23,647.6	26,241.0	77,848.3	84,757.0	101,495.9	110,998.0
Tayland	5,416.4	7,967.4	33,295.2	40,350.6	38,711.6	48,318.0
TOPLAM	51,569.2	56,749.2	207,887.9	222,710.7	259,457.1	279,460

Kaynak: www.aseansec.org, *ASEAN resmi verilerinde yalnızca altı üye ülkenin ithalat rakamları bulunmaktadır

ASEAN, bölgede ideolojik çatışmalar ve savaşın olduğu bir dönemde oluşturulmuştur. Kuzey Vietnam'ın Güney Vietnam ve ABD ile savaşta olduğu dönemde, bölgede barış ve işbirliği yönünde atılmış bir adım niteliğindeki birliğin amaçları ekonomik işbirliğinin teşvik

edilmesi ve bölge halklarının refahının yükseltilmesi olarak tanımlanmıştır. Birliğin kuruluş bildirisi olan Bangkok Deklarasyonu'nda bu amaçlar doğrultusunda üç hedef belirlenmiştir:

1. İşbirliği programları yoluyla bölgenin ekonomik, sosyal, bilimsel, teknik ve kültürel gelişiminin ve barışın sağlanması,
2. Bölgedeki ülkeler arasındaki ilişkilerde adalet ve hukuka saygılı ekonomik ve siyasi bir ortamın oluşturulması
3. Bölge içi farklılıkların ortadan kaldırılarak eşitliğin sağlanması ve ortak çıkarların gerçekleştirilmesi konularında bir platform sağlanması

ASEAN'ın tarihi gelişimi izleyen tabloda (Tablo 1.8) görülebilir. 1971 yılında ASEAN üyeleri Dışişleri Bakanları Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Kuşağı Deklarasyonu'nu ele almışlardır. Birliğin ilk zirvesi 1976 yılında Bali'de gerçekleştirilmiştir. Zirvede, bölge barışı ile ekonomik ve siyasi istikrarının korunması amacı ele alınmış, birliğin kalıcı bir sekreterliğinin oluşturulması kararlaştırılmıştır.

Daha çok ilk zirvede alınan kararların uygulanmasına dönük konuları içeren ikinci zirve, 1977 yılında Kuala Lumpur'da toplanmıştır. Üçüncü ASEAN zirvesi 1987 yılında Manila'da toplanmış, zirvede imzalanan Manila Deklarasyonu ile bir faaliyet raporu oluşturulmuş, siyasi, ekonomik, sosyal ve insan kaynakları ile ilgili alanlardaki gelişmelerin hızlandırılması hedef alınmıştır.

1992 yılında dördüncü zirve Singapur'da gerçekleştirilmiştir. Birlik için oldukça önem taşıyan bu zirvede, ASEAN liderleri Ortak Etkin Tercihli Tarifeler Sistemi çerçevesinde karşılıklı tarifelerini azaltma yoluyla bir ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA) oluşturulması kararına varmışlardır. Karara göre onbeş yıl içinde üye ülkeler arasında bu sistemin uygulanmasıyla ticarete tam bir işbirliğine gidilecektir. Söz konusu süre 1994 yılında on yıl olarak değiştirilmiştir.

Tablo 1.8: ASEAN'ın Tarihi Gelişimi

1967	Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland tarafından Bangkok'ta ASEAN Deklarasyonu'nun imzalanışı
1971	Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Kuşağı Deklarasyonu
1976	İlk ASEAN Zirvesi (Bali)
1977	İkinci ASEAN Zirvesi (Kuala Lumpur)
1984	Brunei Sultanlığı'nın ASEAN'a katılımı
1987	Üçüncü ASEAN Zirvesi (Manila)
1992	Dördüncü ASEAN Zirvesi (Singapur)
1992	Vietnam ve Laos'un gözlemci statüsünde başvurularının kabulü
23-24 Temmuz 1993	Laos ve Vietnam'ın gözlemci, Kamboçya'nın ziyaretçi olarak katılımı
22-23 Temmuz 1994	Myanmar'ın ziyaretçi olarak katılımı
17 Ekim 1994	Vietnam'ın üyelik başvurusu
25 Ekim 1994	Kamboçya'nın gözlemci statüsü için başvurusu
12 Temmuz 1995	Myanmar'ın gözlemci olarak katılımı
28 Temmuz 1995	Vietnam'ın yedinci üye olarak katılımı ve Kamboçya'nın gözlemci statüsü başvurusunun kabulü
14-15 Aralık 1995	Beşinci ASEAN Zirvesi (Bangkok)
15 Mart 1996	Laos'un üyelik başvurusu
23 Mart 1996	Kamboçya'nın üyelik başvurusu
12-13 Temmuz 1996	Myanmar'ın gözlemci statüsünün kabulü
12 Ağustos 1996	Myanmar'ın üyelik başvurusu
23 Temmuz 1997	Laos ve Myanmar'ın üyeliklerinin kabulü
30 Nisan 1999	Kamboçya'nın onuncu üye olarak ASEAN'a katılımı

Kaynak: www.aseansec.org

Beşinci zirve 1995 yılında Bangkok'ta yapılmıştır. Zirvede üye on ülkenin temsilcileri Güneydoğu Asya Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge Antlaşması'nı imzalamışlardır. ASEAN liderleri, İşlevsel İşbirliği (Functional Cooperation) adı altında insan kaynakları ve toplumsal gelişim konularındaki işbirliği düzeylerini ekonomik ve siyasi alanlardaki işbirliği düzeylerine getirmeye amaçlarını bu zirvede açıklamışlardır. Diğer taraftan bu zirvede, ASEAN Sınai İşbirliği Planı ve ASEAN Yatırım Alanı oluşturulmuştur.

ASEAN'ın bölgesel işbirliğini bölge açısından önem taşıyan belli başlı alanlarda geliştirmeyi amaçlayan işbirliği programları bulunmaktadır. Bunlar, Sanayii Geliştirme İşbirliği, Bölgesel Yatırımlarda İşbirliği, Gıda, Tarım ve Ormancılık Alanlarında İşbirliği, Finans ve Bankacılık Alanında İşbirliği, Sınai Madenler Alanında İşbirliği ve Enerji Alanında İşbirliği programlarıdır.

1.4.2. Pasifik Serbest Ticaret Bölgesi (Pacific Free Trade Area – PAFTA)

Asya Pasifik Bölgesi adıyla ilk bölgesel tanımlama, 1960'ların ortalarında Kiyoshi Kojima tarafından yapılmıştır. Kojima'nın tanımlaması, beş sanayileşmiş ülkeyi - ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Japonya'yı - kapsamıştır. Söz konusu tanımlamada bölgedeki gelişmekte olan ülkelere ikinci derecede önem verilmiş ve bu ülkeler bölgesel ekonomik gruplaşmada ikincil ortaklar olarak gösterilmiştir. 1966 yılında Kojima, üye ülkeler arasında karşılıklı tarifelerin kaldırılıp, üye olmayan ülkeler arasındaki tarifelerin korunduğu bir Pasifik Serbest Ticaret Bölgesi'ni (Pacific Free Trade Area – PAFTA) önermiştir. PAFTA, söz konusu beş sanayileşmiş ülke arasında ticareti artırıcı teşviklere gidilmesi ve bölgedeki gelişmekte olan ülkelerle yardımlaşmanın sağlanması amaçlarını taşımıştır. Gelişmekte olan ülkeler bu gruplaşmada ortak üye konumunda olacaklardır. Her üye ülke, üçüncü ülkelerle ticarete kendi tarife oranlarını uygulayacaktır. PAFTA önerisi, Batı Avrupa'da da tartışma konusu olmuş, ortak bir dış tarifeyi öngörmeden üyeler arası karşılıklı ticareti serbestleştirmeyi amaçladığından, Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (European Free Trade Area – EFTA) ile kıyaslanılabilir bulunmuştur. Bölgedeki gelişmekte olan ülkelerin PAFTA'ya ortak üyeliğine Avrupa Birliği (o dönemde Avrupa Topluluğu) Yaondé toplantısında da değinilmiş; Afrika, Karayipler ve Pasifik ülkeleri ile ekonomik ilişkilerin görüşüldüğü Lomé toplantısında konu yeniden ele alınmıştır. Bölgedeki gelişmekte olan ülkelere karşılıksız tarife indirimleri uygulanmıştır. Haziran 1967'deki Kennedy görüşmelerinin tamamlanması ile PAFTA önerisine daha fazla ağırlık verilmiştir. Çok taraflı ticaret görüşmelerinin bir sonraki ayağı en azından on sene için söz konusu olmadığından, PAFTA oluşumunun gelişmiş Pasifik ekonomileri arasındaki ticareti teşvik edebileceği, böylelikle uluslararası ticaretin liberalizasyonuna ivme kazandırabileceği düşünülmüştür.

Öneri büyük ilgi uyandırmış ancak PAFTA'nın kurumsallaştırılması için somut bir adım atılmamıştır. Bazı ekonomik ve siyasi nedenlerden dolayı bu gruplaşma hayata geçirilememiştir. Öncelikle, söz konusu beş ülkenin ekonomik anlamda gerekli olan birbirini tamamlayıcılıktan yoksun olduğu savunulmuştur. İkinci olarak, ABD siyasi anlamda, bu tür

bir anlaşmanın karşısında olmuştur. Bu durum, PAFTA'nın aleyhine işleyen en önemli faktör olmuştur. ABD'nin PAFTA'nın karşısında olmasının bir nedeni, bu şekilde bir serbest ticaret bölgesinin kurulmasının bölgede gerçekleştirilen ticareti önemli ölçüde (1965 istatistikleri ile 5 milyar Dolar dolayında) arttıracak ve Japonya'nın bu durumdan en fazla yarar sağlayan ülke olacak olmasıdır. ABD bu sonuca, o dönemde Japonya'nın toplam ihracatının %37 gibi yüksek bir bölümünü PAFTA ülkeleri ile yapması gerçeğinden yola çıkarak varmıştır. Böyle bir sonuç, ABD'nin ticari menfaatlerine aykırı düşmüştür. Öte yandan, yine söz konusu dönemde ABD, uluslararası ticaret politikasının temellerini ayrımcı olmayan bir yapıya dayandığını beyan etmekte ve bölgesel ticari antlaşmaların karşısında yer almaktadır (Das, 1996: 57).

Bölgedeki gelişmekte olan ülkeler ise, PAFTA'yı bir "zenginler kulübü" olarak görmüş ve öneri karşısında isteksiz kalmışlardır. Söz konusu ülkeler, beş sanayileşmiş ülke arasındaki ticaretin liberalizasyonunun, kendi ticaret ve ekonomik büyümelerini arttırmalarına yeterince katkıda bulunmayacağı fikrine sahip olmuşlardır. Diğer taraftan Japonya'nın geçmişteki milliyetçi-genişlemeci ekonomik tutumu da bu gruplaşmaya yönelik güvenlerinin oluşumuna engel olmuştur.

1.4.3. Avustralya-Yeni Zelanda Daha Yakın Ekonomik İlişkiler Ticaret Antlaşması (Australia-New Zealand Closer Economic Relations Trade Agreement - ANZCERTA)

Daha Yakın Ekonomik İlişkiler Antlaşması (Agreement for Closer Economic Relations)'nın iki ülke tarafından imzalanmasıyla 1 Ocak 1983'ten itibaren Avustralya-Yeni Zelanda ortak ekonomik bölgesi veya ANZ (Avustralya - New Zealand) ekonomik birliği resmi olarak kurulmuştur. ANZCERTA, 1966 yılında kurulan ve bir serbest ticaret bölgesi oluşturan Yeni Zelanda-Avustralya Serbest Ticaret Antlaşması'nın yerini almıştır.

1983 Daha Yakın Ekonomik İlişkiler Antlaşması'nın birinci maddesi, Avustralya ile Yeni Zelanda arasındaki ilişkileri güçlendirmeyi, tam rekabet koşulları altında iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri, ticaretteki tüm engelleri kaldırıp serbest ticareti artırarak geliştirmeyi ele almaktadır (Dutta, 1999: 263).

Antlaşma, dört yıl içinde (1987) ihracat teşviklerinin, beş yıl içinde (1988) tüm tarifelerin ve oniki yıl içinde (1995) nicel tüm sınırlama ve kotaların kaldırılmasını öngörmüştür. Antlaşma gereğince periyodik bakanlık görüşmeleri yapılmıştır. Haziran

1988'deki görüşmelerde tam anlamıyla serbest bir ticaret bölgesi için geniş çaplı bir düzenleme paketi kabul edilmiştir. Hedeflenen tarihten beş yıl önce, 1990 yılında, iki ülke arasındaki mal ve hizmet ticaretine sınır getiren tüm tarife, ithalat belgelendirmeleri ve miktar kısıtlamalarıyla ihracat teşvikleri kaldırılmıştır.

1.4.4. Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (Asia Pacific Economic Cooperation – APEC)

Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC), 1989 yılında Asya-Pasifik ekonomileri arasında gittikçe artış gösteren ekonomik anlamda karşılıklı bağımlılığın bir gereği olarak kurulmuştur. Başlangıçta gayri resmi bir diyalog grubu olarak yola çıkan APEC'in, günümüzde bölgede serbest ticareti ve fiili anlamda ekonomik işbirliğini teşvik eden bölgesel bir araç haline geldiği söylenebilir. Bölgenin en önemli ve en hızlı gelişen ekonomilerini kapsayan APEC'e üye yirmibir ülkenin 2000 yılı itibariyle toplam GSYİH'ları 19,228.2 milyar Dolar'dır (Tablo 1.2). APEC üyeleri 2001 yılı itibariyle dünya mal ticaretinin de %52'sini gerçekleştirmektedirler (www.apecsec.org - APEC Resmi Web Sitesi). 2001 yılı itibariyle APEC'e üye ülkeler; ABD, Avustralya, Brunei Sultanlığı, Çin, Endonezya, Filipinler, Güney Kore, Hong Kong, Japonya, Kanada, Malezya, Meksika, Papua Yeni Gine, Peru, Rusya, Singapur, Şili, Tayland, Tayvan, Vietnam ve Yeni Zelanda'dır.

Kuruluş amacını Asya Pasifik bölgesinde ekonomik dinamizmi ve topluluk ruhunu beslemek olarak tanımlayan APEC, küresel refah ve istikrara katkıda bulunmayı da başlıca hedefleri arasında tutmaktadır.

APEC, kurulduğu ilk yıllarda görüş ve proje önerileri alışverişine odaklanmış, bölgede ekonomik işbirliği sürecini ve GATT Uruguay Görüşmeleri'nden elde edilecek olumlu sonuçları teşvik etmeye yönelmiştir. Günümüzde APEC, üyelerinin gereksinimleri doğrultusunda daha ileri amaçlara yönelmiş, bölgede ekonomik büyümeyi, ticaret ve ekonomik işbirliği yoluyla üye ülkeler arasında eşit kalkınmanın sağlanmasını hedeflemektedir.

APEC'in 1991 yılında Seul'de gerçekleştirilen ilk toplantısında, üyelerin daha serbest ticaret ve daha fazla ekonomik işbirliğinde bulunmaları, aralarında gerçekleştirdikleri yatırımları artırmaları ve güçlü bir uluslararası ticaret sistemi kurmaları kararlaştırılmıştır. Toplantıda özel sektörün APEC ekonomileri için taşıdığı önem vurgulanmıştır.

Üye ülkelerin temsilcileri, bölgesel işbirliğinin maksimum fayda sağlaması için özel sektörün rolünün geliştirilmesi ve serbest piyasa ekonomisinin uygulanması yönünde görüş bildirmişlerdir. APEC üyeleri küreselleşen dünyada yer almak için dışa açık bir bölgeselliği öngörmüşlerdir.

1993 yılında Seattle yakınlarındaki Blake Adası'nda APEC ekonomik liderleri ilk kez gayri resmi olarak biraraya gelmişlerdir. Bu ilk toplantıda, anlaşma “Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği” adını almış ve ekonomik entegrasyon hedef alınmıştır. Liderler açıklık ve ortaklık ruhuna, değişime ayak uydurma anlamında birlikte sarfedilen çözüm çabalarına, mal, hizmet ve yatırımların karşılıklı olarak serbestçe değişimine, geniş ölçekli ekonomik büyümeye, daha yüksek eğitim ve yaşam standartlarına ve doğal çevreye duyarlı sürdürülebilir kalkınmaya dayalı bir Asya Pasifik Topluluğu'nu tasavvur etmişlerdir. Sonraki yıllarda gerçekleştirilen yıllık toplantılarda da APEC Bakanları ve liderleri bu görüşlerini hayata geçirmek amacıyla çeşitli mekanizmalar oluşturmuşlardır.

APEC'in Danışman Grupları, Üst Düzey Yöneticiler Grubu ve Pasifik İş Forumu 1994 yılında Endonezya'da toplanmıştır. Bogor'daki toplantının konusu, bölgede giderek gelişim gösteren ticaret, yatırım ve işbirliği olmuştur. Liderler, serbest ticarete, 2020 yılına kadar da özellikle yatırımlara önem verilmesini ve bölgesel işbirliğinin sürekliliğinin gerekliliğini bildirmişlerdir. Böylelikle Asya-Pasifik'te serbest bir ticaret sistemi vizyonu, 2010 yılına kadar gelişmiş üye ülkeler, 2020 yılına kadar da gelişmekte olan üye ülkeler için serbest ticaret ve yatırımın hedefi haline gelmiştir. Ancak grup 1998 yılı sonuna kadar tarifelerini kaldırma hedeflerinin ancak üçte birini gerçekleştirebilmiştir. Bunda en önemli iki neden, iş dünyasının izlediği tutum ile Dünya Ticaret Örgütü kuralları konusundaki anlaşmazlıklardır. Dünya Ticaret Örgütü'nün kuralları, tarifelerini kısan ülkenin bunu tüm örgüt üyeleriyle olan ticaretine uygulamasını gerektirmektedir. Dolayısıyla eğer APEC üyeleri kendi aralarında gerçekleştirdikleri ticarete engelleri kaldırmak istiyorlarsa bunu birliğe üye olmayan ve dolayısıyla tarifelerinde kısmaya gitmeyen ülkelere de uygulamak zorundadırlar.

1995 yılında, Japonya başkanlığında Osaka'da yapılan APEC toplantısı çerçevesinde Bogor kararlarının uygulama planı görüşülmüştür. Osaka Hareket Planı olarak tanımlanan bu plan, gümrük tarifelerini, tarife dışı önlemleri, hizmetleri, yatırımları, standartları, gümrük prosedürlerini, fikri mülkiyet haklarını, rekabet politikalarını, kamu ihalelerini, menşe kurallarını, serbest dolaşımı, liberalizasyonu, Uruguay Görüşmeleri'nin hükümlerinin

uygulanmasını ve anlaşmazlıkların çözümünü kapsamaktadır. Toplantıda sonraki dönem için üç esastan oluşan bir hareket planı yapılması kararlaştırılmıştır. Bakanlar bu planı Kasım 1995'de Osaka'daki liderlere tavsiye etmeyi kararlaştırmışlardır. Planın üç esası, ticaret ve yatırımın liberalizasyonu, iş yapma kolaylığı ve ekonomik ve teknik işbirliğidir. Ekonomik ve teknik işbirliği anlamında başlıca altı alana ağırlık verilmesi kararlaştırılmıştır: insan kaynaklarını geliştirmek, güvenli ve verimli sermaye piyasalarının oluşumunu teşvik etmek, ekonomik altyapıyı güçlendirmek, teknolojiyi yakından izlemek, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek ve küçük ve orta ölçekli girişimleri desteklemek.

25 Kasım 1996 tarihinde yapılan APEC liderler zirvesine Filipinler ev sahipliği yapmıştır. Bu toplantıda üye ülkelerin temsilcileri tarafından "Manila Eylem Planı" (Manila Action Plan) benimsenmiştir. Yine 1996 yılında bakanlar düzeyinde çeşitli toplantılar yapılmıştır. 1996 yılında yapılan toplantıda, ilk kez üye ülkelerin, APEC liberalizasyon programına uyum çerçevesinde Bireysel Eylem Planları (Individual Action Plans-IAP) uygulamaları öngörülmüştür.

APEC'in 1997 yılındaki toplantısı Vancouver'da gerçekleştirilmiştir. Toplantıda liderler Bireysel Eylem Planları'nın geliştirilmesi ve her yıl güncelleştirilmesi kararına varmışlardır. Varılan bu karar doğrultusunda, 15 sektördeki Gönüllü Erken Sektörel Liberalizasyonun (Early Voluntary Sectoral Liberalization - EVSL) dokuz sektör için 1998 yılında gerçekleştirilmesi ve geri kalan kısmının ise 1999 yılında tamamlanması tasarlanmıştır. Diğer taraftan liderler tüm APEC ekonomilerinin Dünya Ticaret Örgütü'ne katılımının ve bu örgütü desteklemesinin, birliğin küresel ticaret sisteminin güçlenmesini sürdürebilmesinde anahtar rolü üstlendiği konusunda fikir birliğine varmışlardır.

APEC Liderleri Kasım 1998'de de Kuala Lumpur'da biraraya gelmişlerdir. Liderler bu toplantıda Asya Pasifik ekonomilerinin krizden gördükleri zararın giderilmesi ve finansal krizi sona erdirmeye amacıyla işbirliğinde bulunacakları bir büyüme stratejisini izlemeyi kabul etmişlerdir. Toplantıda sosyal güvenlik ağı, finansal sistemler, ticaret ve yatırım akışı, bilim ve teknoloji, insan kaynakları gelişimi, iktisadi altyapı ve ticari bağlantılar konularına öncelikli olarak ağırlık verilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Diğer taraftan Gönüllü Erken Sektörel Liberalizasyon Antlaşması'nın Dünya Ticaret Örgütü'nde yer alan APEC üyesi olmayan ülkeler için de gerçekleştirilmesi gündeme gelmiştir. Zirvede ele alınan bir diğer nokta da APEC liderlerinin orman sanayi, kimya sanayi ve oyuncak sanayiinin de yer aldığı

15 sektörde bölge içinden veya dışından gerçekleştirecekleri ithalat üzerindeki tarifelerini kısma planlarından geri adım atmış olmalarıdır. APEC üyelerinin söz konusu sektörlerde ithalat tarifelerini kısımları, tüketicilerin yanı sıra, ihracatçılara da kazanç sağlayacakken, APEC üyesi olmayan ülkelerin de bu durumdan kazanç sağlayacak olması alınan kararı bozmuştur. Öte yandan, Japonya'nın balıkçılık ve ormancılık sektörlerinde daha hızlı biçimde tarife indirimine gitmeyi reddetmesi, önemli dokuz sektörde daha serbest ticaretin sağlanabileceği yolundaki iyimser tahminleri de boşa çıkarmıştır. 1998 yılında APEC'e üç yeni üye katılmıştır: Rusya, Vietnam ve Peru.

Auckland'da gerçekleştirilen 1999 zirvesinde ulusal finansal piyasaların güçlendirilmesi ve bölgeye sermaye dönüşünün önemi üzerinde durulmuştur. Konuyla ilgili olarak Maliye Bakanları'nın çalışmalarının desteklenmesi ve APEC ekonomilerinin özellikle bankacılık kesiminde standartların oluşturulması konusunda ilgili diğer birliklerle işbirliğine gitmesi kararlaştırılmıştır. 2010 ve 2020 yıllarına kadar gerçekleştirilmesi planlanan, serbest ticaret ve yatırım konularına yönelik Bogor hedeflerine ilaveten, 2000 yılında ağırlık kazanan APEC Gıda Sistemi üzerinde çalışmaların ilerletilmesi karara bağlanmıştır.

2000 yılındaki APEC zirvesi, Brunei Sultanlığı'nda gerçekleştirilmiştir. Zirvede öncelikli olarak ele alınan konular ticaret ve yatırımın liberalleştirilmesine yönelik programın uygulanma çabaları, insan kaynakları gelişimi, küçük ve orta ölçekli girişimlerin gelişimi ile bilgi ve iletişim teknolojileridir.

Zirvede serbest ticaret ve yatırımlara yönelik Bogor hedefleri yoluyla, küresel piyasalarda söz sahibi olma gücü ve sürdürülebilir kalkınma vizyonu dile getirilmiştir. Tüm bölge ekonomilerinde 2010 yılına kadar internet hizmetlerinin yaygın hale getirilmesi, 2005 yılına kadar da bilgi erişiminin mevcut düzeyin üç katına çıkartılması hedeflenmiştir. Bu yönde çalışmaların sürdürüleceği bir Eylem Planı oluşturulmuştur.

2001 yılı zirvesi Çin'de gerçekleştirilmiştir. Bölgede barış ve uyum ile iktisadi ve sosyal ortak çıkarlar doğrultusunda, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi gerçekleştirerek ve küreselleşmenin sağladığı kazançlardan faydalananarak daha dinamik bir Asya Pasifik topluluğunun yaratılması fikri dile getirilmiştir. Zirvede, insan kaynakları gelişimi üzerinde özellikle durularak, APEC Siber Eğitim İşbirliği Konsorsiyumu (Consortium for APEC Cyber Education Cooperation) oluşturulmuştur. Bu konsorsiyumun sponsorluğunun, İnsan

Kaynakları Gelişimi Promosyon Programı, APEC Eğitim Fonu ve APEC Finans ve Kalkınma Programı tarafından yapılması kararlaştırılmıştır.

Zirvede, Bogor hedeflerine ulaşmanın yol haritasını çizen, Yeni Ekonomiye yönelik ticaret politikalarını belirleyen, ekonomik yönetimde şeffaflığı öngören, ulusal ve uluslararası anlamda reformları ve kapasite yaratımını içeren Shanghai Antlaşması (Shanghai Accord) imzalanmıştır.

Zirvede ayrıca, piyasa kurumlarının güçlendirilmesine yönelik bir ortamın oluşturulmasını, ekonomik ve sosyal ve teknolojik altyapı oluşumunu kolaylaştırmayı, yatırımlara dönük teknolojik ilerlemeyi ve insan kaynaklarını geliştirmeye yönelik girişimleri teşvik eden bir e-APEC stratejisi oluşturulmuştur (www.apecsec.org). 2002 zirvesi Meksika'da gerçekleştirilecektir.

APEC'in 1997 sonrası gerçekleştirdiği toplantılarda alınan kararların çoğunun hayata geçirilemeyen kararlar olduğu söylenebilir. Büyük ölçüde Asya, Rusya veya Latin Amerika gibi krizlerin etkisini taşıyan toplantılardan krizlerin oluşumunu veya yayılışını önlemeye yönelik çözümler veya APEC'in kuruluş amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik somut adımlar çıkartılamamıştır.

i. APEC'in Yapısı ve İşleyişi

APEC, uzlaş (consensus) ilkesine göre çalışmaktadır. 1991'de üyeler çalışma programlarını, açık fikir beyanıyla bütün üyelerin eşit oylarına göre yapmaya başlamışlardır. APEC başkanlığı bütün üyeler tarafından birer yıllığına yapılmakta ve Dışişleri ve Ekonomi Bakanları'nın yıllık Bakanlar toplantısına ev sahipliği yapmaktadır. 1992 Bangkok toplantısında Singapur'da kalıcı bir sekreterlik kurulması kararlaştırılmıştır. 1993 toplantısında Ticaret ve Yatırım Komitesi (Committee of Trade and Investment-CTI) ile Bütçe ve İdare Komitesi (Budget and Administration Committee-BAC) kurulmuştur. Bunların dışında APEC'in 10 adet çalışma grubu vardır. Bunlar: Ticaret ve Yatırım Verileri Grubu, Ticareti Geliştirme Grubu, Endüstriyel Bilim ve Teknoloji Grubu, İnsan Kaynaklarını Geliştirme Grubu, Bölgesel Enerji İşbirliği Grubu, Deniz Kaynaklarının Korunması Grubu, İletişim Grubu, Ulaşım Grubu, Turizm Grubu ve Balıkçılık Grubu'dur.

APEC'in Ticaret ve Yatırım Komitesi, bu alandaki çalışmaları yürütmek ve koordine etmek amacıyla bakanlar düzeyinde yapılan bir toplantı sonucunda 1993 yılının Kasım ayında

adımların atılması karara bağlanmıştır. Söz konusu somut adımlar ticaret ve yatırım alanlarında bilgi akışının sağlanması, işbirliğinin kurulması ve standartların uyumlaştırılması olarak özetlenebilir. APEC kolektif yapısı ile, APEC ve Dünya Ticaret Örgütü genelinde üyelerin ticaret alanında liberalizasyona gitmelerini kolaylaştıracak bir zemin hazırlamayı hedeflemektedir.

Ticaret ve Yatırım Komitesi'nin gümrüklere ve gümrük tarifelerine ilişkin veri tabanı, üye ülkelerin tarife dışı engellerini de kapsayacak şekilde 1997 ve 1998 yıllarında internet ortamına aktarılmıştır (www.apectariff.org). Bu geniş veri tabanı şirketlere ve karar alıcı mercilere gerek duyacakları bilgiyi kolaylıkla sağlamaktadır.

Ticaret ve Yatırım Komitesi'nin Gümrük Prosedürleri Alt Komitesi üyeleri, gümrüklerin tek tip prosedür uygulaması ve işlemlerin kolaylaştırılması konusunda anlaşmaya varmışlardır. Bu anlaşmayla üye ülkeler arasındaki gümrük işlemlerinin engel oluşturmaktan çıkarak, ticaretin daha etkili ve modern şekilde yapılmasına yardımcı olur hale gelmesi planlanmaktadır. Son aşama ise, malların ve bilginin hiçbir belgeye tabi olmadan giriş ve çıkış yapabilmesidir.

Ticaret ve Yatırım Komitesi'nin Standart ve Uyumlaştırma Alt Komitesi, üyelerin standartlarını uluslararası normlara uygun hale getiren bir rehber oluşturmuştur. Alt Komite'nin yaptığı çalışmalarla, üreticiler piyasaya daha güvenilir ürünler sunacak ve APEC genelinde uygulama farklılıklarını ortadan kaldıracak teknoloji bazlı genel standartlar yaygınlaştırılacaktır. Alt Komite aynı zamanda, tarım ürünleri ticaretinde yerel standartların ihracatçılar tarafından karşılanması konusunda da çalışmalar yapmaktadır.

Ticaret ve Yatırım Komitesi'nin uzmanlarından oluşan bir grup, üye ülkelerin yatırım ve kamu ihale prosedürlerini kapsayan bir rehber yayınlamışlardır. Bu rehber sayesinde daha fazla şeffaflık sağlanarak üye ülkeler arasındaki prosedürlerin ticareti engellemesi önlenmek istenmiştir.

Tüm bunlara ek olarak, Ticaret ve Yatırım Komitesi tarafından uyuşmazlıkların çözümü, fikri mülkiyet haklarının korunması, Uruguay Görüşmeleri'ne ilişkin bilgilendirme seminerleri düzenlenmesi gibi amaçlar doğrultusunda, konuların uzmanlarından oluşan çalışma grupları kurulmaktadır.

Bütçe ve İdare Komitesi, üst düzey APEC görevlilerine bütçe ve yönetim konularında danışmanlık yapmak için kurulmuştur. Bütçe ve İdare Komitesi'nin, APEC'in yıllık bütçesini, çalışma gruplarının bütçesini ve Ticaret ve Yatırım Komitesi'nin ve sekreterliğin hazırladığı yönetim bütçesini değerlendirme yetkisi vardır.

Tablo 1.9: APEC Üyesi Ülkelerin Temel Ekonomik Göstergeleri (2000)

Ülke	GSYİH (Milyar \$)	GSYİH Artışı (%)	Enflasyon (ort., %)	Nüfus (Milyon)	İhracat fob (Milyar \$)	İthalat fob (Milyar \$)	Cari İşlemler Dengesi (Milyon \$)	Döviz Kuru (ort.)
3D	9,938.0	5.2	3.4	275.6	786.0	1,224.2	-432.4	120.4****
Australya	384.3	4.6	4.3	19.3	71.7	76.4	-18.8	1.74
Birleşik S.	4.9*	3.5	1.0**	332.0**	1,894***	1,718***	v.b.	1.73
Çin	1,100.2	8.1	0.4	1.26	231.9	197.2	10.4	8.30
Endonezya	157.4	4.1	3.4	211.0	62.5	35.8	7.8	8,401
Filipinler	76.5	3.2	4.1	78.4	37.6	30.7	9.3	44.00
Güney Kore	507.1	9.2	2.4	47.3	174.6	163.0	11.0	1,122.0
Hong Kong	153.4	9.7	-3.1	7.05	204.0	214.7	8.8	7.80
İtalya	4,619.2	1.6	-0.5	126.6	461.8	335.0	116.9	107.0
Japonya	706.8	4.9	2.8	30.8	278.0	246.3	9.3	1.47
Kazakistan	89.4	8.6	2.0	23.1	95.6	77.2	8.3	3.80
Malayzya	567.4	7.0	9.5	97.4	166.3	173.9	-17.9	9.49
Yeni Gine	4.2	4.1	16.2	4.79	2.3	1.1	257.0	2.70
Peru	1.1	7.8	0.4	1,264	249.0	-216.1	10,2	8.28
Portekiz	230.4	6.3	21.1	145.3	99.2	46.0	40.6	28.24
Yeni Zelanda	96.6	10.0	1.4	3.89	134.1	124.2	21.7	1.72
Avustralya	69.0	5.5	3.8	15.2	18.4	17.2	-715.0	536.7
İrlanda	120.2	4.9	2.1	62.6	65.4	53.5	9.3	40.39
Avusturya	323.2	6.4	1.4	22.1	144.2	134.2	9.2	31.00
Almanya*	29.8	6.4	-1.5	80.9	14.2	14.7	-495	14,110
Hollanda	49.2	4.6	2.8	3.83	14.9	14.4	-3.7	2.20

Kaynak: EIU 2001: Country by Country, *Milyon Dolar ve 1999, **1999,*** Milyon Dolar ve
**** Efektif Döviz Kuru (1995=100)

ii. Bireysel Eylem Planları

APEC üyeleri, 2010-2020 yıllarında öngörülen serbest ticaret ve yatırım amacına uygun olarak bireysel hareket tabloları oluşturmuşlardır. Danışma Birimi Bireysel Eylem Planları çerçevesinde ortak gelişmenin sağlanması amacıyla hareket etmektedir. Bireysel Eylem Planlarının gerektiği gibi uygulanabilmesi için, Danışma Birimi Komite ve özel sektörle yakın işbirliği içinde çalışmaktadır.

APEC ülkelerinin Bireysel Eylem Planları çerçevesinde gösterdiği gelişmeler :

- Filipinler, tarımsal ürünler haricinde tüm ürünlerinde 2004 yılı itibariyle %5 oranında gümrük vergisi uygulayacak ve hammaddelerdeki gümrük oranlarını %3 seviyesine indirecektir.

- Endonezya en fazla kayırılan ülke (Most Favored Nation - MFN) bağlamında APEC tarafından öngörülen gümrük tarife indirimlerini yapacaktır. Endonezya ilk olarak bu ürünlerin bir listesini sunacaktır.

- Tayland bazı ürünlere uyguladığı ithalat kotalarını artıracaktır.

- Malezya en fazla kayırılan ülke kuralına uygun olarak tarife dışı engellerde ayarlamalar yapacaktır.

- Singapur tarife indirimlerini tüm APEC üyelerini kapsayacak şekilde genişletecektir.

- Avustralya çip, bilgisayar, kitap, makine ekipmanı ve robot gibi ürünlere uyguladığı devlet teşviklerini kaldıracaktır.

- Güney Kore kamu ihalelerinde Uruguay Görüşmeleri'nde yer alan prosedürü uygulama konusunda garanti verecektir.

- Amerika'nın bireysel hareket planında uygulayacağı işlemler Uruguay Görüşmeleri'ne tamamen uyum sağlayacaktır. 2000 yılı itibariyle gümrük tarifelerinde ortalama %2,7 oranında bir indirim yapılacaktır. Uruguay Görüşmeleri bağlamında Amerikan yasalarının yabancı yatırımcılara avantaj sağlayacağı alanlar belirlenecektir.

Ticaret ve Yatırım Komitesi tarafından, APEC içinde enformasyon teknolojisine dayalı ürünlerin ticaretinde sıfır gümrük uygulanmasına ilişkin bir teklif sunulmuştur. Bu tip bir teklif aynı zamanda, yağlı tohumlar, kimyasallar, ormancılık ürünleri ve demir-dışı metaller gibi madde gruplarında da gündeme getirilmiştir.

1.4.5. Doğu Asya Ekonomik Birliği (East Asian Economic Caucus-EAEC)

Dönemin Malezya Başbakanı Mahathir, 1990 yılında ASEAN kurucu ülkeleri ile Japonya, Çin, Hindüçin, Güney Kore, Hong Kong ve Tayvan'dan oluşacak bir Doğu Asya Ekonomik Grubu (East Asian Economic Grouping) önerisinde bulunmuştur. 1992'de bu gruplaşmanın bir Doğu Asya Ekonomik Birliği (East Asian Economic Caucus-EAEC) haline dönüşmesi teklif edilmiştir. Malezya açısından bu tür bir gruplaşmanın Doğu Asya'da ekonomik entegrasyonu teşvik eden bir araç olabileceği belirtilmiştir.

EAEC'nin temel amacı, çok taraflı ticaret müzakerelerinde bölgesel bir grup oluşturulması olarak tanımlanmıştır. ABD, Asya'da kendisinin dışarıda bırakıldığı böyle bir oluşumun karşısında bir tutum sergilerken, ASEAN üyeleri bu şekilde yeni bir oluşum yerine, AFTA (ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi – ASEAN Free Trade Area) altında birleşmeyi önermişlerdir. Sonuç olarak EAEC önerisi hayata geçirilememiştir.

Günümüzde, öneri EAEC şeklinde resmi bir oluşum yerine, ASEAN+3 (ASEAN, Japonya, Güney Kore ve Çin) halini almaya başlamıştır. ASEAN'ın artık kendini on üyesi ile sınırlı tutmayıp, özellikle Japonya, Güney Kore ve Çin'le ekonomik ilişkilerini yoğunlaştırmış olması, bu yönde olumlu bir gelişme olarak gözükmektedir. Diğer taraftan, ABD'nin bu gruplaşmaya soğuk bakması ve olası bir gruplaşmada önemli bir rol oynayacak olan Japonya'nın da ABD'nin tutumuna sadık kalması, EAEC veya ASEAN+3'ün resmi biçimde hayata geçirilmesi karşısındaki en önemli engeller gibi gözükmektedir.

EAEC ülkelerinin 1993 yılı itibariyle kendi aralarında gerçekleştirdikleri ihracat (Tayvan hariç), toplam ihracatlarının %27'sini oluştururken, aynı oran 1999 yılında %25 olarak gerçekleşmiştir. Yine 1993 yılında gerçekleştirilen bölge içi ithalat toplam ithalatın %31'ini oluştururken, bu oran 1999 yılında %30'dur (IMF, Direction of Trade Statistics Yearbook 2000).

1.4.6. Asya Pasifik'te Alt Bölgesel Ekonomik Kuşaklar (Sub Regional Economic Zones – SREZs)

Resmi anlamda kurumsal bir ekonomik entegrasyon düzenlemesi olmadan da, ülkeler arasında ticari ve finansal karşılıklı bağımlılık yoluyla, yakın ekonomik ilişkilerin kurulması mümkündür. Asya Pasifik'teki alt bölgesel ekonomik kuşaklar da bu şekilde ortaya çıkmış entegrasyon biçimleridir. Bölgede, Büyüme Üçgeni (Malezya-Endonezya-Singapur), Baht Kuşağı (Tayland, Laos, Kamboçya, Vietnam), Genişletilmiş Güney Çin Ekonomik Kuşağı (Tayvan, Hong Kong, Macau, Fujian ve Guangdong), Sarı Deniz Ekonomik Kuşağı (Güney Kore, Liadong, Kyushu ve Shangdong) ve Japon Denizi Ekonomik Kuşağı (Japonya, Çin, Rusya, Kuzey ve Güney Kore) olmak üzere başlıca beş alt bölgesel ekonomik kuşak girişiminde bulunulmuştur.

Yamazawa, alt bölgesel ekonomik kuşakların başlıca özelliklerini aşağıdaki gibi tanımlamıştır:

1. Her biri ulusal bir sınırın dışında, içinde bir dönem komşu ticaretin canlı olduğu, doğal bir ekonomik alan oluşturur.

2. Her birinde merkez ve çevre ülkeler vardır. Merkezde, toprak ve işgücü sınırlıdır. Bu sınırlılıkların getirdiği baskılar çevre ülkelerle gerçekleştirilen ticaret, yatırım ve emek hareketleri yollarıyla giderilmeye çalışılır. Bazı çevre ülkelerde merkezden gelen sanayi aktarımını hızlandırmak için yerel hükümet tarafından serbest ticaret alanları oluşturulmuştur.

3. Büyüme Üçgeni dışındaki tüm alt bölgesel ekonomik kuşaklar piyasa ile sosyalist ekonomiler arasında kuruludur (Yamazawa, 1998:169).

1.4.7. Asya Pasifik'te Alternatif Bir Bölgesel Entegrasyon Modeli: Açık Ekonomik Birlik (Open Economic Association-OEA)

Asya Pasifik bölgesinin en kapsamlı ve stratejik önem taşıyan mevcut ekonomik entegrasyonu olan APEC, ekonomik işbirliği olarak tanımladığı kuruluş hedefini tam anlamıyla gerçekleştirememiş bulunmaktadır. APEC bünyesinde gerçekleştirilen toplantılardan somut kararlar çıkartılamamaktadır. Asya Pasifik bölgesinin APEC gibi bir birlik varolmasa da büyüme hızını sürdürebileceği de konuya getirilen farklı bir yaklaşımdır.

Yamazawa'ya göre tüm bu eleştiriler, APEC'e Avrupa Birliği gibi bir modeli uygulama çabalarından kaynaklanmaktadır. Yamazawa, Açık Ekonomik Birlik- AEB (Open Economic Association-OEA) modelinin Asya Pasifik'te uygulanabilecek çok daha uygun bir model olduğunu savunmaktadır. AEB, daha gevşek bir entegrasyon modeli olup aşağıdaki özellikleri taşımaktadır:

1. Ticaret ve yatırım açısından dünyanın geri kalan bölgelerine yönelik ayrımcı uygulamalara neden olmayacak şekilde dışa açık bir yapı sergilemektedir.
2. Amacı siyasi değil, ekonomiktir.
3. Üyelerinin herhangi bir uluslararası bölgesel kuruluşa ayrıcalık tanımadığı, gönüllü olarak oluşturulmuş bir birliktir (Yamazawa, 1998:179).

Yamazawa, uluslararası ekonomik işlemlerin giderek karmaşıklaşan doğasını göz önünde bulunduran AEB'nin, geleneksel anlamda serbest ticaret bölgelerine göre daha iyi işlediğini ileri sürmektedir. Ticari liberalizasyon AEB'de serbest ticaret bölgelerine göre daha yavaş gerçekleşir ancak bu modelde liberalizasyon, En Çok Kayırılan Ülke (Most Favored Nation) kuralı çerçevesinde tüm ülkelere eşit düzeyde uygulanacaktır. Buna ek olarak, mal ve hizmet ticaretinin aşamalı liberalizasyonu, ortak kalkınmaya olduğu kadar uluslararası ekonomik işlemlere de yönelik tüm engellerin kaldırılması şeklindeki kolaylaştırmalarla desteklenecektir. Bu şekilde, gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıklar, ticarete ve yatırıma yönelik engeller ve üyelerin reformlara ne derece hazır oldukları açıkça ortaya çıkacaktır.

Yamazawa, ekonomik entegrasyon süreci tipolojisinin Asya Pasifik bölgesine uygulanması durumunda, ilk aşama olan serbest ticaret bölgesi uygulamasının, bölgeye dahil olmayan ülkelere farklı uygulama sergileme eğiliminde olduğunu ileri sürmektedir (Yamazawa, 1998: 180). Diğer taraftan Yamazawa'ya göre, üye olmayan ülkelere ayrımcı

uygulamada bulunmayan, kısmi liberalizasyonu kolaylaştırıcı mekanizmalar ve işbirliği programlarıyla destekleyen, daha düşük düzeyli bir entegrasyon modeli, ekonomik entegrasyondan çok, ekonomik işbirliğini hedefleyen APEC modeline daha yakındır.

Özel sektör güdümlü Asya Pasifik ekonomilerinin büyümesi, tarifeler ve tarife dışı engeller yerine, aktif ticaret ve yatırımla sağlanmıştır. Yamazawa'ya göre APEC gibi piyasa güdümlü bir entegrasyonu daha sıkı bir entegrasyon haline getirmek yerine, aşamalı ticari liberalizasyonla ticareti ve yatırımları kolaylaştırmak, bölgede daha istikrarlı bir ticaret ve yatırım artışı sağlamak daha doğru olacaktır. Bu anlamda da, Asya Pasifik bölgesinin büyüme hızını sürdürebilmesi için AEB gibi bir model gereklidir. Bogor ve Osaka toplantılarında da bu yönde eğilimler oluşmuştur.

Yamazawa'ya göre, Asya Pasifik'teki ülkeler, bölgesel büyümenin sürdürülmesi yönünde ortak bir objektifi paylaşır, işbirliğinde bulunurlarsa, "Asya Pasifik Topluluğu" başlığı bölgede kullanılmaya değer olacaktır (Yamazawa, 1998:181). Asya Pasifik Bölgesi'nde gelişen bir topluluk duygusunun var olduğunu savunan Yamazawa, bu duygunun bölgenin dünya ekonomisindeki yerini belirginleştireceğini ve istikrarını arttıracığını öne sürmektedir. Böylelikle bölge, üye ülkelerin olduğu kadar üye olmayan ülkelerin özel girişimcilerinin de ilgisini çekecektir.

AEB'nin klasik ekonomik entegrasyon tiplerindeki gibi belli aşamalardan geçmesi gerekmemektedir. Diğer bir deyişle, serbest bir ticaret bölgesinden, gümrük birliğine, ardından ortak pazara ve ekonomik birliğe ve son olarak da tam ekonomik birliğe geçiş yapması gereken bir süreci izlemesi gerekmemektedir. Bu özelliğiyle de AEB, gayri resmi yapıların ağırlıklı olduğu APEC işbirliği örgütüyle uyumludur.

İKİNCİ BÖLÜM

ASYA PASİFİK BÖLGESİNDE PARASAL ENTEGRASYON ARAYIŞLARI

Asya Pasifik bölgesinde, parasal entegrasyon arayışları daha çok Uzak Doğu Asya ülkeleri etrafında şekillenmekte, dolayısıyla da konu ile ilgili öneri ve girişimler de söz konusu ülkelere yönelik olmaktadır. Bu bağlamda, bölgedeki parasal entegrasyon arayışları incelenirken Japonya, Güney Kore, Tayvan, Hong Kong, Singapur, Endonezya, Malezya, Tayland, Filipinler, Vietnam ve Çin ekonomik ilişkilerine odaklanılmış, Asya Pasifik ülkeleri tanımı söz konusu ülkeleri kapsamıştır. Bu durum, çalışmanın konusu olan Japonya'nın bölgede ekonomik işbirliğindeki rolüne de uygundur.

Asya Pasifik bölgesindeki parasal entegrasyon girişimleri ele alınmadan önce, bölge Optimum Para Alanı Teorisi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmenin yapılmasının sebebi, bölgenin mevcut ekonomik yapısının bir parasal birlik oluşturmayı uygun olup olmadığını teorik bir düzlemde araştırmaktır. Bu doğrultuda, bölge ülkelerinin ekonomik performansları, Optimum Para Alanı Teorisi kriterleri doğrultusunda parasal birliği oluşturma koşulları açısından incelenmiştir.

Ardından, 1980'lerden günümüze yaşanan ekonomik değişimler ışığında, söz konusu ülkelerin derinleşen ekonomik ilişkileri ve bu ilişkilerin sonucu olarak ortaya çıkmış başlıca parasal entegrasyon önerileri olan *Asya Para Sepeti*'nin ve *Asya Para Fonu*'nun oluşma olasılıkları ile *Chiang Mai İnisiyatifi*, bölümün inceleme konusunu oluşturmuştur.

2.1. OPTİMUM PARA ALANI TEORİSİ AÇISINDAN ASYA PASİFİK BÖLGESİNİN BİR DEĞERLENDİRMESİ

1961 yılında Robert Mundell tarafından geliştirilen Optimum Para Alanı Teorisi (Theory of Optimum Currency Areas), sabit döviz kuru sisteminin geçerli olduğu bir para alanına dahil olan ülkelerde, ekonomik istikrarın sağlanabilmesinin koşullarını inceler. Teoride, parasal birliğe katılan ülkelerin kendi aralarında sabit döviz kuru sistemini, birlik dışındaki ülkelerin ulusal paralarına karşı ise serbest döviz kuru sistemini uygulamalarının yarar ve zararları karşılaştırılır. Parasal birliğin olumlu etkilerinin, olumsuz etkilerinden farkını maksimize edecek bölge büyüklüğüne Optimum Para Alanı adı verilmiştir.

Optimum Para Alanı Teorisi, esnek döviz kuru veya sabit döviz kuru tercihi tartışmalarından doğmuş olmakla birlikte, temelde ortak para birimi uygulamasına geçecek bölge özelliklerinin neler olması gerektiği üzerinde durmuştur. Teoriye göre, belli bir bölgedeki ülkeler arasında parasal birliğin (monetary union) oluşabilmesi için bazı koşullar gereklidir. Bu koşullar :

1. Parasal birlik içinde yer alacak ülkelerin benzer ekonomik yapılara sahip olması,
2. Karşılaşılan ekonomik şokların üye ülkeler üzerinde yaratacağı etkinin simetrik olması,
3. Ekonomik şoklar karşısında, üretim faktörleri hareketliliği ve ücret elastikiyeti aracılığıyla ülke ekonomilerinin birbirlerine uyum gösterebilmesi,
4. Üye ülkelerin birbirlerinin önemli ticaret ortakları olmaları,
5. Üye ülkelerin ulusal gelirleri içinde dış ticaretin payının yüksek olması,
6. Üye ülkeler tarafından ekonomi politikalarının uyumlaştırılmasına yönelik adımların atılmasıdır (Tonus, 2000 : 4-5).

Bu bölümde, Asya Pasifik bölgesinde potansiyel bir para birliğini oluşturabilecek ülkelerin ekonomik performansları yukarıda sayılan koşullar doğrultusunda incelenecektir. Bölgede parasal bir birliğe dahil olması muhtemel ülkeler, Japonya, Güney Kore, Singapur, Hong Kong, Tayvan, Endonezya, Malezya, Tayland ve Filipinler olarak belirlenmiştir. Parasal birliğin oluşabilmesi için ekonomik ve finansal yapılarda benzerlik olması gerektiğinden, Çin ve Vietnam incelemenin dışında tutulmuştur. Çin, bölge ülkelerine göre kapalı bir ekonomik yapıya sahiptir. Vietnam'ın da, bu ülkelerin ekonomik yapıları ile arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, Singapur birçok yüksek teknoloji sanayinde dünya lideri konumundayken, Vietnam nisbi olarak düşük teknoloji mamulleri ihraç etmektedir. Singapur dünyanın en gelişmiş finansal piyasalarından birine sahipken, Vietnam finansal piyasalarının açılımı ve gelişimi açısından hala oldukça geri bir düzeydedir. 2000 yılı itibariyle Vietnam'ın GSYİH'si 29.8 milyar Dolar iken (EIU 2001: Country by Country), Asya Pasifik'te parasal bir birliğin oluşma olasılığı dahilinde ele alınan ülkelerden en düşük GSYİH'ye sahip olan Filipinler'de dahi bu rakam, 75.2 milyar Dolar'dır. Bu tür keskin farklılıklar, başarılı bir parasal entegrasyon için gerekli bir unsur olan ekonomik ve finansal entegrasyonu teşvik etme çabalarını da zorlaştıracaktır.

2.1.1. Asya Pasifik Bölgesinde Ekonomik Yapıların Benzerliği

Optimum Para Alanı Teorisi'ne göre, benzer ekonomik kalkınmışlık düzeyine sahip ülkelerin biraraya gelmesi daha kolay olacaktır. İzleyen tabloda (Tablo 2.1), Asya Pasifik bölgesinin temel ekonomik göstergeleri görülebilir. Bölgede, 1995-2000 yılları arasındaki göstergeler izlenerek, benzer bir seyir izleyen bu göstergelerden 2000 yılına ait olanları temsili olarak seçilmiştir. Söz konusu göstergelerden, büyüme oranları, enflasyon oranları ve işsizlik oranları, yakın düzeylerde olduklarından, bölgede bir para alanının oluşturulmasına yönelik olumlu faktörler olarak gözükmektedir. Söz konusu göstergelere sırayla bakılacak olursa;

Kişi başına GSYİH oranlarına bakıldığında, Endonezya ve Filipinler'in sırasıyla 720 ve 960 Dolar'la, Japonya'nın 37.600, Hong Kong'un 24.014 ve Singapur'un 22.670 Dolar'lık kişi başına GSYİH oranlarının oldukça gerisinde olduğu görülmektedir. Parasal birliğin oluşturulabilmesi için bu şekildeki büyük farklılıkların azaltılması gerekir. Örneğin Avrupa Birliği'nde, parasal bir birliğin oluşum süreci, kişi başına GSYİH düzeylerinin belli bir yakınlaşmışlık düzeyine ulaşması ile gerçekleşmiştir. Bu durum kısmen yetişme ve yakınlaşma (catch-up and convergence) sürecinin doğal sonucu olsa da, Avrupa içi ticaret ve yatırımların artışı ve birlik içinde nisbi olarak geri olan ekonomilere (özellikle Portekiz, İrlanda ve Yunanistan) gerçekleştirilen yardımlarla sağlanmıştır.

Asya Pasifik ülkelerinin tümünün cari işlemler bilançoları fazla vermektedir. Ekonomilerin tümü, 1990'lardan itibaren -1997 Asya Krizi'ni takip eden 1998 yılı hariç-, yüksek büyüme oranları yakalamıştır. Her ne kadar Japonya'da, son yıllarda mali sektörün ardından reel sektörde de sıkıntılar yaşanmaya başlamış, büyüme oranlarında bir düşüş ortaya çıkmış olsa da, genel anlamda büyüme oranlarındaki benzerlik, bölge ülkeleri arasında parasal bir birliğin kurulmasını kolaylaştırıcı bir etken olarak gözükmektedir. Çünkü benzer oranlardaki büyüme oranları, ülkelerin ithalat gelir elastikiyetlerini istikrarlı kılacaktır. Bu da, zamanla ülkeler arasındaki ticaret açığının genişlemesine engel olacaktır. Farklı büyüme oranlarına sahip ülkeler arasında kurulan bir parasal birlik, hızlı büyüyen ülke için daha maliyetli bir yapı haline gelecektir. Bu durumda bulunan ülkenin, parasal birliğe katılmak yerine kendi ulusal parasını kullanması daha avantajlıdır. Çünkü ticaret açığındaki olumsuz bir gelişmeyi parasını devalüe ederek önleyebilir.

Ancak, büyüme hızı yüksek olan bir ülkenin, sermaye verimliliği de yüksek olduğu takdirde, bu ülke parasal birliğe girmekten kaçınmayabilir. Verimliliğin yüksek oluşu, parasal birlik sonrasında bütünleşen sermaye piyasasından daha yüksek miktarda sermaye transferini sağlayabilir. Ülkeye giren yabancı sermaye, dış ticaret açığı nedeniyle bozulan ödemeler dengesinin, devalüasyona gerek kalmadan sağlanmasına olanak tanır. Bu nedenle de, yüksek büyüme hızına sahip bir ülkenin parasal birliğe dahil olması durumunda büyümesinin yavaşlayacağını kesin olarak söylemek mümkün değildir.

2000 yılı itibarıyla, Asya Pasifik ülkelerinin enflasyon oranları da birbirine oldukça benzemektedir. Japonya'nın ve Hong Kong'un daha çok konjonktürel olarak deflasyon içinde olmaları dışında, diğer ülkelerin enflasyon oranları yaklaşık %1.5 ile %4 arasındadır. Bu durum, parasal birlik içinde sabit döviz kurunun sürdürülmesini kolaylaştıracaktır. Çünkü bölge ülkelerin çok farklı enflasyon oranlarına sahip olmaları, etkisini uzun dönemde dış ticaret açığı şeklinde gösterecektir. Bu durum da, sabit döviz kurunun sürdürülme imkanını tehdit eder ve istikrarsızlığa neden olur.

Tablo 2.1: Temel Ekonomik Göstergeler Açısından Asya Pasifik Bölgesi (2000)

	GSYİH (Milyar \$)	Kişi Başına GSYİH (\$)	Büyüme (%)	Enflasyon (%)	İşsizlik (%)	Döviz Kuru (ort., Ulusal Para:\$)	Cari İşlemler Dengesi (Milyon \$)
Endonezya	157.4	720	4.1	3.4	13	8,401	7,827
Filipinler	76.5	960	3.2	4.1	11.7	44.0	9,349
Güney Kore	507.1	9,660	9.2	2.4	4.1	1,122.0	11,000
Hong Kong	153.4	24,014	9.7	-3.1	5.1	7.8	8,810
Japonya	4,619.2	37,600	1.6	-0.5	4.7	107.0	116,900
Malezya	89.4	3,841	8.6	2.0	3.1	3.8	8,399
Singapur	96.6	22,670	10.0	1.4	3.1	1.72	21,798
Tayland	120.2	1,954	4.9	2.1	3	40.39	9,370*
Tayvan	323.2	13,918	6.4	1.4	3.6	31.00	8,903*

Kaynak: EIU 2001 Country by Country, * www.dfat.gov.au

Asya Pasifik ülkelerinde, sırasıyla %13 ve %11.7'lik oranlara sahip olan Endonezya ve Filipinler dışında bırakıldığında, işsizlik oranlarının birbirine yakın seviyelerde, yaklaşık %3 ile %5 arasında olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Japonya'da 2000 yılı itibariyle %4.7'lik, nisbi anlamda düşük olsa da, kendi ekonomik geçmişindeki en yüksek işsizlik oranı yaşanmıştır.

Enflasyon ve işsizlik oranlarının birbirine yakın olması, bir bölgede parasal birliğe gitmeyi kolaylaştıran bir unsurdur. Farklı ülkelerin işsizlik ve enflasyon tercihleri birbirlerinden farklı olabilir. Bazı ülkeler işsizliği azaltmayı, enflasyonu düşürmeye tercih edebilir veya tersi durum söz konusu olabilir. Bu tercih farklılıkları, farklı maliye ve para politikalarının izlenmesine neden olur. Yani daha düşük işsizlik oranını tercih eden bir ülke, daha yüksek bir enflasyon oranına katlanacaktır (temel Phillips eğrisi mantığı içinde). Bunun için de, mali ve/veya parasal genişlemeye gidecektir. Daha yüksek bir enflasyon da yukarıda da belirtildiği gibi sabit döviz kurunu tehdit eder. Dolayısıyla parasal birliğin ortaya çıkmasını veya kurulmuşsa sürdürülmesini zorlaştırır. Kısaca, benzer enflasyon ve işsizlik oranlarına sahip bölge ülkeleri arasında parasal birliğe gidilmesi, bu birliğin olası maliyetlerinin azlığından dolayı gerçekleşebilir gibi görünmektedir.

Ancak tüm bu büyüme, enflasyon ve işsizlik oranlarındaki benzerlikler, Optimum Para Alanı Teorisi'nin diğer koşulları ele alınmaksızın tek başına değerlendirildiğinde, sadece bölge ülkelerinin parasal birliğin oluşumu için belli bir potansiyel taşıdığını gösterebilir. Söz konusu potansiyelin bir parasal birliğe dönüşme olasılığı, ancak teorinin tüm koşulları birlikte değerlendirildiğinde netleşir.

2.1.2. Asya Pasifik Bölgesinde Ekonomik Şokların Asimetriklik Derecesi

Asya Pasifik bölgesi ülkelerini Optimum Para Alanı Teorisi açısından değerlendirirken, ülkelerin karşılaştığı ekonomik şoklarla (talep ve arz şokları) ilgili olarak, parasal bir birlik oluşturma maliyetleri konusunda ipuçları veren başlıca üç gösterge bulunmaktadır. Bu göstergeler, *ekonomik şokların büyüklüğü, ekonomik şoklara uyarlanma hızı ve ekonomik şokların asimetriklik derecesi*'dir.

Ekonomik şokların arz veya talep şokları olarak ayrımının yapılması, büyüklükleri ve şoklara uyarlanma hızlarının hesaplanmasında, Blanchard ve Quah'ın (1989) çalışmalarından yararlanılmıştır. Blanchard ve Quah, ekonomik şoklar üzerine yaptıkları bu çalışmalarında, çıktı düzeyiyle ilgili olarak bir trend belirlemiş ve bu trendden sapmalar da ekonomik şok olarak tanımlamışlardır. Söz konusu sapmaların, ne kadar sürede en yüksek noktaya (peak) ulaşp, ne kadar sürede trende geri döndüğüne bakılarak, şoklar arz veya talep şokları olarak ayrılmıştır. Buna göre, 1 yılda peak yapıp, 2.5 yılda trende dönen sapmalar talep şokları; 2 yılda peak yapıp, 5 yılda trende dönen sapmalar da arz şokları olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla, çıktıda nisbi olarak geçici etki yaratan şoklar talep şokları, daha kalıcı etki yaratıp, daha uzun sürede trende dönen şoklar arz şokları olarak tanımlanmıştır. Arz şoklarının belirlenmesinde değişken olarak verimlilik, talep şoklarının belirlenmesinde ise değişken olarak para miktarı alınmıştır. Ekonomik şokların büyüklüğü ile kastedilen de, karşılaşılan şok sonrasında çıktı düzeyinde meydana gelen değişimin büyüklüğüdür.

Ekonomik şoklara uyarlanma hızının belirlenmesinde ise, hem fiyattaki değişmelerin gözlenmesi kolay olacağı, hem de arz ve talepteki değişmelerin etkileri fiyat üzerinden izlenebileceği için varyans P kullanılmıştır. Şoklara uyarlanma hızı ile kastedilen, ekonomik şoklar karşısında, dalgalanmaların azalıp durağanlık-stabilite durumuna geri dönme süresidir (Blanchard ve Quah, 1989: 1-9)

Ekonomik şokların asimetriklik derecesi incelenirken ise, Eichengreen ve Bayoumi'nin ASEAN için olası bölgesel parasal düzenlemeler üzerine gerçekleştirdikleri 1999 ve 2000 tarihli çalışmalarında yer verdikleri şok korelasyon matrislerinden yararlanılmıştır. Ekonomik şokların asimetriklik derecesi ise, ekonomik şoklara karşı

optimum para alanı içinde düşünölen ölkelerin ekonomilerinin verdiği tepkilerin ne derecede farklı olduğunu ortaya koyan bir göstergedir.

Karşılaşılan ekonomik şokların, parasal birliğe üye ölkeler üzerinde yaratacağı etkilerin simetrik olup olmaması, söz konusu ölkelerin benzer üretim yapılarına sahip olmaları ve benzer konjonktürel dalgalanma süreçlerinden geçmeleriyle ilintilidir. Dolayısıyla Optimum Para Alanı Teorisi'nin ekonomik şoklarla ilgili bu ikinci koşulu, ekonomik yapıların benzerliğini öngören ilk koşuldan bağımsız düşünölemez.

Ekonomide arz veya talep yönlü olarak dengesizlik durumu yaratan ekonomik şokların üye ölkeler üzerindeki etkilerinin simetrik olması, birlik dahilinde ortak politikaların etkinliğini arttırabilmek için gereklidir. Parasal birlik, para politikalarının uyumlaştırıldığı bir düzendir. Asimetrik dalgalanmaların söz konusu olduğu durumlarda, uygulanan ortak para politikası, parasal birliğe üye ölkelerden bazıları için ekonomik şokun atlatılmasına yardımcı olmayabilir. Dolayısıyla herhangi bir öлке için uygun olan bir para politikası, farklı ekonomik yapıdaki bir başka öлке için uygun olmayabilir. Benzer yapı ve konjonktürel hareketler, hem üye ölkelerde makroekonomik değişkenlerin (faiz, enflasyon ve işsizlik oranları gibi) benzer seviyelere ulaştırılmasını, hem de uygulanmakta olan ekonomi politikasının her ölkede benzer olmasını sağlayacaktır.

Ortak bir para birimi uygulamanın maliyetleri, söz konusu para birimini uygulayacak ölkelerin yaşadıkları ekonomik şoklar ne kadar büyük ve asimetrik ise, o kadar yüksek olacaktır. Diğer bir deyişle, parasal birliğin kurulması, ekonomik şokların birliğe üye ölkeler üzerindeki etkisi birbirine yakınsa ve şok sonrası uyarlanmanın hızı yüksekse daha kolay olacaktır. Tersı durumda, yani şokların etkilerinin farklılaştığı ve uyarlanmanın yavaş olduğu durumda, bağımsız bir para ve döviz kuru politikası uygulama isteği artacaktır. Benzer şekilde, faktör piyasalarının esnekliği ne kadar düşükse, şoklara uyarlanma o kadar zor ve dolayısıyla bağımsız bir para politikası uygulama isteği o kadar yüksek olur. Bu anlamda, Optimum Para Alanı Teorisi çerçevesinde faktör hareketliliği ve ücret elastikiyeti konusu izleyen kısımda (2.1.3) ele alınacaktır.

Parasal birliğe üye ölkelerin ekonomik koşullarında meydana gelen değişmelere bağlı olarak ortaya çıkan şokların ortalama büyüklüğü, Asya Pasifik bölgesinde, hayata geçirilmiş bir parasal birlik olan Avrupa Para Birliği'ne göre daha fazladır. (Tablo 2.2). Bu sonuçların

ortaya çıkmasında 1997 yılında yaşanan ve 1998 yılında etkileri yoğun olarak görülen Asya krizinin de rolünün olduğu söylenebilir (Eichengreen ve Bayoumi, 2000: 131). Asya Pasifik ülkelerinde 1968-98 yılları arasında gerçekleşen arz şokları, Avrupa Para Birliği'ne dahil olan ülkelerde 1969-89 yılları arasında gerçekleşen arz şoklarının 3 katı büyüklüktedir. Buna benzer olarak, Asya Pasifik ülkelerinde aynı yıllarda gerçekleşen talep şokları, Avrupa Para Birliği'ne dahil ülkelerde gerçekleşen talep şoklarının 2.9 katı büyüklüktedir.

Tablo 2.2: Asya Pasifik Bölgesinde Ekonomik Şokların Büyüklüğü ve Şoklara Uyarlanma Hızları (1968-1998)

	Arz Şokları		Talep Şokları	
	Büyüklük	Hız	Büyüklük	Hız
Japonya	0.116	0.18	0.019	0.54
Tayvan	0.034	1.09	0.056	0.94
G.Kore	0.077	0.16	0.030	0.41
Tayland	0.304	0.14	0.063	1.08
Hong Kong	0.046	0.90	0.054	1.08
Singapur	0.057	0.75	0.077	1.37
Malezya	0.042	1.14	0.042	1.23
Endonezya	0.067	1.19	0.138	0.74
Filipinler	0.074	0.80	0.075	0.79
Asya Pasifik Bölgesi Ortalama	0.090	0.705	0.061	0.908
Avrupa Para Birliği Ortalama (1969-1989)	0.030	0.663	0.021	0.362

Kaynak: Eichengreen ve Bayoumi, 2000: 133

Şoklara uyarlanma hızı ise, Asya Pasifik bölgesinde Avrupa Para Birliği'ne dahil olan ülkelerde 1969-89 yılları arasında gerçekleşen arz şoklarına uyarlanma hızına göre 1 kat daha yüksektir. Söz konusu yıllarda Asya Pasifik ülkelerinde talep şoklarına uyarlanma hızı da, Avrupa Para Birliği ülkelerinden 2.5 kat daha yüksektir. Bu da arz ve talep şokları karşısında bölge ülkelerinin uyarlanma mekanizmalarının hızlı bir şekilde devreye girdiğini göstermektedir. Bunun sebebi ise, ileriiki bölümlerde daha detayla üzerinde durulacağı üzere işgücü piyasalarının Avrupa'ya göre daha esnek olmasıdır.

1997 ve 98 yıllarının uç değerdeki verileri hesaplamalardan çıkarılıp 1968-96 yılları için Asya Pasifik bölgesinde talep şoklarının korelasyonlarına bakıldığında (Tablo 2.3), Hong Kong, Endonezya, Malezya, Singapur ve Tayland'taki talep şoklarının nisbi olarak birbirleriyle yüksek korelasyona sahip olduğu görülebilir. Bu gruplaşmanın oluşumu şaşırtıcı

değildir. Malezya, Singapur ve Tayland birbirleriyle yoğun olarak ticaretle bulunmaktadır. Singapur dışında, bu ülkelerin tümü söz konusu yıllarda Dolar odaklı döviz kuru politikaları izlemişlerdir. Bu da, talep şoklarının korelasyonunun döviz kuru politikasını yansıttığı ve döviz kuru rejimine bağlı olarak değişmez kabul edilmemesi gerektiği öngörüsünü güçlendirmektedir (Eichengreen ve Bayoumi, 1999 :355).

Ekonomi politikası tercihleri açısından, arz şoklarının korelasyonunun, döviz kuru sistemi tercihlerine daha az duyarlı olduğundan, daha aydınlatıcı olduğu söylenebilir. Ekonomide ilk etkisini toplam arz eğrisini kaydırmakla gösteren arz şokları, makroekonomik politikaların etkisinden çok, özel sektörün davranışlarıyla ilişkilidir. Tablo 2.4, toplam arz şoklarının korelasyonunun Asya Pasifik ülkelerinde oldukça düşük düzeylerde gerçekleştiğini göstermektedir. Arz şoklarının korelasyonunun nisbi olarak yüksek düzeyde gerçekleştiği ülke grupları, Tayvan, Hong Kong ve Singapur ile Endonezya ve Malezya'dır (Eichengreen ve Bayoumi, 2000: 132). Gerçekten de, Tayvan, Hong Kong ve Singapur, bölgede Japonya ve Güney Kore'nin ardından sanayileşen ilk Asya ülkeleri olup, uluslararası piyasalarda Japonya ile rekabet halindedirler. Sanayileşme, Endonezya ve Malezya'da daha geç gerçekleşmiştir. Bu ülkeler Japonya ile daha az rekabet halindedirler (Kwan, 1994: 7). Dolayısıyla benzer üretim yapılarına sahip bu ülkelerde arz şoklarının korelasyonları yüksek olmaktadır çünkü üretimle ilgili ani olarak ortaya çıkan değişimlerden benzer biçimde etkilenmektedirler. Söz konusu ülkelerin sınai yapılarındaki benzerlikleri, Ekler Bölümü'nde, "Uçan Kazlar Modeli" çerçevesinde açıklanmıştır.

Özetle, karşılaşılan ekonomik şokların büyüklüğünün, gerçekleşmiş bir parasal birlik olan Avrupa Birliği'ne göre yüksek oluşu, Asya Pasifik'te bir parasal birliğin oluşumuna yönelik olumsuz bir faktör olarak gözükmektedir. Buna karşılık, ekonomik şoklar karşısında uyarlanma hızlarının nisbi yüksekliği ve şokların korelasyonlarının genel olarak uyumlu bir tablo sergilemesi, bölgede parasal birliğin oluşumuna yönelik olumlu faktörler olarak değerlendirilebilir.

Tablo 2.3: Talep Şoklarının Korelasyonlarının Asya Pasifik Ülkelerine Göre Dağılımı (1968-96)

	Japonya	Tayvan	G.Kore	Tayland	Hong Kong	Singapur	Malezya	Endonezya	Filipinler
Japonya	1.00								
Tayvan	-0.01	1.00							
G.Kore	0.19	0.33	1.00						
Tayland	-0.04	0.54	0.32	1.00					
Hong Kong	0.23	0.22	0.05	0.43	1.00				
Singapur	-0.09	0.44	0.27	0.70	0.37	1.00			
Malezya	0.12	0.41	0.43	0.58	0.54	0.67	1.00		
Endonezya	0.16	0.17	0.17	0.36	0.62	0.64	0.58	1.00	
Filipinler	0.29	0.09	0.16	0.15	-0.19	-0.05	-0.11	0.04	1.00

Kaynak: Eichengreen ve Bayoumi, 1999: 356

Tablo 2.4: Arz Şoklarının Korelasyonlarının Asya Pasifik Ülkelerine Göre Dağılımı (1968-1996)

	Japonya	Tayvan	G.Kore	Tayland	Hong Kong	Singapur	Malezya	Endonezya	Filipinler
Japonya	1.00								
Tayvan	0.23	1.00							
G.Kore	0.17	0.01	1.00						
Tayland	0.32	0.54	0.21	1.00					
Hong Kong	-0.23	0.40	0.18	0.33	1.00				
Singapur	0.02	0.42	0.21	0.33	0.42	1.00			
Malezya	-0.02	0.00	0.17	0.02	0.12	0.40	1.00		
Endonezya	0.03	0.32	0.11	0.16	0.40	0.32	0.49	1.00	
Filipinler	0.03	0.15	0.07	0.14	0.00	0.01	0.05	0.16	1.00

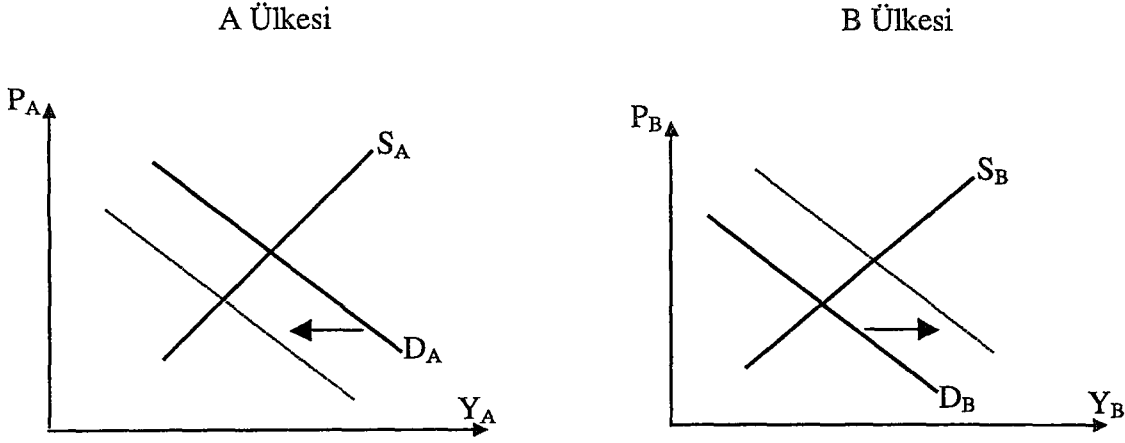
Kaynak: Eichengreen ve Bayoumi, 2000: 132

2.1.3. Asya Pasifik Bölgesinde Faktör Hareketliliği ve Ücret Elastikiyeti

Bir parasal birliğe üye olan ülkelerde, karşılaşılan ekonomik şokların yaratacağı etkilerin simetrik oluşu ile, söz konusu ülkelerin ekonomik yapılarının benzerliğinin ilişkili oluşu gibi; ekonomik şokların yaratacağı dengesizlik durumunda denkleştirme mekanizmasının işleyişi de, üye ülkeler arası faktör hareketliliği ve ücret elastikiyetiyle ilişkilidir. Çünkü ekonomik şoklar karşısında ekonominin dengeye gelmesi, işgücü hareketliliği ve/veya ücret elastikiyetine dayalı denkleştirme mekanizmaları aracılığıyla mümkün olur.

Mundell'in analizinde (1961) faktör hareketliliğinden kastettiği şey, işgücünün hareketliliğidir; teoride sermayenin hareketliliğinden bahsedilmemiştir. İşgücü hareketliliğinin maliyeti ve yapısal nedenlerden kaynaklanan işgücü göçü gibi faktörler de, iç ve dış dengenin sağlanmasını olumsuz yönde etkileyebilir. Üretim faktörlerinin homojenliği, teknolojik gelişmelerden etkilenen faktör yoğunlukları gibi unsurlar faktör hareketliliğinden beklenen sonuçları doğrudan etkilemektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı, işgücü hareketliliği, tek başına parasal birliğin düzgün bir şekilde işlemesi için yeterli olmaz. Parasal birlik içinde uygulanacak ortak para politikasının başarısı, üye ülkeler arasında reel ücret ve fiyat esnekliğinde önemli farklar olmamasına bağlıdır (Tonus, 2000: 6).

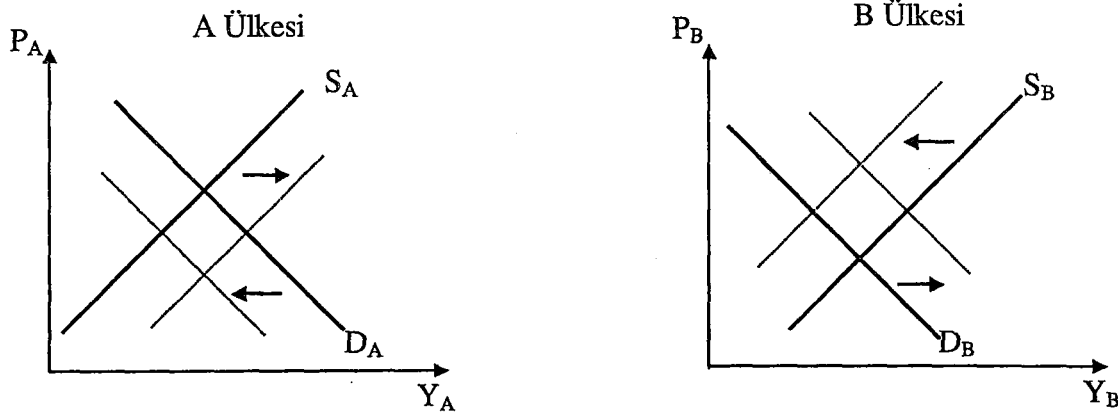
Mundell, Optimum Para Alanı Teorisi'nde ekonomik şokların yaratacağı dengesizliğin ortadan kaldırılması ile faktör hareketliliği ve ücret elastikiyeti arasındaki ilişkiyi bir talep şoku örneğiyle açıklamıştır. Buna göre, parasal bir birlik içinde tüketicilerin tercihlerinin herhangi bir nedenle A ülkesinin mallarından B ülkesinin mallarına kaydığı varsayılmıştır. Talep kayması sonucunda (İzleyen şekil, Şekil 2.1), A ülkesinde çıktı düzeyi azalırken, B ülkesinde artacaktır. Böylelikle A ülkesinde işsizlik oranı artacak, B ülkesinde ise azalacaktır. A ülkesinde yurtiçi çıktı değeri, toplam talepteki düşüşten dolayı azalmıştır. Eğer A ülkesinde harcamalar aynı oranda azalmazsa, cari işlemler açığı ortaya çıkacaktır. Çünkü cari işlemler yurtiçi üretim düzeyi ile yurtiçi harcamaların farkı olarak tanımlanmış (De Grauwe, 1997:6), değişkenler parasal olarak ifade edilmiştir. Teorik olarak sonucun büyük olasılıkla bu şekilde olacağı, çünkü sosyal güvenlik sisteminin otomatik olarak işsizlik sigortası ödeyeceği varsayılmıştır. Dolayısıyla A ülkesinin harcanabilir geliri, çıktıdaki düşüş kadar bir düşüş göstermeyecektir. Tüm bunların sonucu olarak devlet bütçesi açık verir.

Şekil 2.1: Toplam Talep Eğrisinde Kaymalar (Talep Şoku Örneği)

B ülkesinde ise tam tersi olarak çıktının değeri artarken, ülkedekiler harcamalarını bu artış oranında arttırmayacaklar, harcanabilir gelirdeki artışı tasarruf edeceklerdir. Sonuç olarak B ülkesinin cari işlemler hesabında fazla meydana gelir. Böylelikle, her iki ülkede de denkleştirme mekanizmasına ihtiyaç duyulacaktır. Bu noktada, ülkelerin revalüasyon/devalüasyon yapmalarına gerek kalmadan otomatik olarak dengeyi sağlayan ve biri ücret elastikiyetine, diğeri de işgücü hareketliliğine dayalı, iki denkleştirme mekanizması vardır:

İlk olarak, ücret elastikiyetine dayalı denkleştirme mekanizmasında, A ve B ülkelerinde ücretlerin elastik olduğu varsayılmıştır. Buna göre, A ülkesinde işsiz kalan işçiler talep ettikleri ücret miktarını düşüreceklerdir. B ülkesinde ise, işgücü talebinin artması ücret düzeyini de yükseltecektir. A ülkesinde ücret düzeyinin düşüşü, toplam arz eğrisini aşağı kaydırırken; B ülkesinde ücretlerde meydana gelen artış, toplam arz eğrisini yukarı kaydıracaktır (İzleyen Şekil, Şekil 2.2). Söz konusu kaymalar, denge noktasına geri dönülmesini sağlar. A ülkesinde çıktı fiyatları düşerek, A ülkesi mallarının rekabet gücünü artırır ve ülkede talebi canlandırır. B ülkesinde ise tam tersi bir durum gerçekleşir. Bu denkleştirme mekanizması aynı zamanda A ülkesinin cari işlemler dengesine katkıda bulunurken, B ülkesinin cari işlemler dengesinde ortaya çıkan fazlayı da azaltır.

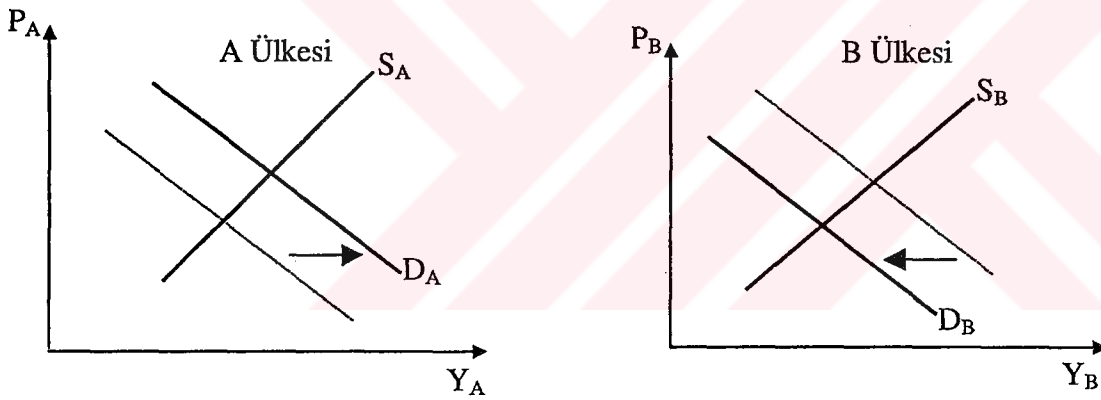
Şekil 2.2: Otomatik Denkleştirme Mekanizması

Yeni bir denge noktasına ulaşılmasını sağlayacak ikinci bir denkleştirme mekanizması da işgücü hareketliliğine dayalıdır. A ve B ülkeleri arasında işgücü hareketliliğinin olduğu varsayıldığında, A ülkesindeki işsizler, işgücü talebi fazlası olan B ülkesine giderler. İşgücünün bu şekilde hareket etmesi, ücretleri A ülkesinde düşürme ve B ülkesinde yükseltme ihtiyacını ortadan kaldırır. Dolayısıyla A ülkesindeki işsizlik sorunu ve B ülkesindeki enflasyonist baskılar da ortadan kalkmış olur. Aynı zamanda cari işlemler dengesizliği de azalır. Bunun sebebi, A ülkesindeki işsizlerin B ülkesine gitmeden önce, üretime katkıda bulunmadıkları halde harcamalarını sürdürüyor olmalarıdır.

Böylelikle, A ve B ülkeleri için denkleştirme sorunu, ücretler esnek ve/veya iki ülke arasında işgücü hareketliliği yeterince yüksekse, otomatik olarak ortadan kalkacaktır. Ancak bu koşullar sağlanmıyorsa denkleştirme sorunu da ortadan kalkmaz. Örneğin A ülkesinde işsizliğe rağmen ücretlerin düşmediğini ve işçilerin B ülkesine gitmedikleri varsayalım. Böyle bir durumda, A ülkesi Şekil 2.1'deki gibi bir dengesizlik durumunda kalır. B ülkesinde emek talebi fazlası, arz eğrisinin yukarı kaymasına neden olacak şekilde ücret düzeylerini arttırıcı bir baskı yaratır. Bu durumda dengesizliği ortadan kaldıracak denkleştirme mekanizması, B ülkesinde fiyatların artışı -enflasyon- yoluyla gerçekleşmek zorundadır. B ülkesinde fiyatların artışı da A ülkesi mallarının rekabet gücünü artırır ve ülkede toplam talep eğrisi yukarı kayar.

Bu durumda B ülkesi bir tercihte bulunmak durumundadır. B ülkesinin ekonomi politikalarında enflasyonla mücadele öncelikli bir konu ise, ülke daraltıcı para ve maliye politikalarına başvuracaktır. Ancak bu defa da cari işlemler fazlası ortadan kalkmayacaktır. Ülke eğer cari işlemler fazlasını ortadan kaldırmak isterse, daha yüksek bir enflasyon düzeyini kabul etmek zorunda kalacaktır.

Söz konusu ikilem, ancak B ülkesinin para biriminin A ülkesi para birimi karşısında revalüe edilmesiyle çözülebilir. Bu döviz kuru ayarlamasının etkileri Şekil 2.3’de görülebilir. B ülkesinin para biriminin revalüasyonu, ülkede toplam talebi düşürür; böylelikle talep eğrisi tekrar sola kayar. A ülkesinde ise tam tersi bir durum ortaya çıkar. A ülkesi para biriminin devalüasyonu, ülke ürünlerinin rekabet gücünü artırarak ülkede toplam talep eğrisinin yukarı kaymasını sağlar. Bu talep kaymalarının etkileri, A ülkesinin işsizlik sorununun çözülmesi ve B ülkesinin de enflasyonist baskıları kabul etme zorunluluğundan kurtulmasıdır. Aynı zamanda A ülkesinin cari işlemler açığı ve B ülkesinin de cari işlemler fazlası düşme eğilimi gösterir.

Şekil 2.3: Talep Şoku Durumunda Revalüasyonun Etkileri

Ancak A ve B ülkeleri parasal bir birliğe dahil olmaları durumunda, döviz kuru üzerindeki kontrollerinden vazgeçmiş olacaklarından, yukarıdaki gibi bir çözüme gidilmesi olanak dışıdır. Bu durumda A ülkesi ancak toplam arzdaki bir daralma sonucu kapanacak bir cari işlemler açığı ve sürekli işsizlik sorunu ile yüz yüze kalacaktır. O halde A ülkesi için, negatif talep şoklarıyla karşılaştığı dönemde parasal bir birliğe katılmanın maliyetli olacağı söylenebilir. Benzer şekilde, B ülkesi için de uygun bulunduğu seviyeden daha yüksek bir enflasyon seviyesini kabul etmek durumunda kalacağından, A ülkesi ile bir parasal birliğe dahil olmak maliyetli olacaktır.

Asya Pasifik bölgesinde işgücü hareketliliğinin yüksek olduğu, dolayısıyla Optimum Para Alanı Teorisi'nin bu koşulunun bölgede büyük ölçüde sağlandığı söylenebilir. Örneğin, 1980'lerde Singapur'daki toplam istihdamın %10'unu Malezya, Tayland, Endonezya ve Filipinler'den gelen yabancı işçiler oluşturmaktadır. 1998 yılı itibariyle, bölgedeki göç oranı, göç veren ülkelerin toplam işgücünün %2'si kadardır (Eichengreen ve Bayoumi, 1999: 359). Malezya'da 1994 yılı itibariyle 500 bini resmi, 500 bini de gayri resmi olmak üzere toplam 1 milyon dolayında yabancı işçi bulunmaktadır. Bölgedeki Endonezya, Filipinler, Çin gibi göç veren ülkeler, işgücü ihracatını ekonomik kalkınma stratejilerinin bir parçası olarak kabul edip, vasıfsız işgücü yerine, daha yüksek ücretli vasıflı işgücü ihracatına yönelmeye başlamışlardır. 26 milyonluk işgücünün %15'ini yabancı ülkelere göç eden göçmenlerin oluşturduğu Filipinler, bu stratejiye özellikle önem veren Asya Pasifik ülkelerinden biridir (www.adb.org/documents/books/ADO/1996/regcoop.pdf: 205).

Tablo 2.5'te de izlenebileceği gibi, özellikle Singapur ve Malezya, bölgede toplam işgücünde yabancı işçilerin payının yüksek olduğu ülkelerdir. Toplam işgücü içinde göçmen işçilerin payı Singapur'da %25-27, Malezya'da %10-15 dolayındadır. Diğer taraftan evsahibi ülkelerin neredeyse tamamında, göç veren ülkelerin yine Asya Pasifik ülkeleri olduğu görülmektedir.

Tablo 2.5: Asya Pasifik Bölgesinde Göçmen/Göçmen İşçi Miktarları (1999)

Göçmen Sayısı (000)			Toplam İşgücü İçindeki Payı (%)	Başlıca Göç Veren Ülkeler
	Meşru	Gayrimeşru		
Japonya	1300-1500	250	1-2	G.Kore, Çin, Filipinler, İran
Hong Kong	240-250	10-20	5-7	Filipinler, Endonezya, Çin
Singapur	530	<10	25-27	Malezya, Filipinler, Tayland
Tayvan	300	<20	1-2	Tayland, Filipinler, Endonezya,
Güney Kore	90-100	166	1	Çin, Filipinler
Malezya	700	500-1000	10-15	Endonezya, Filipinler, Bangladeş
Tayland	110	500-750	1-2	Kamboçya, Lao

Kaynak: Manning, 2000:11

Not: Japonya dışındaki tüm ülkelerin verileri göçmen işçileri, Japonya'nın verileri tüm göçmenleri göstermektedir

Asya Pasifik ülkelerinin ekonomik şoklara uyarlanması Avrupa'ya göre daha hızlı gerçekleşmektedir. Bayoumi ve Eichengreen (1998), üretim miktarında ve fiyatlardaki değişimin ilk iki yılda gerçekleştiğini (Avrupa'da bu değişimin yalnız yarısı aynı sürede gerçekleşmektedir) hesaplamışlardır. Buradan hareketle, bu hızlı uyarlanmanın Optimum Para Alanı Teorisi'nin öne sürdüğü bir koşul olarak, Asya'daki işgücü piyasalarının daha esnek olduğu genel kanısıyla uyumlu bir sonuç verdiği söylenebilir. Öte yandan, bölgede göç alan ülkelerin toplam işgücü içinde yabancı işçilerin payının yüksek ve bu işçilerin büyük bölümünün yine bölge ülkelerinden gelen işçiler olması; bölgede genel anlamda işgücünün bol ve ucuz olması ve işgücü temsil mekanizmalarının temsil gücünün düşük olması da aynı kanıyı destekler diğer faktörlerdir.

2.1.4. Asya Pasifik Bölgesinde Bölge İçi Ticaretin Yüksekliği

Optimum Para Alanı Teorisi'ne göre, parasal birliğin gerçekleştirilmesi için bir diğer koşul da bölge içi ticaretin yüksekliğidir. Birbiriyle yoğun ticari ilişkiler içerisinde bulunan ülkeler parasal birliğe dahil olduğunda, sabit döviz kuru sistemi ödemeler dengesi istikrarını artırıcı bir etki gösterir. Bu koşul, Asya Pasifik ülkeleri arasında büyük ölçüde sağlanmaktadır.

Bölge içi ticaret ne kadar fazlaysa, ülkeler için ortak bir para birimini tanımanın faydaları da o kadar fazla olacaktır. Ortak bir para biriminin tanınmasıyla, işlem maliyetleri (bir ulusal para biriminin diğeri ile değiştirilmesinden doğan maliyetler) azalacaktır. Bu durum, parasal birliğe dahil olan ülkelere önemli ölçüde kazanç sağlamaktadır. İşlem maliyetlerinin azalması ile birlikte, özellikle ulusal piyasalardaki fiyat farklılaştırılmasının azalmasına imkan sağlanması gibi dolaylı bir takım kazançlar da ortaya çıkmaktadır. Fiyat farklılaşması, aynı özellikteki malların farklı ülkelerde farklı fiyatlarda (vergi sonrası) işlem görmesidir. Parasal entegrasyonla birlikte fiyat farklılaşmasında bir azalma olacağı beklenmektedir. Dolayısıyla ortak bir paranın kullanılması –yani daha genel anlamda parasal entegrasyon– ülke piyasalarının ayrıklığını (segmented markets) azaltarak mal piyasalarının entegrasyonunu da hızlandıran bir faktöre dönüşür. İşlem maliyetlerinin azalması, parasal birliğe dahil olan ülkelere, kendi aralarında gerçekleştirdikleri ticaretin yüksekliği ölçüsünde kazanç sağlayacaktır.

Ortak bir paranın kullanılmasının önemli bir diğer faydası da, ortak para birimine geçecek ülkeler arasında ikili döviz kurlarındaki dalgalanmalarla ilintili ticaret aksaklıklarının ortadan kalkacak olmasıdır. Gelecekte döviz kurlarının ne olacağına dair belirsizlikler, firmaların gelecek kazançlarına ait belirsizlikleri artırmaktadır. Çünkü döviz kurundaki dalgalanmalara ait belirsizlikler, firmaların ürettiği mal ve hizmetlere ait fiyatların gelecek değerleri hakkında belirsizliği artırmaktadır. Ekonomideki aktörler üretim, yatırım ve tüketim kararlarına fiyat mekanizmasının onlara sundukları bilgiyi kullanarak varırlar. Eğer fiyatlar belirsizse, kararların niteliğinde düşme olur. Bu yüzden döviz kurundaki belirsizliğin ortak para kullanımı ile birlikte ortadan kalkacak olması, fiyatlardaki belirsizliklere uyarlanma maliyetlerini azaltır. Yani fiyat mekanizması doğru ekonomik kararı vermeyi kolaylaştırır.

Fiyatlarda ve döviz kurundaki belirsizliklerin artmasının, ekonomi aktörlerinin karar verirken fiyat mekanizmasının kendilerine sunduğu bilginin niteliğini azaltmasının bir diğer sebebi, fiyat belirsizliğinden doğan riskteki artıştır. Artan belirsizlikle birlikte reel faiz oranları artar. Daha yüksek faiz oranları da firmaların yatırım projelerini daha etkin biçimde seçme imkanlarını ellerinden alacaktır. Bu da üretim sürecini olumsuz etkiler. Sonuç olarak, döviz kurundaki belirsizliklerin başlattığı ve fiyat mekanizmasıyla sürdürülen bu belirsizliklerin ortaya çıkardığı yüksek faizler, reel üretim sürecini ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi olumsuz anlamda etkiler. Bu yüzden, döviz kuru riskini ortadan kaldırmak, belirsizliği azaltacak bu da ekonomik büyümeyi artıracaktır.

Ülkelerin ekonomik anlamda büyümeleri, onların aynı zamanda diğer ülkelerle daha fazla ticari ilişki kurmalarına imkan sağlar. Bu durum da, parasal birlik içinde düşünüldüğünde, bölge içi ticareti artırmayı kolaylaştırır.

İzleyen tabloda (Tablo 2.6), 1989-1999 yılları arasında dünyada gerçekleştirilen bölge içi ticaretteki artışın seyrine bakıldığında, Doğu Asya ve Pasifik bölgesinin %18.4'lük bir oranla ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu durum, bölgede artan ekonomik ilişkilerin ve ticari anlamda karşılıklı bağımlılığın önemli bir göstergesidir.

Tablo 2.6: Bölge İçi Ticaretteki Nominal Büyüme (Yıllık % Artış, 1989-1999)

	Doğu Asya ve Pasifik	ABD	L.Amerika ve Karayipler	O.Doğu ve K.Afrika	Güney Asya	Aşağı Sahra Afrikası	AB	Japonya
Doğu Asya ve Pasifik	18.4	11.9	20.8	9.6	13.2	13.6	13.6	7.5
ABD	7.6		11.2	3.5	1.3	4.1	5.2	2.6
L.Amerika ve Karayipler	6.1	14.3	10.5	4.4	12.9	4.9	4.0	1.2
O.Doğu ve K.Afrika	16.1	2.0	-1.9	1.0	9.5	12.9	2.2	6.0
Güney Asya	10.3	2.2	26.9	7.2	11.8	20.4	8.3	-0.8
Aşağı Sahra Afrikası	16.1	2.2	12.9	10.3	22.8	10.2	3.1	-0.7
AB	8.0	7.7	9.0	2.6	2.7	1.7	5.5	4.1
Japonya	7.2	3.3	7.4	1.3	0.2	-0.8	3.5	

Kaynak: EIU Country by Country 2001

Asya Pasifik ekonomileri birbirlerinin önemli ticaret ortaklarıdır. İlk beş ihracat ortağı sıralamasında, Endonezya, Malezya, Singapur ve Tayland'ın ihracat ortaklarının dördü, Filipinler, Güney Kore ve Japonya'nın ihracat ortaklarının üçü, Tayvan'ın ihracat ortaklarının ikisi ve Hong Kong'un ihracat ortaklarından biri yine söz konusu Asya Pasifik ülkelerindendir. İthalatta ilk beş ortak sıralamasında da, Malezya ve Tayland'ın ilk beş ortağından dördü, Endonezya, Hong Kong, Japonya, ve Singapur'un ortaklarından üçü, Tayvan'ın ortaklarından ikisi ve Güney Kore'nin ortaklarından da biri, ele alınan Asya Pasifik ülkelerinden biridir.

Tablo 2.7: Asya Pasifik Ülkelerinin İlk Beş Ticaret Ortağı Sıralamasında Bölgesel Performans* (2000)

Ülke	İhracat	İthalat
Endonezya	4	3
Filipinler	3	4
Güney Kore	3	1
Hong Kong	1	3
Japonya	3	3
Malezya	4	4
Singapur	4	3
Tayland	4	4
Tayvan	2	2

Kaynak: IMF Direction of Trade Statistics ve www.dfat.gov.au verilerinden

yazar tarafından derlenmiştir, * Tablo, Asya Pasifik ülkelerinin ilk beş ticaret ortağı sıralamasında, söz konusu ülkelerden her biri için, kendisi dışında kaçının yer aldığını göstermektedir

Ticaretin kompozisyonu da ortak para birimi tercihiinden elde edilecek faydalar üzerinde etkilidir. Fiyatları uluslararası piyasalarda belirlenen malların aksine, büyük ölçüde üreticiler tarafından belirlenen sanayi malları ve benzer malların ticaretteki payı ne kadar yüksekse, ortak bir para biriminin tercih edilme olasılığı o kadar yüksektir. Bu durumun nedeni, ikili döviz kuru dalgalanmalarının, tam anlamıyla entegre olmuş bir dünya piyasası ve homojen ürünlerdeki ticarete göre, farklılaştırılmış fakat ikame edilebilir ürünlerin endüstri-içi ticaretinde daha belirgin bir etkisinin olmasıdır (Bayoumi ve Eichengreen, 2000:126). İzleyen tabloda (Tablo 2.8), Asya Pasifik ekonomilerinin gerek bölge içine, gerek bölge dışına

gerçekleştirdikleri ihracatta, sanayi ürünlerinin toplam ihracatın oldukça önemli bir bölümünü oluşturduğu görülebilir.

Tablo 2.8: Asya Pasifik Ekonomilerinde İhracatın Başlıca Ürün Gruplarına Göre Dağılımı (%)

	Gerçekleştirilen Toplam İhracat		Bölge İçinde Gerçekleştirilen İhracat		Bölge Dışına Gerçekleştirilen İhracat	
	1992	1998	1992	1998	1992	1998
Tarım Ür.	14	11	13	11	15	10
Madencilik Ür.	11	9	13	12	11	7
Sanayi Ür.	73	78	72	74	73	80

Kaynak: Isogai ve Shibnuma, 2000: 17

2.1.5. Asya Pasifik Bölgesinde Ekonomilerin Dışa Açıklık Derecesi

Ülkelerin parasal birlik ile elde edecekleri refah kazancı, McKinnon (1963)'ın Mundell'in teorisine getirdiği bir katkı olarak, dışa açıklık dereceleri ile de ilişkilendirilmiştir. Örneğin işlem maliyetlerinin ortadan kalkması ile, küçük ama dış ticaret hacmi geniş bir ülkenin refah kazancı, büyük ama dışa kapalı bir ülkenin refah kazancından büyük olacaktır. Optimum Para Alanı'nın oluşumu için bir kriter olarak kabul edilen ülkenin dışa açıklık derecesi, toplam üretim içinde dış ticarete konu olan malların oranı ile tanımlanmaktadır. McKinnon'ın yaklaşımı aşağıdaki kısıtları öngörür:

- Ödemeler dengesizliği talep ve arzdaki değişimlerden kaynaklanmaktadır
- Uluslararası fiyatlar istikrarlıdır

Bu kısıtlar altında, dışa açık bir ekonominin döviz kurunu dalgalanmaya bırakması ile iç fiyat istikrarını sağlaması arasında bir çelişki doğmaktadır. Çünkü döviz kuru değişimleri karşısında malın ulusal para cinsinden fiyatı da aynı oranda değişecektir. Bu noktada ekonominin dışa açıklığı, dış ticarete konu olan malların talep ve arz esnekliklerine duyarlı olmaları sonucunu doğurur. Fiyat istikrarsızlığı, paranın likidite özelliğini azaltarak ekonominin istikrarını ve büyümesini engelleyecek, sermayenin daha verimli alanlara yönelmesine neden olacaktır. Bu nedenle, açık ekonomilerde sabit kur uygulamasının ücretlerin esnek ve üretim faktörlerinin hareketliliğinin tam olduğu koşullar altında, fiyat istikrarı açısından daha yararlı olacağı savunulmaktadır (Tonus,2000 :7).

Diğer yandan, dışa açık bir ekonomide firmaların ve tüketicilerin aldıkları ve sattıkları mal ve hizmetlerin büyük kısmı döviz cinsinden olacağından, bu ülkenin parasal birliğe dahil olmasıyla düşen işlem maliyetlerinden önemli kazanımları olacaktır. Daha kapalı bir ekonominin işlem maliyetlerindeki düşüşten kazancı da daha az olacaktır.

Asya Pasifik ülkelerinin dışa açıklık derecelerini belirlemek amacıyla, söz konusu ülkelerin toplam GSYİH'leri içinde dış ticaretlerinin payına bakıldığında, bölge ülkeleri arasında farklılıklar görülmektedir (Tablo 2.9). Örneğin 1999 yılı itibariyle dış ticaretinin GSYİH'sine oranı %12 olan Endonezya ile, %275 olan Singapur veya %239 olan Hong Kong'un dahil olduğu bir parasal birliğin oluşması durumunda, ticaretin önündeki engellerin azalması ile hangi ülkelerin daha kazançlı çıkacağı açıktır. Bu bağlamda, bölgede parasal

birliğin oluşturulabilmesi için nisbi olarak kapalı sayılabilecek Endonezya, Japonya ve Filipinler gibi ekonomilerin daha dışa açık bir yapı sergilemeleri gerekebilir. Dolayısıyla, Optimum Para Alanı Teorisi'nin bu koşulu bölge ülkelerinin ekonomik yapılarındaki farklılıklardan dolayı sağlanmamaktadır.

Tablo 2.9: Asya Pasifik Bölgesinde Dış Ticaretin GSYİH'ye Oranı (%)

Ülke	1996	1997	1998	1999
Hong Kong	260	262	256	239
Tayland	32	31	28	29
Endonezya	15	15	13	12
Japonya	24	24	22	23
Güney Kore	42	40	34	36
Malezya	91	85	77	80
Filipinler	21	23	23	24
Singapur	346	330	276	275
Tayvan	v.b.	v.b.	v.b.	v.b.

Kaynak: The World Bank World Development Indicators 2001 verilerinden yazar tarafından derlenmiştir, v.b.: Veri bulunamadı

2.1.6. Asya Pasifik Bölgesinde Ekonomi Politikalarının Uyumlaştırılmasına Yönelik Adımlar ve Kurumsal Altyapı

Asya Pasifik bölgesinde olası bir parasal birliğin gerçekleşebilmesi için, bölge ekonomilerinin ekonomi politikaları arasında uyumlaştırıcı adımlar atılması gerekebilir. Bu noktada Asya Pasifik bölgesinin bu koşulu gerçekleştirmiş olduğu söylenemez. Bölgeyi, parasal birliği hazırlayan koşullar açısından gerçekleştirmiş bir parasal birlik olan Avrupa Para Birliği'nden ayıran önemli bir nokta, bu bölgede, Avrupa'daki gelişmenin tersine, parasal birliği yaratma fikrinin temellerinin resmi bir kurumlaşmayla atılmış olmamasıdır. Çünkü Asya Pasifik bölgesinde, ekonomi politikalarının uyumlaştırılmasına yönelik başlangıç/gelişim kurumlaşma veya yapılaşmaları henüz oluşmamıştır. Siyasi veya ekonomik anlamda çeşitli düzeylerdeki antlaşmalar, para ve döviz kuru politikalarının güçlendirilmesi ve ortak bir Merkez Bankası'nın kurulması, bu tür kurumlaşma ve oluşumlara örnek olarak sayılabilir.

Asya Pasifik bölgesinde konuyla ilgili olarak geçmişten günümüze atılan kurumsal adımlar, resmi kurumlaşmalardan ziyade gevşek yapılanmalardan ibarettir. Güney Doğu Asya Yeni Zelanda Avustralya (South East Asia New Zealand Australia – SEANZA), Güney Doğu Asya Merkez Bankaları (South East Asia Central Banks – SEACEN) ve Doğu Asya-Pasifik Yöneticiler Toplantısı (Executives Meeting of East Asia-Pacific), söz konusu yapılanmaların başlıca örnekleridir.

1956 yılında kurulan SEANZA, Yeni Zelanda, Avustralya, Güney Kore, Japonya, Bangladeş, Çin, Hindistan, Endonezya, İran, Moğolistan, Nepal, Papua Yeni Gine, Sri Lanka, Makao ve Pakistan olmak üzere onbeş üyeye sahip bir oluşumdur. SEACEN, 1982 yılında kurulmuştur ve 2001 yılı itibarıyla Endonezya, Malezya, Güney Kore, Moğolistan, Burma, Nepal, Filipinler, Singapur, Tayland ve Tayvan olmak üzere onbir üyeye sahiptir. 1991 yılında kurulan EMEAP'ın da 2001 yılı itibarıyla Çin, Güney Kore, Japonya, Tayland, Hong Kong, Malezya, Filipinler, Singapur, Endonezya, Avustralya ve Yeni Zelanda olmak üzere onbir üyesi bulunmaktadır. Üye ülkelerin merkez bankalarını biraraya getiren tüm bu oluşumların faaliyetleri, bankacılık ve merkez bankacılığı konularında görüş alışverişi, bilgi paylaşımı ve eğitim programlarından öteye geçmemektedir.

2.2. ASYA PASİFİK BÖLGESİ İÇİN OLASI BİR ALTERNATİF: ASYA PARA SEPETİ

Genel anlamıyla parasal birlik, para otoritesi olarak tek bir merkez bankasının hedeflendiği bir sistem içersinde birliğe dahil olan ülkelerde, sermaye hareketlerine konan tüm kısıtlamaların kaldırılmasını, döviz kurlarında birliğin sağlanmasını, üye ülkeler arasında konvertibilitenin gerçekleştirilmesini ve konvertibilitenin korunacağı konusunda tam bir güvence sağlanmasını ifade etmektedir.

Herhangi bir parasal birliğe dahil olmayan bir ülke, ulusal çıkarları doğrultusunda uygun gördüğü para ve döviz kuru politikalarını uygulayabilirken, parasal birliğe katıldığı andan itibaren, söz konusu politikaları bağımsız bir şekilde izleyebilmesi mümkün değildir. Birliğin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi ve birliğe üye ülkelerin karşılaşabilecekleri geçici nitelikteki ödemeler bilançosu açıkları için, üye ülke döviz rezervleri birliğin merkez bankası emrine tahsis edilmiş ortak bir rezervde toplanmaktadır. Merkez bankası, birliğe üye ülkeler arasındaki kurların sabit tutulabilmesi için döviz piyasasına müdahale etmekte ve birlik parasının diğer paralara karşı serbestçe dalgalanmasını sağlamaktadır. Birlik içinde tek bir merkez bankası ve ortak bir para birimi olduğu için, izlenecek para politikası ile ilgili kararlar bu banka tarafından alınmakta ve üye ülke merkez bankaları birlik merkez bankasının şubeleri gibi faaliyet göstermektedir.

Parasal birlikteki ülkeler, kendi ulusal paraları arasındaki kurların dalgalanma marjını ortadan kaldırarak sabit kur sistemi uygulamakta, buna karşılık birlik dışındaki paralara karşı ulusal paralarını dalgalanmaya bırakmaktadırlar. Sermaye hareketlerine konan tüm kısıtlamaların kaldırıldığı birlik içindeki sermaye piyasalarında, fonlar ülkeler arasındaki faiz oranlarının farklılığına göre serbestçe hareket etmekte ve dolayısıyla bu piyasalar da bütünleşmiş olmaktadır. Parasal birlikte nihai hedef, ortak bir para biriminin birlik içinde kullanımının sağlanmasıdır.

Asya Pasifik bölgesinde parasal birlik için bir potansiyel bulunmakla beraber, henüz böyle bir entegrasyona yönelik olarak somut adımlar atılmamıştır. Buna karşılık olarak, bölgenin söz konusu potansiyelini ve özellikle 1997 Asya Krizi'nin ardından yoğunluk

kazanan en uygun döviz kuru politikası arayışlarını göz ardı etmek ne derece doğru olacaktır? Bölgede, genel ekonomik performansı iyileştirmeye, döviz kurlarındaki belirsizlikleri ortadan kaldırmaya, döviz kuru paritesinin ekonomik istikrar için uygun olan düzeylerden önemli ölçüde sapmasına engel olmaya ve ticaretin Yen-Dolar paritesi gibi döviz kuru dalgalanmalarından korunmasına yönelik olarak bir “*Asya Para Sistemi*” oluşturulabilir mi? Bu bölümde, söz konusu sorulara cevap arayışları çerçevesinde, olası bir Asya Para Sistemi doğrultusunda, örneğin bir “*parasal istikrar bölgesi*” yaratılmasının amaçlanması durumunda, yine olası bir “*Asya Para Sepeti*”nin oluşumu ele alınacaktır.

Bu anlamda Asya Pasifik bölgesinde parasal birliğin oluşumuna yönelik olarak ortaya çıkacak Asya Para Sistemi’nin esasını teşkil edecek Asya Para Sepeti, sabit fakat ayarlanabilir döviz kurlarına dayalı olacaktır. Asya Para Sepeti’ne dahil olacak ülkeler, yine parasal birliğin içinde bulunması olası ülkeler olarak belirlenebilir. Bu ülkeler, Japonya, Güney Kore, Hong Kong, Singapur, Tayvan, Endonezya, Malezya, Tayland ve Filipinler’dir. Sistem içindeki her ülkenin para birimi, “*Asya Para Birimi*” cinsinden merkezi bir değer alacaktır. Sisteme dahil olacak ülkelerin ulusal para birimleri önce belli aralıklarla dalgalanacak, daha sonra yaklaşacaktır.

Asya Para Birimi, Asya paralarından meydana gelen Asya Para Sepeti’ne dayanan ve sepete dahil olacak ülkelerin para otoriteleri tarafından ödeme aracı olarak kabul edilecek bir para birimi olabilir. Asya Para Birimi sepetinde, her ülke parası söz konusu ülkenin GSMH’si, bölge içi ticaret hacmi ve kısa vadeli finansal destekleme sistemindeki payı gibi bazı ekonomik göstergelere bağlı olan sabit bir katsayı ile temsil edilebilir. Bu noktada, Asya Para Sistemi içinde kısa ve orta vadeli finansal destekleme mekanizmalarına ihtiyaç duyulacağını belirtmek gerekir.

Görülmektedir ki, Asya Pasifik bölgesinde parasal istikrarı sağlamaya yönelik olarak oluşturulacak bir sepet ve para sistemi için, bazı kurumlara ihtiyaç vardır. Örneğin, finansal destek mekanizmalarından “*Asya Para Fonu*”² gibi bir kurum sorumlu olabilir. Kısa vadeli finansal destek mekanizması, üye ülkelerin döviz piyasalarına müdahalesi ve ödemeler dengesinde ortaya çıkabilecek geçici açıkları finanse edecektir. Sisteme dahil olacak ülkelerin merkez bankalarının belli kotalar dahilinde sağlayacakları kredilerden meydana gelebilecek orta vadeli finansman mekanizması ise, üye ülkelerin dış denge sorunu ile karşılaşmaları

² Asya Pasifik bölgesinde Asya Para Fonu’nun oluşma olasılığı, izleyen bölümde (2.3) ele alınmıştır.

durumunda devreye girecektir. Diğer taraftan, sepet içindeki ulusal paraların katsayılarında değişiklik yapılması gerektiğinde (sepete yeni paraların katılması veya ulusal paralardan herhangi birinin efektif kurunda belli bir düzeyin üzerinde değişme gerçekleştiğinde), bir karar alma mekanizmasına ihtiyaç duyulacaktır. Söz konusu mekanizmanın işleyişi de, bu işlemleri merkezi olarak gerçekleştirecek bir konseyin kurulmasıyla mümkün olabilir.

2.3. ASYA PASİFİK BÖLGESİNDE ASYA PARA FONU'NUN OLUŞMA OLASILIĞI

2.3.1. Asya Para Fonu Fikrinin Doğuşu

Asya Para Fonu ilk olarak 1997 yılı Eylül ayında, dönemin Japon Maliye Bakan Yardımcısı Eisuke Sakakibura tarafından önerilmiştir. Altı ASEAN üyesi ülke (Malezya, Singapur, Tayland, Endonezya, Filipinler, Vietnam) ile Japonya, G. Kore, Çin, Tayvan ve Hong Kong'un ilk üye ülkeler olması kararlaştırılmıştır. Fonun başlangıç aşamasındaki amacı, bölgede ödemeler dengesi krizi durumlarında hızlı bir şekilde fon aktarımı sağlayabilecek bir fon havuzu oluşturmak olarak tanımlanmıştır. Asya krizi sonrasında getirilen bu öneri, çoğu Asya Pasifik ülkesi tarafından olumlu karşılanmıştır.

Olası bir Asya Para Fonu'nun IMF'den bağımsız olması ve beklenmedik ekonomik kriz durumlarında katılımcı ülkelerin finansman ihtiyaçlarına belli bir kota dahilinde destek sağlaması kabul görmüştür. Asya Para Fonu, öncelikle Asya Pasifik ülkelerinin para birimlerini ve finansal piyasalarını istikrara kavuşturmayı amaçlamıştır.

1997 yılının Kasım ayında Japonya, Asya Para Fonu önerisini dünya kamuoyuna sunmuştur. Asya Para Fonu gibi bir kurumun yaratacağı güvenin üye ülkeler tarafından istismar edilmesi olasılığının (yani ahlaki risk probleminin) ortaya çıkacağı ve IMF ile çekişme yaratacağı gerekçeleriyle, ABD, AB ve IMF öneriyi reddetmişlerdir. Bunun yerine, Manila'daki beşinci APEC toplantısında alternatif bir öneri getirilmiştir. Manila Çerçevesi (Manila Framework) adını taşıyan bu öneri, bölgesel düzeyde ekonomik göstergelerin takibini ve tehlike işareti veren durumlarda müdahalede bulunmayı öngörmüştür.

Ekim 1998'de Japon hükümeti Asya krizinin etkilerinden kurtulmaya yönelik bir finansman paketi önerisinde bulunmuştur. 30 milyar Dolar'lık paketin 15 milyar Dolar'ı ekonomik iyileşme amaçlı uzun dönem finansal gereksinimler için, 15 milyar Dolar'ı da yeniden yapılanma için kısa vadeli sermaye gereksinimlerine ayrılmıştır. Öneri, yapısal olarak IMF'in çok taraflı yapısına tehdit oluşturmadığı gerekçesiyle ABD ve IMF tarafından da desteklenmiştir (Ross, 2001:3).

1999 yılında Singapur'da Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum) tarafından düzenlenen Doğu Asya Zirvesi'nde Malezya Başbakanı Mahathir bin Mohamad Asya Para Fonu'nu "Doğu Asya parasal işbirliği ve sorunlarıyla günü gününe, derinlemesine

ve sürekli ilgilenen, tamamen bölgesel, uzlaştırıcı bir fon” olarak tanımlamıştır. 1999 yılının Kasım ayında Filipinler Başkanı Joseph Estrada, Manila’daki üçüncü gayri resmi ASEAN Zirvesi’nde Asya Para Fonu önerisine özellikle değinmiştir. Eski Japon Maliye Bakanı Eisuke Sakakibara da, ticaret ve finans alanlarında bölgesel işbirliğine yönelik güvenilir bir mekanizmanın, uluslararası bir finansal altyapının oluşum süreci için gerekli olduğunu belirtmiştir (Ross, 2001:4).

2.3.2. Asya Para Fonu’nun Oluşturulmasına Yönelik Tartışmalar

Asya Para Fonu’nun oluşturulmasına yönelik olarak öne sürülen başlıca görüş ve karşıt görüşler şu şekilde sıralanabilir:

1. Asya Krizi sonrasında ülkelere gerçekleştirilen finansal yardımların büyük kesimi zaten bölge içinden gerçekleştirilmiştir³. Dolayısıyla, Asya ülkeleri için olası bir kriz durumunda destek yine bölge içinden gelecektir ve gelmelidir.

Karşıt Görüş: Kriz sonrasında gerçekleştirilen yardımın büyük çoğunluğu bölge içinden gelmiş olmasına rağmen, bu yardımların biraraya getirilmesi ve yönetimi IMF tarafından gerçekleştirilmiştir.

İzleyen tabloda (Tablo 2.10), Asya krizi sonrasında Endonezya ve Tayland’a IMF yönetiminde gerçekleştirilen yardımların kaynakları ve miktarları görülebilir. Endonezya’ya gerçekleştirilen toplam 42.3 milyar Dolar’lık yardımların, 17.5 milyar Dolar’ı Asya Kalkınma Bankası ve Asya Pasifik ülkelerinden (Japonya, Çin, Hong Kong, Malezya ve Singapur), 11.2 milyar Dolar’ı IMF’den ve 5.5 milyar Dolar’ı da Dünya Bankası’ndan gelmiştir. Tayland’a gerçekleştirilen toplam 47.2 milyar Dolar’lık yardımların da, 11.7 milyar Dolar’lık bir kısmı söz konusu ülkelere gelmiştir. Ancak Tayland’a gerçekleştirilen yardımların 34.0 milyar Dolar gibi büyük bir kısmı IMF kaynaklıdır. Yine Asya krizi sonrası IMF’den Güney Kore, 4 Aralık 1997 tarihinde 15,500.00 SDR milyonluk ve 18 Aralık 1997’de de 9,950.00 SDR milyonluk iki destekleme kredisi (standby credits), Malezya ise 1998 yılında 30,000,00 SDR kredi almıştır.

³ Asya krizi dolayısıyla IMF tarafından Endonezya’ya gerçekleştirilen 42 milyar Dolar’lık karşılıklı yardımın büyük çoğunluğunun Doğu Asya ekonomilerinden gelmiş, yine Tayland’a gerçekleştirilen 34 milyar Dolar’lık karşılıklı yardım paketinin yaklaşık üçte birinin bölge ekonomileri tarafından karşılanmış olması bu iddiaya gerekçe olarak gösterilmektedir (Ross, 2001: 4).

Tablo 2.10: Endonezya ve Tayland'a Asya Krizi Sonrasında Gerçekleştirilen Uluslararası Finansal Yardımlar (1999, Milyar Dolar)

Endonezya		Tayland	
Yardımanın Kaynağı	Yardımanın Miktarı	Yardımanın Kaynağı	Yardımanın Miktarı
IMF	11.2	IMF	34.0
Dünya Bankası	5.5	Dünya Bankası	1.5
Asya Kalkınma Bankası (Asian Development Bank)	4.5	Asya Kalkınma Bankası (Asian Development Bank)	1.2
ABD	3.0	Japonya	4.0
Japonya	5.0	Avustralya	1.0
Avustralya	1.0	Brunei S.	0.5
Çin	1.0	Çin + Hong Kong	2.0
Hong Kong	1.0	Endonezya	0.5
Malezya	1.0	Güney Kore	0.5
Singapur	5.0	Malezya	1.0
Diğer	4.1	Singapur	1.0
Toplam	42.3	Toplam	47.2

Kaynak: Rajan, 2000:3

2. Asya Pasifik bölgesinde, ekonomik işbirliği olgusu gelişim göstermektedir. Asya Para Fonu'nun oluşumu bunun doğal bir sonucu olarak görülebilir. Bölgesel işbirliğinin başlıca örnekleri ASEAN, Asya Kalkınma Bankası ve APEC'tir.

Karşıt Görüş: Bu oluşumlar yeterince güçlü ve Asya Para Fonu'nun varlığına ihtiyaç duymayan, hatta Asya Para Fonu'ndan bağımsız kendi iç kurumlarıyla daha objektif çalışabilecek oluşumlardır. Bu oluşumların bölge ekonomileri ile ilgili olarak sahip oldukları görüş ve veriler, Asya Pasifik ülkeleri ve IMF tarafından olası finansal krizlere karşı tedbir olarak kullanılmalıdır.

3. Eurotahvil piyasasının bölgesel tahvil ihracına dayalı olarak Avrupa'da kurumsal yatırımların artışı teşvik edilişi gibi, Asya Para Fonu da sermaye piyasalarının bölgeselleşmesini sağlayabilir. Bu durum tahvil piyasaları yeterince gelişmemiş olan çoğu

Asya Pasifik ekonomisi için faydalı olabilir ve bölge sermaye piyasalarına bu türden bir katkı da söz konusu ülkelerin finansal altyapılarını geliştirmelerine olanak tanır. Diğer taraftan böyle bir bölgeselleşme, parasal birlik yönünde atılmış bir adım olacaktır.

Karşıt Görüş: Asya Pasifik'te sermaye piyasalarının bölgeselleşmesi için Asya Para Fonu'nun kurulmuş olması şart değildir. Aslında sermaye piyasalarında finansal değişimin gerçekleşmesi için rekabetçi baskı o kadar güçlüdür ki, finansal altyapı ve ekonomik çevre uygun olduğu takdirde bu girişim kendiliğinden organik olarak ortaya çıkabilir.

4. Asya Pasifik ekonomilerinin uluslararası parasal ilişkilerde temsil edilememesi, bütünleşmeyi ve bölgesel liderliğin ortaya çıkmasını engellemektedir⁴. ABD Amerika kıtasında lider konumundayken; Avrupa parasal entegrasyonu yakalamış siyasi entegrasyona doğru ilerlemektedir. Asya Para Fonu'nun oluşumu, bölge içi parasal ilişkilerdeki söz konusu temsil ve işbirliği eksikliğini gidermeye yönelik bir platform niteliğindedir.

Karşıt Görüş: Liderlik rolünün üstlenilmesi ekonomik güç ile ilintilidir. Tam anlamıyla ekonomik güç elde edilmeden liderlik rolü üstlenilemez. Asya Para Fonu önerisi, Manila Çerçevesi ile de görüldüğü üzere, küresel parasal ilişkilerde Asya Pasifik bölgesinin etkisini arttırmış, Asya krizinden bu yana Asya kökenli kurumlar küresel parasal ekonomik kulvarlara girmişlerdir.

2.3.3. Olası Bir Asya Para Fonunun İşlevi

1990'larda yaşanan genel olarak bölgesel ölçekteki parasal krizler, kısa sürede küresel hale dönüşebilecek kadar bulaşıcı etki (contagious effect) göstermişlerdir. Yine de, De Gregario ve Valdes (1999) tarafından gerçekleştirilmiş, 1982 Meksika Krizi, aynı ülkedeki 1994-95 Tekila Krizi ve 1997-98 Doğu Asya Krizi dönemlerini ele alan ve 20 ülkeyi kapsayan De Gregario, J., Valdes, R.'nin çalışmalarında (1999), krizlerin bulaşıcı etkilerinin coğrafi düzlemle doğrudan etkisi olduğu ortaya çıkarılmıştır. Krueger ve diğerleri'nin (1998), gelişmekte olan ondokuz ülke için 1977-93 yılları arası yıllık panel veri kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmaya göre bölgesel olarak yaşanan bir para krizi ulusal paranın spekülasyon saldırıya maruz kalma olasılığını % 8.5 dolayında arttırmaktadır.

⁴ Endonezya dışında hiçbir İkinci Dalga Asya Ülkesi, uluslararası finansal yapının şekillendirilmesiyle ilgili konuları incelemek üzere gerçekleştirilen G-20 maliye bakanları forumuna dahil edilmemiştir (Ross, 2001:5)

Olası bir Asya Para Fonu'nun yalnızca kriz durumlarında zor durumdaki ülkelere kaynak sağlaması değil, ulusal paraların ve finans piyasalarının istikrarını sağlaması ve krizlerin oluşumunu engellemesi beklenmektedir. Diğer taraftan, Asya Pasifik bölgesinde olası bir Asya Para Sistemi'nin oluşturulması durumunda, üye ülkelere finansal destek sağlayacak Asya Para Fonu gibi bir kuruma ihtiyaç vardır.

2.3.4. Asya Para Fonu Oluşumunun Önündeki Engeller

Asya Para Fonu oluşumunun önündeki engeller; ABD'nin perspektifinden stratejik sorunlar, Japonya'nın bu oluşum dahilinde olası rolü, ahlaki risk sorunu, IMF ve Asya Para Fonu arasında rekabet olasılığı ve fona üyelik sorunu olmak üzere beş başlık altında toplanabilir:

i. ABD'nin Perspektifinden Stratejik Sorunlar

IMF'in karar alma mekanizmasında ABD'nin çıkarlarının büyük ölçüde etkisi bulunmaktadır. Asya Para Fonu gibi bir başka kuruluşun fon sağlama görevini üstlenmesi, IMF'te etkin ideoloji olan neoklasik "Washington Uzlaşısı"na (Washington Consensus) yönelik bir tehdit oluşturabilir (Ross, 2001:5). Öte yandan Amerika'nın dış politikası, Doğu Asya'yı Kuzey Amerika'dan ayıracak kurumsal aygıtların oluşumunu engellemek üzerine kurulmuş ve bu yüzden bölgede sahip olduğu etkiye tehdit oluşturabilecek unsurlara soğuk bakmıştır. Dolayısıyla ABD, Asya Para Fonu'nun oluşumuna olumlu yaklaşmamaktadır.

ii. Japonya'nın Rolü

Fon kaynaklarının dağılımı açısından, olası bir Asya Para Fonu'nda liderlik rolünün Japonya'ya düşmesi beklenmektedir. Ancak Japonya'nın liderlik rolünü üstlenmesi konusunda şüpheler bulunmaktadır. Japonya, ekonomik anlamda güçlü olmayı ancak uluslararası anlamda çekingen bir tavrı tercih eden bir ülkedir.

Diğer taraftan, iktisadi politika açısından Japonya'nın tarifeler ve diğer ticaret engellerini azaltma konusunda geleneksel olarak oldukça korumacı olduğu söylenebilir. Mali açıdan ise ülke kendi dış borç yüküyle uğraşmaktadır (Ross, 2001: 6).

Yardımları alacak olan ülkelerin gereksinim duydukları ekonomik reformları ne şekilde gerçekleştirecekleri bir başka belirsiz noktadır. Japonya'nın kendi ekonomik sorunlarını çözemiyor olması, Asya ülkelerine ne şekilde ve nasıl yardımcı olabileceği

sorusunu doğurmaktadır. Maliye Bakanı Kiichi Miyazawa tarafından teşvik edilen 30 milyar Dolar'lık yardım planı (New Miyazawa Initiative), parasal destekten ziyade büyük ölçüde Japon mal ve hizmetlerinden oluşmaktadır.

Japonya'nın çıkarlarını geliştirmek için tasarlanan bir Asya Para Fonu, reform yoluyla ekonomik istikrarı sağlama amacı taşıyan IMF kadar etkin olamayacaktır. Sonuç, finansal yardım sağlama konusunda iki kurum arasında çekişmeye dönüşebilecektir (Ross, 2001: 6).

iii. Ahlaki Risk (Moral Hazard)

Hem spekülasyon atak altındaki bölge ekonomilerine yardımda bulunabilmek, hem de piyasalardaki güveni arttırabilmek için, Asya Para Fonu dahilinde acil durumlarda finansman sağlayabilecek geniş bir fon havuzu bulunmalıdır. Ancak bu fondan yararlanarak ucuz para elde edebilme kolaylığı, ahlaki riske neden olabilir. Bu şekilde bir para havuzunun varlığı ve bu havuzdan yararlanma garantisi, hükümetlerin ve yatırımcıların geleceğe dönük faaliyetlerinde dikkatsiz davranmalarına yolaçabilir.

Benzer eleştiriler Asya krizinden sonra IMF'e de doğrultulmuştur. Bu eleştirilerde de, ülkelerin bir sorun olduğunda nasıl olsa IMF'nin yardıma koşacağını düşündüklerinden hem ülke yöneticilerinin gerekli düzenlemeleri yapmalarının gecikmesine hem yerli ekonomik aktörlerin fazla boçlanmalarına ve hem de uluslararası aktörlerin -özellikle uluslararası finans çevrelerinin- aşırı kredi verme eğilimi göstermesine neden olmuştur. Böylelikle aşırı risk alımına imkan sağlandığı ileri sürülmüştür. Bu yüzden Asya Para Fonu da Asya krizinde IMF'e yöneltilen eleştirilere maruz kalabilir. Bu noktada, Asya Para Fonu'nun belli kriterler ölçüsünde finansal destek sağlaması ve destek vermeme hakkının bulunması gerektiği söylenebilir.

iv. IMF ve Asya Para Fonu Arasındaki Rekabet

Bretton Woods sisteminin sona ermesinden bu yana, IMF'in görevi kriz yönetiminden krizin oluşumunu önleme görevine dönüşmüştür. Asya Para Fonu ile IMF'in aynı anda iki ayrı kurum olarak varolması yerine, Asya Para Fonu'nun IMF, Dünya Bankası ve Asya Kalkınma Bankası ile birlikte çalışan bölgesel bir kurum olması önerilmektedir. Olası bir Asya Para Fonu, bölgesel koşullarla ilgili bilgi birikimi sağlayıp bu birikimi, politikaların uygulanabilirliğini değerlendirmede kullanacaktır. Bu da uluslararası aktörlerin, bölgelere has

durumlara yönelik politikalarını belirlerken yeterince başarılı olamadıkları konusundaki eleştirileri de azaltacaktır.

Diğer taraftan Asya Para Fonu'nun finansal desteği, IMF'in ülkelerin ekonomik reform uygulamalarına yönelik baskı gücünü azaltacaktır. Bu anlamda Asya Para Fonu'nun IMF ile arasında bir çekişmenin doğmaması için, kolay kredi edinme kurumu olarak görülmemesi gerekmektedir.

v. Asya Para Fonu'na Üyelik Sorunu

Olası bir Asya Para Fonu'nun üyelerinin hangi ülkeler olacağına yönelik olarak da farklı öneriler bulunmaktadır. İlk öneri, Asya Para Fonu'nun Asya Pasifik ülkelerini kapsamaya yönündedir. Bu öneriye ABD'nin liderlik rolünü üstleneceği ve Asya veya Japon sermayesi üzerinde kontrolünün olacağı düşüncesiyle Asya ülkeleri tarafından sıcak bakılmamaktadır.

İkinci öneri daha dar kapsamlı olup, Malezya Başbakanı Mahathir bin Mohamad tarafından önerilmiştir. Öneriye göre Asya Para Fonu, Malezya, Endonezya, Singapur, Vietnam, Filipinler, Tayland, Japonya, Güney Kore ve Çin arasında oluşturulmalı, ABD oluşumun dışında tutulmalıdır. Bu iki uç önerinin dışında, Tayvan, Hong Kong ve Hindistan'ın da katılımını öneren ara öneriler bulunmaktadır. Üyelik kapsamına yönelik olarak ortaya atılan önerilerin, tamamen ekonomik görüşlere göre değil, aynı zamanda jeopolitik neden ve önyargılarla tasarlandığı söylenebilir. Bu durum da, Asya Para Fonu'nun oluşumunun önündeki bir belirsizliktir.

2.4. ASYA PASİFİK İŞBİRLİĞİNDE CHIANG MAI İNİSİYATİFİ

Asya Para Fonu'nun oluşturulmasına yönelik tartışmalar, 2001 yılı Mayıs ayında Chiang Mai İnisiyatifi önerisinin ortaya atılmasıyla tekrar gündeme gelmiştir. Chiang Mai İnisiyatifi, ilk olarak, Asya Kalkınma Bankası'nın Tayland - Chiang Mai'de gerçekleştirilen 2001 yılı Yıllık Toplantısı'nda ASEAN+3 (ASEAN üyeleri, Japonya, Çin ve Güney Kore) Maliye Bakanları tarafından önerilmiştir. Toplantıda, bölgesel işbirliği faaliyetlerinin ve daha güçlü politika diyaloglarının geliştirilmesi gerekliliğinin yanı sıra, Chiang Mai İnisiyatifi olarak adlandırılan oluşumun temelleri atılmıştır. İnisiyatif'in temel ilkeleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- i. Tüm ASEAN ülkelerini kapsayan genişletilmiş bir *ASEAN Swap Antlaşması*'nın ve ASEAN ülkeleri ile Japonya, Çin ve Güney Kore arasında bir *İkili Swap ve Repo Antlaşması Ağı*'nin oluşturulması
- ii. ASEAN+3 biçimindeki oluşumun, sermaye akımları konusunda düzenli bilgi değiş-tokuşunu destekleyecek şekilde kullanılması
- iii. Varolan uluslararası mekanizmaları desteklemek amacıyla, bölgesel bir finansman antlaşmasının oluşturulması
- iv. Bölgede finansal istikrarın sağlanabilmesi amacıyla bir *Erken Uyarı Mekanizması*'nin oluşturulması (Rana, 2002: 8)

2.4.1. ASEAN Swap Düzenlemesi (ASEAN Swap Arrangement – ASA)

1997 yılında beş ASEAN ülkesi (Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland), ödemeler dengesi güçlükleriyle karşı karşıya kalan katılımcı ülkelere likidite desteği sağlamak amacıyla, ASEAN Swap Düzenlemesi'ni (ASA) oluşturmaya karar vermişlerdir. Kasım 2000'de Singapur'da gerçekleştirilen ASEAN zirvesiyle, bu oluşum tüm ASEAN üyelerini kapsayacak biçimde genişletilmiş ve toplam miktar 200 milyon Dolar'dan 1 milyar Dolar'a yükseltilmiştir (Rana, 2002:9)

ASA altında, ABD Doları'nın dışında kullanılabilen para birimleri, Euro Yen ve Euro LIBOR⁵ faiz oranları ile Yen ve Euro'dur. Katılımcı ülkelerin gerçekleştirecekleri katılım

⁵ LIBOR (London Interbank Offer Rate): Londra bankaları arasında günlük olarak belirlenen, Dolar mevduatı faiz teklif oranı. Genellikle üç-altı ay vadeli krediler için geçerli olan bu faiz oranı, uluslararası kredi işlemlerinde referans olarak kabul edilir (Dünya Yayıncılık, 2000: 235)

payları, ödeme kabiliyetlerine bağılı olarak başlıca iki gruba ayrılmıştır (İzleyen Tablo – Tablo 2.11).

Tablo 2.11: ASEAN Swap Düzenlemesi Katılım Payları

Grup1	Miktar (Milyon \$)
Brunei, Endonezya, Malezya, Filipinler	150 (Her biri)
Singapur, Tayland	41.5
Grup 2	
Vietnam	60
Myanmar	20
Kamboçya	15
Lao DHC	5

Kaynak: Rana, 2002: 9

Her bir katılımcı ülkenin swap düzenlemesinden faydalanabileceğı maksimum miktar, ASA'ya katkıda bulunduğı miktarın iki katıyla sınırlıdır. Swap işlemlerinin altı ay içinde tamamlanması gerekmektedir. İşlemler en fazla ek bir altı ay daha ertelenebilecektir.

2.4.2. İkili Swap ve Repo Antlaşmaları Ağı (Network of Bilateral Swaps and Repo Agreements – NBSA)

İkili Swap ve Repo Antlaşmaları Ağı (NBSA), katılımcı bir ülkenin ulusal para birimi ile ABD Doları arasında swap işlemi biçiminde kısa süreli likidite desteğı sağlama amacıyla tasarlanmış bir düzenlemedir. Katılımcı ülkeler, söz konusu düzenlemede 90 gün için işlem yapabilirler. İlk işlem, yedi kez yenilenebilir. İşleme uygulanacak faiz oranı, LIBOR artı ilk işlem ve ilk yenileme işlemi için 150 temel puanlık primdir. Bu prim, her iki yenilemede ek bir 50 puanla, toplam 300 puanı geçmeyecek biçimde artırılır. Kağıt üzerindeki düzenleme bu şekilde olmakla beraber, ikili antlaşmalarda ufak çaplı farklılıklar olabilir (Rana, 2002: 9).

NBSA, IMF'in gerçekleştirdiğı destekleri tamamlayıcı bir sistem üzerine kuruludur. NBSA kapsamında işlem yapan ülkeler, IMF'in öngördüğü makroekonomik ve yapısal düzenleme programını da kabul etmek durumundadır. Ancak NBSA, herhangi bir IMF programı veya koşuluna bağılı olmaksızın, maksimum işlem hacminin %10'una kadar bir otomatik ödeme tutarına olanak tanımaktadır. Bu tutar, bölgenin otodenetim-izleme kapasitesini geliştirebilmesine bağılı olarak artırılabilir (Rana, 2002: 9).

Repo antlaşmaları da katılımcı bir ülkeye menkul değer alım satımı yoluyla kısa dönemli likidite sağlama amacıyla oluşturulmuştur. Repo antlaşmaları dahilindeki menkul

değerler, 5 yıldan uzun vadeli olmayan ABD hazine bonoları ile antlaşmaya dahil olan karşı ülkenin devlet tahvilleridir.

Tablo 2.12: Chiang Mai İnisiyatifi Kapsamındaki İkili Swap Antlaşmaları

Antlaşmalar	İmza Tarihi	Tutar (Milyar \$)
İmzalananlar		
Japonya-G.Kore (Dolar-Won)	4 Temmuz 2001	2+5*
Japonya-Tayland (Dolar-Baht)	28 Temmuz 2001	3
Japonya-Filipinler (Dolar-Peso)	30 Ağustos 2001	3
Japonya-Malezya (Dolar-Ringgit)	5 Ekim 2001	1+2.5**
Çin-Tayland	6 Aralık 2001	2
Japonya-Çin *** (Yen-Renbinmi)	28 Mart 2002	3
Üzerinde Antlaşmaya Varılmış Olanlar		
G.Kore-Çin		2
G.Kore-Tayland		1
Görüşme Halindekiler		
G.Kore-Malezya		
G.Kore-Filipinler		
Japonya-Singapur***		
Çin-Malezya		
Çin-Filipinler		

Kaynak: Rana, 2002: 10 * Güney Kore ile, Yeni Miyazawa İnisiyatifi (New Miyazawa Initiative) altında varolan 5 milyar Dolar tutarındaki Dolar-Won swap antlaşmasına ek olarak 2 milyar Dolar tutarında bir swap antlaşması daha imzalanmıştır, ** Malezya ile, varolan 1 milyar Dolar tutarındaki Dolar-Ringgit swap antlaşmasına ek olarak 2.5 milyar Dolar tutarında bir swap antlaşması daha imzalanmıştır, *** <http://www.mof.go.jp/jouhou/kokkin/pcmie.htm>

Kasım 2000'de gerçekleştirilen ASEAN+3 zirvesinden sonra, Çin, Japonya ve Güney Kore, ASEAN ülkeleriyle görüşmelere başlamıştır. Şubat 2002 tarihi itibarıyla, altı adet İkili Swap Antlaşması (Bilateral Swap Agreement-BSA) imzalanmış, iki adet BSA'nın beş ay içinde imzalanması tasarlanmış ve beş adet BSA üzerinde de görüşülmeye başlanmıştır.

2.4.3. Bölgesel Finansman Mekanizmasının Kurulması

ASEAN ülkeleri ile ASEAN+3 grubu arasındaki swap düzenlemelerinden, bir veya daha fazla ülkenin kısa dönemli ve geçici ödemeler dengesi güçlükleriyle karşılaşması durumunda yararlanılacaktır. Varolan finansal düzenlemeler çerçevesinde gerçekleştirilen sınırötesi finansal işlemleri geliştirmek amacıyla, ASEAN Sekreterliği “Bölgesel Finansman Düzenlemesi” (Regional Financing Arrangement) adı altında bir çalışma başlatmıştır. Bu çalışma kapsamında, her bir parasal otoritenin uluslararası rezervlerinin %5 gibi bir miktarını ayırarak diğer 12 merkez bankasıyla birlikte bir fon oluşturması önerisinde bulunulmuştur. Çok para birimli bu düzenleme, bölge içindeki para birimlerinin rolünü arttırıp, bölge dışında kalan para birimlerinin rollerini azaltmayı hedeflemiştir. Öneri, oluşturulan ortak fondan borçlanma olanağını da tanımaktadır (Rana, 2002: 11).

2.4.4. İzleme Birimi ve Karar Alma Organı

Chiang Mai İnisiyatifi bünyesinde, bu oluşumun başarılı bir biçimde uygulanabilmesi için bir İzleme Birimi’nin oluşturulması öngörülmüştür. Bu birimin amaçları:

- i. Üye ülkelerin ekonomik göstergelerini ve likidite pozisyonlarını,
- ii. Üyeler arasında kabul edilen ortak standartların uygulanmasını,
- iii. Politikaların uygulanmasını ve reformları,
- iv. Üye ülkeler arasında ekonomi politikalarının uyum ve birlikteliğini izlemektir.

Chiang Mai İnisiyatifi dahilinde bir karar alma organının oluşturulabilmesi için ise çalışmalar sürdürülmektedir. Karar alma organı üyelerinin, Japonya, Güney Kore ve Çin ile, sırayla farklı üç ASEAN ülkesinden meydana gelmesi kararlaştırılmıştır. Karar alma süreci uzlaşma yoluyla gerçekleşecek ancak oybirliği şartı olmayacaktır. Karar alma organının başlıca görevleri şunlardır:

- i. Üye ülkelerin izleme faaliyetlerinin değerlendirilmesi ve desteklenmesi,
 - ii. Swap talebinde bulunan ülkelerin performanslarının geliştirilmesinin sağlanması,
 - iii. NBSA çerçevesinde öngörülen koşulların yerine getirilmesini sağlamak
 - iv. Ulusal krizlerin nedenlerini ve sistemik risklerinin kaynaklarını belirlemek
 - v. Swap sağlayıcı ülkelerin hangi koşullarda swap düzenlemelerinin dışında kalabileceklerini belirlemek
 - vi. ASEAN+3 ülkeleri için irtibat hizmeti sağlamak
 - vii. NBSA’nın IMF ve diğer uluslararası finansal kurumlarla faaliyetlerini düzenlemek
- (Park, 2000:17).

Özellikle ASEAN bünyesinde, Chiang Mai İnisiyatifi'nin ötesine geçebilmek ve makroekonomik politikalar ile döviz kuru politikalarını uyumlaştırabilmek için çabalarda bulunmaktadır. Bu amaçla yine ASEAN tarafından 2001 yılının Mart ayında "ASEAN Parabirimi ve Döviz Kuru Mekanizması" oluşturulmuş olup, konuyla ilgili müzakereler halen devam etmektedir. Asya-Avrupa Maliye Bakanları (Asia-Europe Finance Ministers - ASEM) grubunun bir inisiyatifi olan Kobe Araştırma Projesi (Kobe Research Project) tarafından da bu çalışmaya destek sağlanmaktadır.

Kobe Araştırma Projesi altında Asya ve Avrupa'da, Asya bölgesinde parasal ve mali işbirliğini geliştirme amaçlı birçok çalışma yürütülmektedir. Asya Kalkınma Bankası, bir "Doğu Asya'da Parasal ve Finansal İşbirliği Çalışması" (Study on Monetary and Financial Cooperation in East Asia) oluşturmaktadır. Teknik olarak üç temel çalışma alanı belirlenmiştir: (i) bilgi alışverişi, izleme sistemleri ve kurumsal düzenlemeler; (ii) Chiang Mai İnisiyatifi swap antlaşmalarının çoktarafılaştırılmasını da içeren kaynak provizyon mekanizmaları ve bölgesel finansman oluşumları; (iii) geçişsel bölge döviz kuru düzenlemeleri ve koordinasyon mekanizmaları. Bu çalışma alanlarında, uzun dönemde ortak bir para biriminin uygulanmasına yönelik geçiş aşamalarının belirlenmesine vurguda bulunmaktadır (Rana, 2002:12).

Ocak 2001 tarihli toplantıda ASEM, bölgesel ekonomik ve parasal işbirliği, döviz kuru sistemleri, kamu borçları yönetimi ve benzeri konularda bilgi ve deneyim alışverişi gibi ortak faaliyetleri teşvik etme kararı almıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASYA PASİFİK EKONOMİK İŞBİRLİĞİNDE JAPONYA’NIN ROLÜ

3.1. ASYA PASİFİK BÖLGESİNDE EKONOMİK ENTEGRASYON

HAREKETLERİNDE JAPONYA’NIN YERİ: APEC VE JAPONYA

Japonya’nın Asya Pasifik bölgesine yönelik ekonomik ilgisi, kimi zaman bazı ekonomik faktörlerin etkisiyle artmış veya azalmışsa da, hiç bir dönemde kaybolmamıştır. Ancak özellikle 1980’lerin ortalarından itibaren, ülkenin bölgedeki ekonomik etkinliklerinde artış gerçekleşmiştir. Söz konusu yıllarda, Japonya’nın Asya Pasifik bölgesine yardım ve yatırımlarında önemli oranlarda artış görülmüştür. Birçok gözlemci, bu durumu hem Japonya’nın çıkarlarına hizmet eden, hem de bölgenin ekonomik büyümesindeki temel faktörlerden biri olarak değerlendirmiştir.

Japonya’da işgücü faktörünün yetersizliği ve 1985 tarihli Plaza Antlaşması’ndan sonra Yen’in hızlı değer artışı ile birlikte, ülkedeki üreticiler düşük maliyetli yeni üretim yerleri aramaya başlamışlardır. Komşu Asya ülkeleri, işgücünün ucuzluğunun yanı sıra, gerek coğrafi yakınlık, gerekse ekonomik ve siyasi koşullar açısından, Afrika veya Latin Amerika ülkelerine göre daha elverişli olduğundan, Japon üreticilerinin ilgisini çekmiştir. Diğer taraftan söz konusu dönemde, bazı bölge ekonomilerinin yakalamış oldukları büyüme oranları, Japonya’nın bölgenin taşıdığı potansiyeli farkederek, ticaret ve yatırımlarını buraya yöneltmesine neden olmuştur. Japon hükümeti de, ülkedeki üreticilerin bölgede yatırım yapma isteklerinin destekleyicisi olmuş, resmi yardımlarla söz konusu üreticilerin bölgede gereksinim duydukları sınai altyapının oluşturulmasına katkıda bulunmuştur.

Ekonomik ilişkiler bölge içine dönüp, Japonya’nın bu ilişkiler içindeki payı artış gösterdikçe, ülkenin bölgedeki olası liderlik rolü de daha fazla tartışılır hale gelmiştir. Bu anlamda, bölgedeki ekonomik ve parasal bütünleşme girişimlerinin hayata geçirilmesi ve bu oluşumlarda Japonya’nın rolünün ne olacağı da tartışma konusu olmuştur.

Günümüzde, Asya Pasifik’te “*ekonomik işbirliği*” düşüncesinin, “*ekonomik entegrasyon*” düşüncesinin önüne geçmesi söz konusudur. Bölgedeki entegrasyon oluşumları da, Panasyanizm veya Asya Pasifik Birliği gibi ideolojik bir tablo çizmekten ziyade, daha serbest ticaret ve yatırım gibi ekonomik çıkarların gözetilmesine dayanmaktadır.

“Ekonomik Entegrasyon”, sadece ürünlerin ve üretim faktörlerinin dolaşım serbestliğini ulusal sınırların ötesine taşıma yoluyla piyasa sınırlarını genişletmekle kalmaz; uluslararası bazı yasal ve kurumsal düzenlemeleri de içerir. “Ekonomik İşbirliği” ise, ekonomik entegrasyonun ancak bir alt basamağı veya daha gevşek bir biçimi olarak tanımlanabilir. Ekonomik işbirliği, nihai ve tam anlamıyla bir bütünleşmeyi öngörmez, esas olarak uluslararası ticaret ve yatırımların önündeki engelleri kaldırmayı hedefler. Dolayısıyla ekonomik işbirliği aşamasında oluşturulacak kurumlar da, nihai olarak ekonomik birliğin hedeflenmesi durumunda, bu yönde birer basamak niteliğindedir.

APEC, Asya Pasifik bölgesindeki en kapsamlı entegrasyon oluşumu olmakla beraber, Japonya da, bölgede APEC dışında hiçbir entegrasyon oluşumunun içinde yer almamıştır. Ülke, ekonomik anlamda en güçlü olduğu dönemlerde dahi bir liderlik iddiası taşımamıştır. Japonya’nın da dahil olması planlanan PAFTA ve EAEC oluşumları ise hayata geçirilememiştir. Dolayısıyla bölgede ekonomik entegrasyon hareketlerinde Japonya’nın yerini de, bu entegrasyon oluşumu çerçevesinde değerlendirmek doğru olacaktır.

“Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği”- APEC, adından da anlaşılacağı üzere, bir “*ekonomik işbirliği modeli*”dir. Bu oluşumun, 1991 yılında Seul Deklarasyonu ile ifade edilen dokuz temel ilkesi de söz konusu bilinçli seçimi yansıtır biçimdedir:

1. Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği’nin temel amacı, bölgenin gelişimini ve kalkınmasını sürdürmek ve bu yolla dünya ekonomisinin gelişimine ve kalkınmasına katkıda bulunmaktır.
2. İşbirliği, bölgede mevcut kalkınmışlık düzeylerindeki farklılıkları göz önünde bulundurmaktadır.
3. İşbirliği, tüm katılımcılarının görüşlerinin eşit düzeyde önem taşıdığı, açık diyalog ve fikirbirliğine dayalı bir oluşumdur.
4. İşbirliği, Asya Pasifik ekonomileri arasında gayri resmi biçimde görüş alışverişinde bulunulan bir oluşumdur.
5. İşbirliği, ortak çıkarları geliştirmeye dönük ekonomik konulara odaklanmalıdır.
6. İşbirliği, Asya Pasifik bölgesinin ekonomik çıkarları ile uyumlu olarak, açık çok taraflı ticaret sisteminin güçlendirilmesine yönelmeli, bir ticari blok oluşturmamalıdır.
7. İşbirliği, gerek bölge gerekse dünya ekonomisi için karşılıklı bağımlılık olgusunu

güçlendirmeyi amaçlamalı; mal, hizmet, sermaye ve teknolojinin dolaşımını teşvik etmelidir.

8. İşbirliği, bölgede varolan ASEAN gibi organizasyonları desteklemeli ve geliştirmelidir.

9. Bölgedeki ekonomik bağları güçlendirmek amacıyla, Asya Pasifik ekonomilerinin APEC'e katılımı özendirilmelidir. Tüm katılımcıların ortak kararıyla katılımcıların sayısı artırılabilir.

Yukarıdaki temel ilkelerde de görüleceği üzere, APEC içe dönük ve kapalı bir yapı sergilememektedir. Bölgede, bir ticari blokun oluşumundan dahi kaçınılacağı özellikle belirtilmiştir. Bu şekliyle APEC, bir ekonomik veya siyasi birlik olma fikrinden çok uzaktır. APEC, 2000 yılı itibariyle ortalama %72 oranında bölge içine dönen ticareti (Kalaycıoğlu, 2001: 12) ve bölge içi ticaret ve yatırımları arttırıcı girişimleriyle, bir ekonomik alan olma özelliği taşımaktadır. Ancak, ABD, Japonya, Kanada ve Avustralya gibi gelişmiş, Güney Kore, Tayvan, Malezya, Meksika ve Singapur gibi yeni sanayileşen, Papua Yeni Gine gibi gelişmekte olan, Brunei Sultanlığı gibi petrol zengini ve Çin gibi atılımdaki bir ekonomik güç ile gözlemci konumundaki Vietnam, Peru ve Rusya'yı da içinde barındıran APEC, bu farklı ekonomilerin farklı çıkarları için ortak bir payda bulmak gibi zor bir görev üstlenmiştir. Sonuç olarak da, APEC toplantılarından kayda değer sonuçlar çıkamamıştır.

3.2. ASYA PASİFİK’TE PARASAL ENTEGRASYON ARAYIŞLARINDA JAPONYA’NIN YERİ: BİR YENİ BLOK’UNUN OLUŞMA OLASILIĞI

Asya Pasifik bölgesinin entegre hale gelip, bölge ülkelerinin karşılıklı ilişkilerinin yoğunlaşmasında 1985 tarihli Plaza Antlaşması önemli bir rol oynamıştır. O tarihte Yen’in Dolar karşısında büyük ölçüde değer kazanışı, bölgede hem makro ekonomik performansı, hem de değişen ticaret yoluyla önem kazanan bölge içi bağımlılığı belirleyen temel etken olmuştur. Asya Pasifik, ekonomik olarak büyüme kaydedip ekonomik ilişkiler bölge içine dönerken, ABD’nin bölgedeki ekonomik egemenliğinde de azalma gerçekleşmiştir.

Değişen ekonomik koşullarla birlikte, 1980’lerde Japonya bölgede ABD’nin yerini alarak, yabancı yatırımların en önemli kaynağı olurken, Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur’dan oluşan *Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri - AYSE* (Asian Newly Industrialized Economies - ANIEs) de Asya Pasifik’te önemli yatırımcılar haline gelmişlerdir (İzleyen tablo - Tablo 3.1). AYSE, bölgede kalkınma sürecinde Japonya’nın ardından ilk sırada yer aldığından “*Birinci Dalga Asya Ekonomileri*”ni oluşturmaktadır. Yine kalkınma sürecinde “*İkinci Dalga Asya Ekonomileri – İDAE*” ise Malezya, Endonezya, Tayland ve Filipinler’den oluşmaktadır⁶.

Tablo 3.1: İkinci Dalga Asya Ekonomileri’ne Gerçekleştirilen Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Japonya ve Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri’nin Payları (1986-1989, Toplam Doğrudan Yabancı Yatırımların %’si Olarak)

Yatırımı Yapan Ülke	Yatırımın Yapıldığı Ülke			
	Endonezya	Tayland	Malezya	Filipinler
Japonya	17	44	31	20
Güney Kore	10	2	2	2
Hong Kong	9	7	4	17
Singapur	4	5	11	3
Tayvan	3	11	25	19
AYSE Toplam	26	25	42	41
Japonya + AYSE	43	69	73	61

Kaynak: Gangopadhyay, 1998:44

⁶ Çalışmanın bundan sonraki kısmında Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur AYSE; Malezya, Endonezya, Tayland ve Filipinler ise İDAE olarak anılacaktır. AYSE ve İDAE’nin neden bu isimleri aldıkları, bölgede kalkınma süreci içinde nasıl yer aldıkları ile ilintili olarak, Ekler Bölümü’nde “Uçan Kazlar Modeli” çerçevesinde ele alınmıştır.

Plaza Antlaşması sonunda Yen'in değer kazanışının etkisi, en fazla Asya Pasifik ekonomileri üzerinde görülmüştür. 1986 ve 1987 yıllarında Yen, Dolar karşısında hızla yükselirken, ihracatta benzer ürün gruplarıyla Japonya ile rekabet halinde olan AYSE'nin uluslararası rekabet gücü de esas olarak Japonya karşısında olmak üzere, artış göstermiştir. Ancak ihracat oranı azalan ürün grubunu etkin kaynak tahsisi yoluyla bir başka ürün grubu ile telafi edebilme yetisine sahip olan Japonya'nın ihracatı, bu durumdan olumsuz etkilenmemiştir.

Aynı yıllarda dünyanın en fazla kredi veren ülkesi haline gelen Japonya'dan AYSE'ye gerçekleştirilen ihracat ve doğrudan yabancı yatırım akışı, bu ülkelerde ekonomik büyüme oranlarını önemli ölçüde yükseltmiş, ticaret dengeleri AYSE lehine bozulmuştur. Özellikle ABD'nin AYSE ile olan ticaret açıkları artınca, 1986 yılında ABD bu ülkelere ulusal para birimlerini revalüe etmeleri için baskı uygulamaya başlamıştır. 1987-88 yılları arasında AYSE'nin para birimlerinin değerlendirilmesi ve ücretlerin yükselmesi, ihracat artışında düşüşe ve ekonomik büyümenin kaynağının net ihracattan yurtiçi talebe kaymasına neden olmuştur. Bu durum, 1989 yılında AYSE'nin ABD'nin uygulamakta olduğu Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (Generalized System of Preferences - GSP) ayrıcalıklarından (Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi, gelişmiş birçok ülke tarafından uygulanmakta olup, ihracat yoluyla ekonomik ve finansal durumlarını geliştirmeleri için gelişmekte olan ülkelere belli ürünlerde tanınan gümrük muafiyetlerini öngörür) mahrum kalmaları ve para birimlerinin sadece Dolar karşısında değil, Yen karşısında da değer kazanmasıyla daha da belirgin hale gelmiştir. 1987 yılında Japon doğrudan yabancı yatırımları İDAE'ye kaymaya başlamış, Japonya'yı, cari işlemler dengeleri fazla verdiğinden ülke dışında yatırım olanakları daha rahat hale gelen AYSE üreticileri takip etmiştir.

Japonya ile Asya Pasifik komşuları arasında bir Yen Blok'unun oluşma olasılığına yönelik ilgi, Japonya'nın 1980'lerde artış gösteren ekonomik gücü, Japonya ve söz konusu ülkeler arasında derinleşen ekonomik karşılıklı bağımlılık ve kısmen de Avrupa Birliği'nde parasal entegrasyonun oluşumu ile birlikte artmıştır. Söz konusu yıllarda Yen'in değer artışı ve Japonya'nın özellikle Asya Pasifik bölgesine yönelik ticaret, yatırım ve yardımlarındaki artış, Yen'in uluslararası rolünün de artışı yönünde beklentileri uyandırmıştır. 1980'lerde değer kazanan Yen, 1990'larda yaşanan, finansal aktiflerin ve gayrimenkul fiyatlarının sürekli olarak artış gösterdiği köpük ekonomisi döneminin ardından, köpüğün patlamasıyla düşüş

göstermeye başlamış, Japon hükümetleri tarafından da itiraz edilmeyen bir durum ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, Yen'in uluslararası para birimi olarak kullanımı oldukça sınırlı kalmıştır. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri, Japon ekonomisinin dayalı olduğu iki ayak olan ABD ve Doğu Asya'dan, Doğu Asya'nın ABD'ye, Japonya'ya olduğundan daha fazla bağımlı olmasıdır (Iwami, 2000:1). Çünkü ABD, geçmişten bugüne bölgenin en önemli ticaret ortağı ve yabancı yatırım kaynağı olma özelliğini korumaktadır.

1997 yılında yaşanan Asya krizi ve Avrupa Para Birliği'nin oluşturulması gibi faktörler, Asya Pasifik'te yeni parasal entegrasyon arayışlarının gündemde kalmasına neden olmuştur. Her ne kadar 1990'lı yıllar Japonya'nın mali açıdan güçlü yılları olmasa da ve son yıllarda ülkede reel sektörde de sıkıntılar yaşanıyor da olsa, bölgedeki ekonomik etkinliğinin hala önemli düzeyde olması itibarıyla Asya Pasifik'te parasal entegrasyon arayışlarında Japonya'nın yeri tartışılmakta olan bir konudur. Bu çalışmanın konusuna da paralel olarak, ülkenin bölgede parasal entegrasyon arayışlarındaki olası rolünün belirlenebilmesi amacıyla, bir Yen Blok'unun oluşumu ve bölgesel bir para birimi olarak Yen'in değerlendirilmesi, bu bakımdan hala önemlidir.

Bu doğrultuda, bir Yen Blok'unun oluşma olasılığını incelerken, bu para biriminin ne ölçüde uluslararasılaşmış olduğu, Japonya'nın bölgeye yönelik ticaret ve sermaye hareketlerindeki payı ve Yen-Dolar paritesi değişimlerinin bölge ekonomileri üzerindeki etkileri değerlendirilecektir.

3.2.1. Uluslararası Bir Para Birimi Olarak Yen

Yen Blok'unun oluşumu temel anlamda, Yen'in bölgesel olarak ortak para birimi haline gelmesi anlamını taşımaktadır. Bir para biriminin herhangi bir bölgede ortak para birimi olabilmesi için de, temsil ettiği ülke ekonomisinin ve para birimi olarak kendisinin belli özellikler taşıması gerekmektedir.

Holloway (1990), Yen Bloku terimini iki farklı şekilde tanımlamıştır:

1. Geniş tanım: Bu tanıma göre, Batı Pasifik ekonomisinin ağırlık merkezi haline gelen Japonya, bölgenin yıllık üretiminin büyük kısmını gerçekleştiren bir teknolojik lider konumundadır. Bölge daha entegre hale geldikçe, daha fazla iş Japonya'nın ve Japon şirketlerinin etki alanına girecek, Yen'in kullanım alanı genişleyecektir. Diğer yandan, dünyanın geri kalan kısmı ile yapılan ticaret ve yatırımlar, bölge içinde gerçekleştirenlere göre daha yavaş da olsa artma eğilimine girecektir.

2. Dar tanım: Parasal nitelikteki bu tanıma göre Yen, bölge ülkelerinin gerçekleştirdiği ticaret ve finansal işlemlerde giderek artan oranda kullanılır; öyle ki, Asya ülkeleri para birimlerini Yen'e bağlamayı uygun bulurlar. Sonuç, ortak bir para biriminin ortaya çıktığı bir çeşit parasal birlik olabilir.

Bu çalışmada ele alınan Yen Blok'u kavramı, Holloway'in dar tanımlamasına uymaktadır. Dar tanım çerçevesinde Yen Blok'u, Yen'in bölgesel bir para birimi olarak kullanıldığı ve bu para birimi karşısında sabit döviz kuru sistemini uygulayan bir grup ülkeyi tanımlamaktadır.

Yen'in bölgesel bir para birimi olabilmesi öncelikle uluslararasılaşmasına bağlıdır. Uluslararası bir para birimi, ulusal bir para birimi gibi, değişim aracı, hesap birimi ve değer saklama aracı görevlerini görür. Değişim aracı olarak uluslararası ticari ve finansal işlemlerde, hesap birimi olarak dış ticareti faturalandırmada, uluslararası finansal araçları adlandırmada ve döviz kuru ilişkilerini ifade etmekte kullanılır. Değer saklama aracı olarak, merkez bankalarının döviz rezervleri de dahil olmak üzere çeşitli biçimlerde yatırım aracı işlevi görür

(Tablo 3.2). Bunlara ek olarak, uluslararası bir para birimi, daha küçük ülkelerin paralarını sabitleyebilecekleri (pegging) bir para olma işlevi de görür.

Tablo 3.2: Uluslararası Bir Para Biriminin Görevleri

Görev	Özel Sektör	Kamu Kesimi
Hesap Birimi	Dış ticaretin faturalandırılması ve uluslararası finansal araçların adlandırılması	Döviz kuru ilişkilerinin ifade edilmesi
Değişim Aracı	Uluslararası ticaretin düzenlenmesi ve uluslararası finansal ödemelerin yapılması	Uluslararası döviz piyasalarında müdahale amaçlı para birimi ve ödemeler dengesinin finansmanı
Değer Saklama Aracı	Mevduat, kredi ve tahvillerin adlandırılması	Merkez Bankalarının döviz Rezervlerinde

Kaynak: Tavlas ve Ozeki, 1992: 3

Yen'in uluslararası bir para birimi haline gelme olasılığını incelerken, çalışmanın başlangıç noktası, uluslararası bir para birimi olmanın koşullarını belirlemek ve Yen'in bu koşullara ne derecede uyduğunu değerlendirmek olacaktır.

Uluslararası bir para birimi olmanın temel koşulları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Parası uluslararası bir para birimi olarak kullanılacak ülkenin, nisbi olarak düşük bir enflasyon oranına sahip olması, dolayısıyla para biriminin istikrarlı bir dış değerinin olması.

2. Bu ülkenin aynı zamanda derin (ikincil piyasaların da gelişmiş olduğu), açık (ticari sınırlamalar ve sermaye üzerindeki kontrollerin az olduğu) ve geniş (çeşitli finansal araçların kullanıldığı) finansal piyasalara sahip olması (Kwan, 1994: 163 ve Tavlas ve Ozeki, 1992: 3).

McKinnon (1979), uluslararası para birimi olabilmenin koşulunu “cari işlemlerde konvertibilite” olarak belirlemiştir. Iwami (1995), McKinnon'ın tanımını genişleterek, söz konusu para biriminin dünyaca kabul görmüş olması ve satın alma gücü istikrarının olması koşullarını ileri sürmüştür.

Bu tanımlamalara ek olarak, dünya ticaretindeki payı, imalat mallarının çeşitlilik düzeyi, gerçekleştirdiği ticaretin kapsamı ve uluslararası rezervlerdeki payı, bir ülkenin para biriminin uluslararasılaşmışlık seviyesini ortaya koyan temel faktörlerdendir.

Yen'in yukarıda belirtilen koşullara ne ölçüde uyum gösterdiğini belirtmeden önce, bir para birimi olarak uluslararasılaşma konusunda geçirdiği evrelere, taşıdığı özelliklere göz atmak gerekir.

Yen'in uluslararasılaşması konusu, 1984 yılında ABD-Japonya Yen/Dolar Komitesi'nin raporuyla resmi olarak da ele alınmıştır. Japon hükümeti, ülkenin finansal piyasalarını yabancı yatırımcılara daha açık hale getirmeyi ve Yen ile ilişkili uluslararası işlemler üzerindeki düzenlemeleri gevşetmeyi kabul etmiştir. Böylelikle uluslararası işlemlerde Yen'in payının artmasıyla, ABD'nin de beklediği gibi Yen döviz kuru yükselmiştir.

Öte yandan, Japonya'nın Yen'in uluslararasılaştırılması için gösterdiği bir diğer çaba, yabancı yatırımcıların Japon devlet tahvillerinden elde edecekleri faiz gelirleri üzerindeki stopaj vergisini kaldırmasıdır ([www.ecu – activities . be/publication/1999_1/ sabhasri.html](http://www.ecu-activities.be/publication/1999_1/sabhasri.html)).

Yine de Japonya her türlü liderlik rolü ile beraber bir Yen Blok'unun oluşumu konusunda sürekli ve ısrarcı çabalar içinde olmamıştır. Ülkenin politika karar merkezlerinde olanlar, bunun daha çok zamanla öne çıkabilecek bir gelişme olmasını ister bir görüntü vermektedirler. Çünkü ne Yen Blok'unun oluşumunu engelleyen çabalar içindedirler ne de bunu hızlandıran uygulamalar geliştirmektedirler. Bu tutumlarında Yen üzerindeki kontrollerini kaybetme olasılığı egemen olabileceği gibi, ülkenin ekonomik anlamda güçlü ancak uluslararası anlamda pasif kalma yönündeki genel politika tercihlerinin de etkisi olduğu söylenebilir.

Yen'in uluslararası bir para birimi olarak performansı, aşağıdaki kriterler açısından ele alınabilir:

i. Uluslararası Ticarete Yen

Uluslararası bir para birimi olarak Yen'in değerlendirilmesinde ele alınacak ilk kriter, Yen'in uluslararası ticaretteki yeri olacaktır. İzleyen tabloda (Tablo 3.3) da görülebileceği üzere, Yen'in 1977-1997 yılları arasında dünya ticaretinden aldığı pay (%), aynı yıllar için Japonya'nın dünya ticaretinden aldığı paya göre oldukça geridedir.

Tablo 3.3: Dünya Ticaretinde Japonya'nın ve Yen'in Payları (%)

	1977	1980	1985	1987	1990	1997*
Toplam Dünya Ticaretinde Yen'in Payı	v.b.	2.0	v.b.	3.5	v.b.	5.0
Toplam Dünya Ticaretinde Japonya'nın Payı	7.3	7.2	8.6	7.9	7.9	6.8

Kaynak: Iwami, 1995: 119, * www.mof.go.jp/english/if/e1b064c2.htm, v.b.: Veri Bulunamadı

Bu noktada, Yen'in uluslararası anlamdaki sınırlı kullanımı incelenirken, söz konusu para biriminin Japonya'nın kendi dış ticaretinde dahi aldığı payın düşük düzeylerde olması, önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 3.4). Yen'in Japonya'nın özellikle ithalatındaki payı, diğer başlıca sanayileşmiş ülkelerin gerçekleştirdikleri ithalatta kendi ulusal para birimlerini kullanma düzeylerinden oldukça geridedir. Bu değerlendirmeye Tablo 3.4 ve Tablo 3.5 karşılaştırılarak varılabilir.

Tablo 3.4: Japonya'nın Dış Ticaretinde Yen'in Payı (%)

	1970*	1977*	1980	1981*	1982*	1983*	1984*	1985	1986*	1987	1988*	1990*	1991	1993	1995**	1997**	1998	1999**
Japonya'nın İhracatında Yen'in Payı	0.9	18.8	29.4	31.8	33.8	42.0	39.5	35.8	36.5	33.4	34.3	37.5	39.4	43.0	36.0	35.8	36.0	36.0
Japonya'nın İthalatında Yen'in Payı	0.3	1.2	2.4	v.b.	v.b.	3.0	v.b.	7.3	9.7	10.6	13.3	14.5	15.6	v.b.	22.7	22.6	22.0	21.8

Kaynak: Iwami, 1995: 119, * <http://www-personal.umich.edu/~kathrynd/yentables.pdf>, **www.mof.go.jp/english/if/e1b064c2.htm,

v.b.: Veri bulunamadı

Tablo 3.5: Japonya Dışındaki Başlıca Sanayileşmiş Ülkelerin Dış Ticaretlerinde Kendi Ulusal Para Birimlerinin Payları (%)

	İhracat								İthalat							
	1980	1988	1995	1997	1980	1988	1995	1997	1980	1988	1995	1997	1980	1988	1995	1997
ABD	97.0	96.0	v.b.	v.b.	96.0	96.0	v.b.	v.b.	85.0	85.0	v.b.	v.b.	85.0	85.0	v.b.	v.b.
İngiltere	76.0	57.0	v.b.	v.b.	57.0	57.0	v.b.	v.b.	38.0	40.0	v.b.	v.b.	40.0	40.0	v.b.	v.b.
Almanya	82.3	81.5	74.8	v.b.	81.5	81.5	74.8	v.b.	43.0	52.6	51.5	v.b.	52.6	52.6	51.5	v.b.
Fransa	62.5	58.5	v.b.	49.2	58.5	58.5	v.b.	49.2	33.1	48.9	v.b.	46.6	48.9	48.9	v.b.	46.6
İtalya	36.0	v.b.	v.b.	38.0	v.b.	v.b.	v.b.	38.0	18.0	v.b.	v.b.	38.1	v.b.	v.b.	v.b.	38.1

Kaynak: www.mof.go.jp/english/if/e1b064c2.htm

Ticarette kullanılacak para biriminin seçimi, söz konusu ülke açısından başlıca iki faktörü, ürün kompozisyonunu ve ticari ortağını yansıtır. Yen'in Japonya'nın dış ticaretindeki sınırlı payı, bugüne kadar her ikisi de Dolar'ın payını arttıran iki unsuru öne çıkarmıştır. Bunlardan birincisi ihracatında ABD'nin, ikincisi de ithalatında ham madde ve ham petrolün geniş payıdır.

ii. Uluslararası Finansal Piyasalarda Yen

1980'lerde Yen'in uluslararası finansal piyasalardaki payı, ülkedeki liberalizasyon hareketleri ve uluslararası sermaye işlemlerinin artışıyla yükselmiştir. Japon finansal kurumlarının ABD'deki yatırımları (örneğin Federal Hükümet Bonoları'nı satın alma) hızlı bir şekilde ve önemli ölçüde artış göstermiştir. Özellikle hayat sigortası şirketleri, yabancı portföy yatırımlarını 1984-1990 yılları arasında önceki beş yıla göre, 99.5 milyar Dolar (1990 yılı sonu döviz kurlarıyla) dolayında arttırmışlardır. Japon yatırımcıları dönemin en büyük sermaye yatırımcıları olmalarına rağmen, yurtdışında kendi ulusal para birimleriyle yatırım yapmamış, yatırımlarını Dolar ile gerçekleştirmişlerdir. Yen'in Plaza Antlaşması'ndan sonra değer kazanmasıyla birlikte de, söz konusu yatırımcılar ABD Hükümet Bonoları'na yaptıkları yatırımlardan dolayı büyük sermaye kaybına uğramışlardır. Japon yatırımcılarının bu büyük kaybıyla birlikte, Yen'in uluslararası çapta sınırlı kullanımının dezavantajları hakkındaki düşünce yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Iwami, 2000:10).

Finansal piyasalar ve döviz piyasalarında kullanım kolaylığı, bir para biriminin küresel anlamda tercih edilmesinde etkin bir faktör olagelmıştır. Diğer taraftan, döviz kuru işlemleri günlük yaşamda önemli bir yer tuttuğundan, finansal işlemlerde kullanılacak para biriminin seçimi, ticarette kullanılacak para biriminin seçimine göre daha fazla önem taşımıştır.

Finansal piyasalarda Yen'in Dolar ve Alman Markı'na göre pozisyonu izleyen tabloda (Tablo 3.6) görülebilir. Yabancı mevduatlarda 1980'lerin ikinci yarısından itibaren Dolar'ın payında azalma yaşanırken, Alman Markı'nın payında bir yükselme gözlenmektedir. Buna karşılık Yen'in payı, 80'li yıllarda istikrarlı bir artış eğilimi sergilerken, 90'lı yıllarda dar aralıklı dalgalanmalar yaşamıştır.

Uluslararası banka kredilerinde, 1980-90 yılları arasında Yen'in payı dalgalı bir seyir izlemiş, 90'lardan itibaren de azalmıştır. Bu durumun önemli bir nedeni, köpük ekonomisinin

patladığı dönem olarak adlandırılan söz konusu yıllardan itibaren, Japon bankacılık sektöründe yaşanan sıkıntılardır⁷.

Uluslararası tahvillerde ise, 1975-90 yılları arasında Yen'in payının giderek arttığı görülebilir. 1990-95 yılları arasında uluslararası tahvillerde Yen'in kullanımının azalan bir seyir izlediği, 1995 yılında son yirmi yılın en yüksek düzeyine ulaştıktan sonra tekrar düşüş kaydettiği gözlenmektedir. 1995 yılında görülen söz konusu yükselişte, 1993 yılında ülke dışındakilerin Euro-Yen tahvilleri çıkartmasıyla ilgili yükümlülüklerin kaldırılması ve 1994 yılında Yen cinsinden yabancı tahvillerle ilgili yükümlülüklerin gevşetilmesinin etkisi olduğu söylenebilir.

Tablo 3.6: Uluslararası Finansal Piyasalarda Başlıca Para Birimlerinin Payları, %

Yıl	1977	1980	1984	1988	1991	1993	1995	1997				
Yabancı Mevduatlar												
Dolar	72.6	70.9	76.9	61.4	52.7	50.7	48.5	49.8				
DM	15.9	14.1	8.9	12.2	14.7	16.7	17.3	v.b.				
Yen	0.6	1.2	2.1	5.3	4.8	4.4	4.9	6.9				
Uluslararası Banka Kredileri												
Yıl	1980	1984	1985**	1988	1990**	1991	1993	1995	1997			
Dolar	89.3*	71.7	64.6	64.2	49.8	84.5	81.0	76.8	69.8			
DM	1.8*	2.2	7.0	2.8	5.5	2.1	3.2	4.1	3.3			
Yen	1.1*	12.2	2.7	6.1	4.5	1.1	0.7	0.2	0.2			
Uluslararası Tahviller												
Yıl	1975**	1977	1980	1984	1985**	1988	1990**	1991	1993**	1995**	1996**	1997
Dolar	50.6	54.9	40.7	62.4	60.6	36.8	33.3	31.1	38.1	38.9	43.0	49.2
DM	16.4	19.2	21.3	6.0	6.7	10.3	8.3	6.6	11.4	19.6	14.0	17.7
Yen	0.4	4.0	4.9	5.4	7.7	9.8	13.5	13.3	12.4	17.4	8.6	3.9

Kaynak:Iwami, 2000:20

*1981, ** <http://www-personal.umich.edu/~kathrynd/yentables.pdf>, v.b.: Veri bulunamadı

ABD Dolar'ı, Asya Pasifik bölgesinde geçmişten bugüne en etkin uluslararası para birimi olmuştur ve hala bölge para birimleri üzerindeki rolünü sürdürmektedir. Bölgede Dolar

⁷ Konu daha ayrıntılı olarak, iv. maddede uluslararası sermaye hareketlerinde Yen'in payı incelenirken ele alınmıştır.

mal ve hizmet ticaretinde, finansal işlemlerde ve bölgedeki merkez bankalarının döviz rezervlerinde Yen'e göre daha fazla kullanılmaktadır.

Dolar'ın Asya Pasifik bölgesindeki etkinliği, küresel etkinliğinden ayrı tutulamaz. Dolar'ın küresel rolünü ticaretteki etkinliği açısından ele alan Iwami'ye (1995) göre, döviz piyasaları çoğu ülkenin dış ticaretinde Dolar'ı kullanagelmiş olması gerçeğinden ortaya çıkarak gelişim göstermiştir. Bir para birimi bir kez geniş oranda işleme konu olduktan sonra, işlem maliyeti, kendisine yönelik taleple ters orantılı olarak düşüş gösterecektir. Çünkü bir paranın daha fazla kabul görmesi işlem maliyetlerini azaltır. Dolayısıyla söz konusu para biriminin işlem maliyetindeki düşüş ile daha geniş ticaret hacmi arasında güçlü bir ilişki vardır. (Iwami, 2000:10). Finansal piyasalarda da aynı mantık hüküm sürer. Bu noktada önemli bir soru ortaya çıkmaktadır: Dolar gibi belli bir para birimine dayalı bir finansal piyasa veya döviz piyasasının ortaya çıkmasının başlangıçtaki nedeni nedir?

“İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sermaye hareketleri üzerinde kısıtlamalar varken, uluslararası para biriminin seçiminde belirleyici olan etken dış ticaret olmuştur. Yüksek ticaret payına sahip ülkelerin ihracat ve ithalat düzeylerinin yüksekliği, bu ülkelerin kendi para birimlerinin diğer ülkeler tarafından da kullanımını arttıran unsurlardır. Bir ülkenin ticareti ne kadar fazlaysa, ulusal para birimi ve bu para birimiyle gerçekleştirilen olası işlemler de ticari kullanıma o kadar elverişlidir. Bu tür bir para birimi aynı zamanda daha istikrarlı bir vadeli döviz piyasası (forward market) sunarken, riski azaltma konusundaki becerisiyle de kendi kullanımını teşvik eder” ifadesiyle Page (1981:62), Dolar'ın dünya ticaretindeki rolünü açıklayarak sorunun cevabını tarihi bir perspektiften vermektedir.

iii. Uluslararası Rezervlerde Yen

Uluslararası rezervlerde 1970'lerin ortalarından 1990'lara kadar en fazla pay alan para birimi Dolar olmakla birlikte, bu para biriminin payı aynı yıllarda azalan bir seyir izlemiştir. Buna karşılık aynı yıllarda Yen'in uluslararası rezervlerdeki payı artmaktadır. Bu durumun nedeni, söz konusu yıllarda Japon ekonomisinin artan gücü ve bir para birimi olarak Yen'in taşıdığı istikrardır. Japon ekonomisinde sıkıntıların ilk işaretlerinin ortaya çıktığı 1990'lardan itibaren ise, tam tersi olarak uluslararası rezervlerde Dolar'ın payı artmakta, Yen'in payı azalmaktadır. 1990'ların başında, Asya Pasifik bölgesindeki toplam rezervlerin yaklaşık %60'ını Dolar oluşturmuştur. Ulusal rezervler döviz piyasalarına müdahale amaçlı kullanıldığından, rezervlerinde Dolar'a daha fazla pay ayırmaları, Asya Pasifik ülkelerinin söz

konusu dönemde para birimlerini Dolar cinsinden sabit tutma çabalarıyla da tutarlıdır (İwami, 2000:11).

Tablo 3.7: Uluslararası Rezervlerde Başlıca Para Birimlerinin Payları (Yıl sonu, %)

Yıl	1975	1978	1980	1985	1990	1992*	1995	1996	1997	1998	1999
	*							**	**		**
Dolar	85.1	72.9	52.9	49.8	43.4	56.4	51.4	60.1	62.1	56.3	66.2
DM	6.6	10.6	12.5	12.2	15.5	19.7	12.5	12.8	12.6	11.3	-
Yen	0.6	3.1	3.5	6.4	7.3	9.1	6.5	6.0	5.3	4.8	5.1
SDR	-	3.5	3.9	5.0	3.3	-	2.2	-	-	6.5	
ECU	-	-	15.7	10.3	8.5	-	7.0	5.9	5.0	0.7	12.5

Kaynak: İwami, 2000:18, * İwami, 1995:142, ** IMF Annual Report 2000, *** EURO

iv. Uluslararası Sermaye Hareketlerinde Yen

Gelişmekte olan ülkelere verilen uzun dönemli kredilerde, Yen'in payı, Japonya'nın bölgeye gerçekleştirdiği Resmi Kalkınma Yardımları (Official Development Aid – ODA) ve verdiği banka kredilerinden dolayı, tüm gelişmekte olan ülkelere nazaran Asya Pasifik'te daha fazladır. Japonya'nın gerçekleştirdiği Resmi Kalkınma Yardımları'nın bölgesel dağılımında ilk sırayı Asya bölgesi ve özellikle de ASEAN almaktadır (İzleyen Tablo-Tablo 3.8)

Tablo 3.8: Japonya'nın Gerçekleştirdiği Resmi Kalkınma Yardımları'nın Bölgesel Dağılımı (Milyon \$)

Bölge	1985	1990	1995	1997	1998	1999
TOPLAM	2,557	6,941	10,557	6,613	8,606	10,498
Asya	1,732	4,117	5,745	3,076	5,372	6,631
ASEAN	800	2,299	2,229	1,354	2,356	3,921
Orta Doğu	201	705	721	513	392	544
Afrika	252	792	1,333	803	950	995
Latin Amerika	225	561	1,142	715	553	814
Okyanusya	24	114	160	159	147	138
Avrupa	1	158	153	134	144	151
Belirtilmeyen	122	494	1,303	1,213	1,048	1,225

Kaynak: www.stat.go.jp/english/data/handbook/c10cont.htm

Tablo 3.9'da da görüleceği gibi, Japonya'nın verdiği uzun dönemli kredilerde Yen'in payında, 1991'de ulaşılan en yüksek noktadan sonra bir düşüş yaşanmakta, Dolar'ın bu

kredilerdeki payı ise önemli ölçüde artmaktadır. Japon bankaları da ülke dışına verdikleri kredilerde köpük dönemi sonrasında kesintiye gitmişlerdir.

1980'lerde Yen'in değerinden kaynaklanan Japonya'nın mali gücü, 1990 yılından itibaren yerini mali sorunlara bırakmıştır. 1980'lerin sonlarında yüksek ekonomik büyüme ve sıfıra yakın enflasyon gibi olumlu makroekonomik özellikler taşıyan Japonya'da ekonomik büyüme beklentileri artmış, risk beklentileri ise düşmüştür. Bunun sonucunda aktif fiyatları önemli ölçüde yükselmiş ve özellikle emlak kredilerinde bankalar arası rekabetten kaynaklanan bir artış gerçekleşmiştir.

Tablo 3.9:Gelişmekte Olan Ülkelere Verilen Uzun Dönemli Kredilerde Başlıca Para Birimlerinin Payları (%)

Doğu Asya ve Pasifik						
	1970	1980	1991	1995	1997	1999
DM	7.7	5.0	3.5	2.5	1.8	1.9
Fransız Frankı	3.5	3.2	2.1	1.5	1.1	1.3
Yen	6.1	18.0	29.3	26.4	20.1	26.2
Sterlin	4.3	1.7	0.9*	v.b.	v.b.	v.b.
Dolar	53.5	40.8	25.8	40.0	57.8	54.7
Diğer	32.6	33	39.3	29.6	19.2	v.b.
Tüm Gelişmekte Olan Ülkeler						
	1970	1980	1991	1995	1997	
DM	8.6	6.6	9.0	8.1	7.3	
Fransız Frankı	5.2	5.5	5.7	4.6	3.7	
Yen	2.3	6.9	11.4	12.3	10.0	
Dolar	47.1	49.8	39.9	45.9	54.2	
Diğer	36.8	31.2	34	29.1	24.8	

Kaynak: World Bank, Global Development Finance, 1999 ve 2001

Mali liberalizasyon ve deregülasyonların yeterince hesaplanmadan yapıldığı bu dönemde, riskli gayri menkul kredileri de ipotek karşılığı verilmiştir. Aşırı ölçüde değer kazanmış sermaye piyasası, 1989 yılında iyice şişerek 1990 yazından sonra patlamış, böylece fiyatlar çok sert bir şekilde düşmüştür. Diğer taraftan Japon Maliye Bakanlığı, emlak fiyatlarındaki yükselişi kontrol altına almak için Nisan 1990'da bankaların emlak sektörüne verdiği toplam kredi miktarını, gayrimenkul fiyatları düşünceye kadar kısıtlama kararını

uygulamıştır. Böylelikle, gayrimenkul ve hisse senedi fiyatları sert bir şekilde düşmüştür. Ekonomik büyümede yavaşlama olmuş, bankalar ve finansal kuruluşlar zayıflamıştır. Gayrimenkullere yüksek değerlerden verilen kredilerin teminatları aşınmış, kredi alan kişiler borçlarını geri ödeyememişlerdir.

Alınan krediler geri dönmeyince, batık borçlar ve bunları karşılayabilecek sermayesi olmayan, sermayesinin önemli bir kısmını kaybettiği için de yeni sermaye yaratma sorunu yaşayan bankalar ortaya çıkmıştır. Öte yandan, devletin yıllar boyunca iflaslara izin vermeme politikasına güvenen mevduat sahipleri, mevduatları üzerinde tam bir devlet garantisi olduğu varsayımıyla hesaplarını daha güçlü bankalara devretmemişlerdir.

Japon bankalarının batık kredi yükü 1995-2000 yılları arası itibariyle 40 trilyon Yen dolayındadır. 2000'li yıllara kadar, iç piyasalarda yaşanan gelişmeler ne olursa olsun, Japon ihracat mallarına olan yüksek talep ülke ekonomisini ayakta tutmuştur. Oysa 2000 yılından itibaren Japonya'nın en önemli ticaret ortağı olan ABD'nin yaşadığı ekonomik sorunlar ve ikinci en önemli ticaret ortağı olan Asya Pasifik ülkelerinde de krizin etkilerinin sürüyor olması nedeniyle Japon mallarına yönelik talep beklentileri önceki yıllara göre düşmüştür. Japonya'nın ihracatı 2001 yılı ocak ayında %8.8 düşüş göstermiştir (www.finansalforum.com.tr/ 10.03.2001).

Yaşanan ekonomik sıkıntıların aşılması için borçlanma yoluyla finansmanı sağlanan önlem paketleri, ülkede kamu borçlarında patlamaya yol açmaktadır. Günümüzde sanayileşmiş ülkeler arasında, borç yükü en fazla olan ülke (2000 yılı itibariyle 577,9 trilyon Yen) Japonya'dır. Tüketici fiyatlarının 2000 yılında %0.7 oranında gerilemesi (www.finansalforum.com.tr/ 09.02.2001), ekonominin Temmuz-Eylül çeyreğinde %0.6 daralması, tüketim harcamalarının artış göstermemesi, işsizlik oranlarının yükselmesi ve sınai üretimin düşmesi, ekonomide resesyon durumuna işaret etmektedir (www.finansalforum.com.tr/ 08.03.2001).

3.2.2. Asya Pasifik Bölgesinde Yen Blok'unun Gerçekleşme Olasılığını Etkileyen Faktörler

Yen Blok'unun oluşma olasılığını gündeme getiren temel faktörler, Asya Pasifik bölgesinde giderek artan bölge içi ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlara paralel olarak, bu ticaret ve yatırım akımlarında Japonya'nın payının artışı ile Yen-Dolar paritesindeki değişmelerin bölge ekonomileri üzerindeki etkileri olmuştur. Dünya ekonomisinde durgunluğun yaşandığı 1990'lı yılların başlarında, Asya Pasifik ekonomileri dünya ortalamasına göre daha yüksek büyüme oranları yakalamış, bölge içinden talep yaratma konusundaki becerilerini arttırmışlardır. Artan bölge içi ticaret, doğrudan yabancı yatırım ve eski sosyalist ekonomilerin, özellikle de Çin'in bölge ekonomisine giderek daha entegre hale gelmesi, bölgede kendi kendine yeten büyüme olgusunu destekleyen faktörler olmuştur (Kwan, 1994:80).

i. Japonya'nın Asya Pasifik Ticaretinde Yen'in Payı

Japonya'nın Asya Pasifik ticaretinin niceliksel ve niteliksel olarak incelenmesi, Yen Blok'unun oluşma olasılığının değerlendirilmesi açısından önemlidir. Niceliksel anlamda bir yorum yapabilmek için, Japonya'nın toplam ticaretinde bölgeye gerçekleştirdiği ihracat ve ithalatın payının belirlenmesi gerekmektedir. Tablo 3.10 ve bu tablonun çıkarımı niteliğindeki Tablo 3.11'de görüldüğü gibi, Asya Pasifik bölgesi 1985 yılından itibaren tüm yıllar boyunca Japonya'nın toplam ihracatında %50'den fazla yer tutmuştur. Diğer taraftan Japonya'nın bölgeye gerçekleştirdiği toplam ihracat, 1990, 1996 ve Asya krizini takip eden yıl olan 1998 yılları hariç sürekli olarak bir artış eğilimi içindedir.

Tablo 3.10: Japonya'nın Asya Pasifik Ülkeleriyle İhracatı 1985-1999 (Milyon Dolar)

Ülke	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Çin	12,590	9,936	8,337	9,486	8,477	6,145	17,353	18,687	21,934	21,827	21,692	20,182	23,450
Endonezya	2,191	2,682	3,017	3,055	3,288	5,052	6,045	7,674	9,969	9,059	10,190	4,299	4,908
Filipinler	946	1,098	1,429	1,740	2,370	2,510	4,839	5,893	7,100	8,397	8,694	7,267	8,783
G. Kore	7,159	10,557	13,344	15,442	16,491	17,499	19,192	24,361	31,292	29,369	26,097	15,400	23,089
Hong Kong	6,564	7,215	8,947	11,708	11,472	13,106	22,828	25,743	27,780	25,364	27,257	22,454	22,148
Malezya	2,184	1,723	2,188	3,061	4,107	5,529	9,690	12,364	16,802	15,341	14,524	9,330	11,153
Singapur	3,893	4,611	6,063	8,312	9,199	10,739	16,672	19,605	23,006	20,800	20,264	14,780	16,345
Tayland	2,047	2,045	2,982	5,164	6,811	9,150	12,317	14,700	19,719	18,301	14,615	9,352	11,358
Tayvan	v.b.	v.b.	v.b.	v.b.	v.b.	v.b.	22,184	23,790	28,984	25,986	27,557	25,601	29,069
Vietnam	150	190	181	194	168	214	641	644	922	1,137	1,278	1,333	1,641
Toplam Asya Pasifik	95,926	122,399	134,736	150,608	157,299	153,507	230,154	236,491	277,906	268,644	281,827	213,083	261,344
Toplam Dünya	177,189	210,718	231,332	264,961	274,597	287,678	362,602	395,226	443,047	411,302	421,067	387,955	419,207

Kaynak: IMF Direction of Trade Statistics Yearbook 1991 (1985-90 verileri), IMF Direction of Trade Statistics Yearbook 2000 (1993-1999 verileri), v.b.: Veri bulunamadı

Tablo 3.11: Japonya'nın Toplam İhracatında Asya Pasifik Bölgesinin Payı (%)

1985	1986	1987	1988	1989	1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
52	58	56	55	56	52	63	59	62	65	66	54	67

Kaynak: : IMF Direction of Trade Statistics Yearbook 1991 (1985-90 verileri), IMF Direction of Trade Statistics Yearbook 2000 (1993-1999 verileri) kaynaklarından Asya Pasifik'e gerçekleştirilen İhracat/Toplam İhracat yazar tarafından hesaplanarak bulunmuştur.

İzleyen tablolarda (Tablo 3.12 ve Tablo 3.13) Japonya'nın ilk on ticaret ortağı sıralamasında Asya Pasifik ülkelerinin yeri ile Asya Pasifik ülkelerinin ilk on ticaret ortağı sıralamasında Japonya'nın yeri görülebilir. Tablolarda da görüleceği üzere; Güney Kore, Çin ve Tayvan, Japonya'nın ticaret ortakları arasında dikkati çekerken, Japonya tüm Asya Pasifik ülkelerinin başlıca ticaret ortakları arasında yer almaktadır. Bu durum Japonya'nın bölge ekonomileri için taşıdığı ekonomik önemin bir göstergesidir.

Tablo 3.12: Japonya'nın İlk On Ticaret Ortağı Sıralamasında Asya Pasifik Ülkelerinin Yeri

Ülke	1985		1986		1987		1990		1993		1995		1997		1998		1999	
	X	M	X	M	X	M	X	M	X	M	X	M	X	M	X	M	X	M
Japonya	2	6	4	5	7	5	*	4	6	2	6	2	5	2	4	2	3	2
Endonezya	*	3	*	*	*	2	*	2	*	3	*	6	*	4	*	5	*	6
Filipinler	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Güney Kore	3	9	3	6	2	3	3	5	4	5	2	3	4	3	5	4	4	3
Hong Kong	5	*	6	*	5	*	4	*	2	*	4	*	3	*	3	*	5	*
Malezya	*	8	*	10	*	10	*	9	10	*	9	9	9	10	9	8	10	8
Yeni Gine	*	*	10	*	8	*	6	*	7	*	5	*	6	*	*	*	7	*
Avustralya	*	*	*	*	*	*	7	*	8	*	8	10	8	*	8	9	9	9
Tayvan	7	10	5	9	4	7	*	9	3	7	3	5	2	8	2	7	2	5
Vietnam	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

Kaynak: IMF Direction of Trade Statistics Yearbook 1991 (1985-90 verileri), IMF Direction of Trade Statistics

Yearbook 2000 (1993-1999 verileri)'den yazar tarafından derlenmiştir, X: İhracat, M: İthalat, *İlk 10 ticaret ortağı

listesinde yer almıyor

Japonya'nın başlıca ticaret ortakları belirlenirken, Avrupa Birliği bir blok olarak ele alınmamış, birliğe üye ülkelerle gerçekleştirilen ticaret ayrı ayrı incelenmiştir. Bu nedenle, Japonya'nın ilk on ticaret ortağı arasında Avrupa Birliği gözükmemektedir.

Tablo 3.13: Asya Pasifik Ülkelerinin İlk On Ticaret Ortağı Sıralamasında Japonya'nın Yeri

Ülke	1985		1986		1987		1990		1993		1995		1997		1998		1999	
	X	M	X	M	X	M	X	M	X	M	X	M	X	M	X	M	X	M
Çin	2	1	2	1	2	1	2	2	2	1	2	1	3	1	3	1	3	1
Endonezya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Filipinler	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	2	1	2	2	2	2
G. Kore	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	2	2	2	2	2
Hong Kong	3	2	4	2	4	2	4	2	4	2	3	2	3	2	3	2	3	2
Malezya	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	3	1	3	1	3	1	3	1
Singapur	3	1	3	1	3	1	3	1	4	1	4	1	4	1	4	2	4	2
Tayland	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1
Tayvan	v.b	v.b	v.b	v.b	v.b	v.b	v.b	v.b	v.b	v.b	v.b	v.b	v.b	v.b	v.b	v.b	v.b	v.b
Vietnam	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	3	1	3	1	1

Kaynak: IMF Direction of Trade Statistics Yearbook 1991 (1985-90 verileri), IMF Direction of Trade Statistics Yearbook 2000 (1993-1999

verileri)'den yazar tarafından derlenmiştir, v.b.: Veri bulunamadı

Not: Asya Pasifik ülkelerinin başlıca ticaret ortakları belirlenirken, Avrupa Birliği bir blok olarak ele alınmamış, birliğe üye ülkelerle gerçekleştirilen ticaret ayrı ayrı incelenmiştir. Bu nedenle, Asya Pasifik ülkelerinin ilk on ticaret ortağı sıralamasında Avrupa Birliği gözükmemektedir.

Bölgede yapılan ticareti niteliksel anlamda yorumlamak içinse, söz konusu ticarete Yen'in payının, yani bu ticaretin ne kadarının Yen cinsinden gerçekleştirildiğinin belirlenmesi gerekmektedir. Japonya'nın 1992-1998 yılları arasında toplam dünya ihracatının ortalama %37.2'si, ABD'ye gerçekleştirdiği ihracatın %16.4'ü, AB'ye gerçekleştirdiği ihracatın ortalama %36.2'si ve Asya'ya gerçekleştirdiği ihracatın %47.6'sı Yen cinsindendir.

Tablo 3.14: Japonya'nın Bölgelere Göre Ticaretinde Para Birimlerinin Payları (%)

İhracat												
Yıllar	Dünya			ABD			AB			Asya*		
	Yen	Dolar	Diğer	Yen	Dolar	Diğer	Yen	Dolar	Diğer	Yen	Dolar	Diğer
1992 Eylül	40.1	46.6	13.1	16.6	83.2	0.1	40.3	11.1	48.4	52.3	41.6	5.9
1993 Eylül	39.9	48.4	11.7	16.5	83.3	0.2	41.0	7.5	51.5	52.5	44.3	3.2
1994 Eylül	39.7	58.3	12.0	19.0	80.8	0.2	36.6	9.0	54.4	49.0	47.9	3.1
1995 Mart	37.6	51.5	10.9	17.5	82.3	0.2	37.2	11.37	51.5	47.2	49.9	2.9
1995 Eylül	36.0	52.5	11.5	17.0	82.9	0.1	34.9	12.2	52.9	44.3	53.4	2.3
1996 Mart	35.9	53.1	10.9	15.9	83.9	0.2	36.1	12.5	51.3	44.1	53.5	2.3
1996 Eylül	35.2	53.3	11.5	14.5	85.4	0.1	33.3	12.4	54.4	46.3	51.3	2.4
1997 Mart	35.8	52.8	11.3	16.6	83.2	0.2	34.3	13.4	52.3	45.5	51.7	2.7
1997 Eylül	35.8	52.1	12.1	15.3	84.5	0.2	34.2	12.3	53.5	47.0	50.2	2.7
1998 Mart	36.0	51.2	12.9	15.7	84.1	0.1	34.9	13.2	51.9	48.4	48.7	2.9
İthalat												
Yıllar	Dünya			ABD			AB			Asya*		
	Yen	Dolar	Diğer	Yen	Dolar	Diğer	Yen	Dolar	Diğer	Yen	Dolar	Diğer
1992 Eylül	17.0	74.5	8.5	13.8	86.0	0.2	31.7	17.9	50.4	23.8	73.9	2.3
1993 Eylül	20.9	72.4	6.7	13.8	86.1	0.1	45.0	18.2	36.8	25.7	72.0	2.3
1994 Eylül	19.2	73.9	7.0	13.3	86.4	0.3	38.6	21.9	39.5	23.6	74.2	2.2
1995 Mart	24.3	68.9	6.8	18.4	80.9	0.6	40.6	20.2	39.2	34.1	64.2	1.7
1995 Eylül	22.7	70.2	7.1	21.5	78.4	0.2	44.8	16.1	39.2	26.2	71.9	2.0
1996 Mart	20.5	72.2	7.3	17.5	82.7	0.1	40.9	15.3	43.0	23.9	74.1	2.0
1996 Eylül	20.6	72.4	6.9	16.4	83.2	0.4	46.1	12.5	41.5	24.0	73.8	2.3
1997 Mart	18.9	74.0	7.1	14.2	85.6	0.2	41.3	17.0	41.7	23.3	74.9	1.7
1997 Eylül	22.6	70.8	6.6	22.0	77.8	0.2	49.3	13.1	37.7	25.0	73.0	1.9
1998 Mart	21.8	71.5	6.7	16.9	83.0	0.1	44.3	14.3	41.4	26.7	71.6	1.7

Kaynak: www.mof.go.jp/english/if/e1b064c2.htm, * ASEAN, İDAE, Kamboçya, Maldiv Ad., Pakistan, Sri Lanka, Bangladeş, Doğu Timor, Macao, Afganistan, Nepal ve Bhutan

Aynı yıllarda, ülkenin gerçekleştirdiği toplam ithalatın ortalama %20.8'i Yen cinsindendir. Bölgelere göre bakıldığında ise, ABD'den gerçekleştirdiği ithalatın %16.7'si, AB'den gerçekleştirdiği ithalatın %42.2'si ve Asya'dan gerçekleştirdiği ithalatın %25.6'sı Yen cinsindendir.

Bölgedeki Japon çokuluslu şirketlerin gerçekleştirdikleri ticaretin ne kadarını Yen cinsinden yaptıkları da Yen'in uluslararası ve bölgesel kullanım düzeyini anlamada yardımcı olabilir. 1992 yılı itibarıyla, Japon çokuluslu şirketlerin Doğu Asya'daki ortaklıklarına gerçekleştirdikleri ihracatın %55'i Yen cinsinden, %39'u Dolar cinsindendir. Çokuluslu

şirketlerin kendi içinde gerçekleştirdikleri ithalatın ise %45'i Yen, %46'sı Dolar cinsinden gerçekleştirilmiştir (Sato ve Iwami, 1999:11).

Japon firmaları, uluslararası piyasalara göre fiyatlandırma yapmakta olduklarından, ihracatlarını Dolar cinsinden faturalandırmaktadırlar. Dolayısıyla, ihracat piyasasında kullanılan para birimi, çokuluslu şirketlerin Yen'i sınırlı ölçüde kullanımı konusunda etkili bir faktördür. Bir diğer faktör de, bu şirketlerin fonlarının Dolar finansal piyasasında daha rahatlıkla işlem görebilmeleridir (Iwami, 2000:12).

ii. Asya Pasifik Bölgesine Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yen'in Payı

Artan bölge içi doğrudan yabancı yatırımlar da bölge içi ticaret gibi Asya Pasifik bölgesinde Yen Blok'unun oluşma olasılığını destekleyen faktörlerden biri olmuştur. Özellikle Japonya'nın bölgeye yönelik sermaye yatırımlarının artışı, Yen Blok'unun oluşma olasılığını gündeme getirmiştir.

Tablo 3.15: Japonya'nın Gerçekleştirdiği Toplam Doğrudan Yabancı Yatırımlar (100 MilyonDolar)

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
49,9	556,8	421,2	340,8	351,8	400,0	527,3	500,8	547,3	401,3	658,3	501,7

Kaynak: www.mof.go.jp (Japon Maliye Bakanlığı Web Sitesi)

Tablo 3.16: Japonya'nın İkinci Dalga Asya Ekonomileri ve Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'ne Gerçekleştirdiği Doğrudan Yabancı Yatırımlar (100 Milyon Dolar)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Çin	4,51	3,40	5,82	10,62	16,55	25,07	45,94	26,18	20,14	10,48	7,41	10,27
Endonezya	6,46	10,16	12,05	16,47	8,06	16,89	16,46	25,18	25,49	10,6	9,06	4,27
Filipinler	2,06	2,55	2,05	1,61	2	6,38	7,36	5,83	5,30	3,73	6,08	4,72
G.Kore	6,14	2,79	2,64	2,23	2,4	3,9	4,6	4,3	4,4	2,9	9,6	8,4
HongKong	19,2	17,4	9,3	7,4	12,2	11,0	11,7	15,5	7,0	5,9	9,5	9,6
Malezya	6,9	7,1	8,9	7,0	7,5	7,2	5,9	5,9	8,0	5,0	5,1	2,3
Singapur	19,7	8,2	6,2	6,7	6,2	10,2	12,1	11,6	18,4	6,2	9,4	4,3
Tayland	8,2	11,3	8,2	6,5	5,7	7	12,7	14,6	18,9	13,5	8,0	9,6
Tayvan	5,0	4,3	4,1	2,8	2,9	2,7	4,	5,4	4,5	2,2	2,8	5,2
Vietnam	0	0	0	0,1	0,4	1,6	2,0	3,3	3,1	0,5	0,9	0,2
Toplam	78,6	67,9	59,3	61,7	64,2	92,1	123,6	118,0	115,6	61,2	68,3	62,0

Kaynak: www.mof.go.jp

Tablo 3.17: Japonya'nın Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Bölgelere Göre Dağılımı (%)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
erika	50	48	45	43	42	43	45	48	40	27	37	25
a	22	25	23	21	22	15	17	15	21	34	39	50
	11,3	12,3	14,0	18,1	18,2	23	23	23	22	15	10	12
rika	7,7	6,3	7,9	7,9	9,3	12,8	7,5	9,2	11,7	15,8	11,1	10,7
usya	7	7	8	7	5	4	5	2	4	5	1	1
	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	0
eYakın	0	0	0	2	1	1	0	0	1	0	0	0

Kaynak: www.mof.go.jp verilerinden yararlanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır

Japonya'nın doğrudan yabancı yatırımlarının bölgelere göre dağılımında (Tablo 3.17) Asya, üçüncü durumdadır. Yatırımlar, özellikle 1994-1998 yılları arasında yoğunlaşmakta, 1998 yılından itibaren düşüş göstermektedir. Yatırımların dağılımında Kuzey Amerika (ABD ve Kanada) ilk sıradadır. ABD, Kanada ve Okyanusya ile ifade edilen ülkelerden APEC'e üye olanlar da dahil edildiğinde, Japonya'nın toplam doğrudan yabancı yatırımlarının yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ünü Asya Pasifik bölgesinin oluşturduğu söylenebilir.

Diğer taraftan, kimi Asya Pasifik ülkelerine gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımlarda Japonya birinci sıradadır. İDAE'ye gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımlarda, özellikle Plaza Antlaşması'nın ardından Japonya'nın bölgede ekonomik etkinliğinin en yoğun olarak gerçekleştiği yıllar olan 1986-1990 yılları arasında Japonya ilk sırada yer almış, ticarete olduğu gibi yatırımlarda da AYSE zaman içinde Japonya'yı takip etmiştir (İzleyen Tablo – Tablo 3.18).

Asya Pasifik ülkelerine 1990 sonrasında gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımlara bakıldığında da (Tablo 3.19) yine Japonya ve AYSE'nin bölgedeki en önemli yatırımcılar olduğu görülebilir.

Japonya'nın Asya Pasifik bölgesine gerçekleştirdiği doğrudan yabancı yatırımların para birimi kompozisyonu ile ilgili bir ayırım yapmak kolay değildir. Ancak, böyle bir ayırımın anlamlı olduğu da söylenemez. Çünkü herşeyden önce sermaye hareketleri itibari ile Yen payı, uluslararası rezervlerdeki Yen payı kadar önem taşımamaktadır. Ayrıca, doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili düzenlemelerin çoğu, sermayenin yatırım yapılan ülkenin para

birimine çevrilmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla, hangi para birimi cinsinden ifade edilmiş olursa olsun, doğrudan yabancı yatırımlar gittikleri ülkede, (yasal oranlar gözetilerek) o ülkenin para birimine çevrilmiştir.

Tablo 3.18: İkinci Dalga Asya Ekonomileri'ne Gerçekleştirilen Doğrudan Yabancı Yatırımın Kaynakları (% , 1986-1990)

Yatırımı Gerçekleştiren Ülkeler: 1-Japonya, 2-ABD, 3-Singapur, 4-Güney Kore, 5-Tayvan, 6-Hong Kong

	1	2	3	4	5	6
Endonezya						
1986	39.8	18.6	12.3	1.5	2.2	11.6
1987	36.5	5.0	0.4	1.6	0.5	9.3
1988	5.6	15.2	5.4	4.5	20.6	5.4
1989	16.3	7.4	3.5	9.9	3.3	8.6
1990	13.3	0.3	4.0	6.4	8.5	15.8
Malezya						
1986	6.9	3.2	10.9	0.3	0.6	3.4
1987	34.7	7.9	12.6	0.2	11.7	4.3
1988	25.1	11.0	8.6	0.9	17.0	6.1
1989	31.1	3.7	10.6	2.2	25.0	4.1
1990	12.0	1.4	2.6	0.7	48.4	3.0
Filipinler						
1986	28.2	28.2	v.b.	0.0	0.4	9.0
1987	17.4	21.6	v.b.	0.6	5.4	16.8
1988	20.3	32.3	v.b.	0.4	23.3	5.7
1989	19.7	16.3	v.b.	2.1	18.5	16.5
1990	37.1	6.0	v.b.	1.7	23.4	5.6
Tayland						
1986	58.2	17.2	6.1	27.3	0.1	7.2
1987	36.6	6.5	4.7	19.0	0.5	11.4
1988	48.7	10.8	8.7	26.9	1.7	13.6
1989	44.1	6.9	7.0	25.2	2.1	10.9
1990	34.6	15.3	13.9	34.7	4.4	7.3

Kaynak: Dutta, 1999: 252-253

Tablo 3.19: Asya Pasifik'e Gerçekleştirilen Doğrudan Yabancı Yatırım Akımları 1990-94 (Milyon \$, %)

Yatırımcılar	ABD		Japonya		AYSE		Dünya Toplam
Alıcı Ülkeler	Yatırım Hacmi	Pay	Yatırım Hacmi	Pay	Yatırım Hacmi	Pay	Yatırım Hacmi
G.Kore							
1990	317.5	39.6	235.9	29.4	20.8	2.6	802.6
1991	296.3	21.2	226.2	16.2	20.9	1.5	1,396.0
1992	379.2	42.4	155.2	17.4	12.7	1.4	894.5
1993	340.7	32.6	285.9	27.4	86.2	8.3	1,044.3
1994	310.9	23.6	428.4	32.5	127.5	9.7	1,316.5
Tayvan							
1990	540.4	23.5	826.8	35.9	249.9	10.9	2,301.8
1991	587.7	33.0	526.2	29.6	175.7	9.9	1,778.4
1992	183.8	12.6	417.8	28.6	209.8	14.4	1,461.4
1993	208.0	17.1	272.5	22.5	207.3	17.1	1,213.5
1994	293.7	18.0	391.0	24.0	402.3	24.7	1,630.7
Hong Kong							
1990	23.1	15.0	142.3	92.6	v.b.	-	153.7
1991	21.6	4.8	158.1	35.5	v.b.	-	445.4
1992	60.2	16.2	189.0	50.8	v.b.	-	372.0
1993	180.8	38.6	194.0	41.4	v.b.	-	468.5
1994	38.5	9.7	102.9	25.9	v.b.	-	396.7
Singapur							
1990	618.3	44.8	444.5	32.2	v.b.	-	1,380.7
1991	612.1	37.5	497.1	30.5	v.b.	-	1,632.4
1992	862.8	44.5	586.6	30.3	v.b.	-	1,936.7
1993	1,000.1	45.5	556.1	25.3	v.b.	-	2,199.0
1994	1,605.1	56.7	598.3	21.1	v.b.	-	2,833.2
Tayland							
1990	1,090.8	13.6	2,705.4	33.7	2,695.7	33.6	8,029.3
1991	1,130.4	22.7	1,759.7	35.3	1,583.3	31.7	4,987.5
1992	1,233.1	12.3	1,967.4	19.6	940.7	9.4	10,021.8
1993	431.2	10.0	2,705.3	63.0	645.8	15.0	4,294.4
1994	1,308.7	22.3	2,555.7	43.5	1,282.2	21.8	5,874.9
Malezya							
1990	209.6	3.2	1,557.5	23.9	3,053.3	46.8	6,517.4
1991	653.8	10.5	1,347.6	21.7	2,596.6	41.9	6,201.6
1992	1,295.0	18.6	1,053.6	15.1	832.2	11.9	6,976.5
1993	683.0	28.0	645.3	26.4	629.7	25.8	2,442.4
1994	477.5	11.1	672.7	15.6	1,989.3	46.0	4,320.8
Endonezya							
1990	154	1.8	2,241	25.6	2,599	29.7	8,751
1991	276	3.1	929	10.6	1,983	22.6	8,778
1992	923	8.9	1,511	14.6	2,667	25.8	10323
1993	445	5.5	836	10.3	2,636	32.4	8,144
1994	977.0	4.1	1,562.5	6.6	12,042.7	50.8	23,724.3
Filipinler							
1990	59.5	6.2	305.9	31.8	383.9	39.9	961.3
1991	87.1	11.1	210.3	26.9	67.9	8.7	782.9
1992	61.5	21.7	72.4	25.5	68.9	24.2	284.2
1993	88.1	16.6	112.2	21.1	93.4	17.6	531.5
1994	673.3	28.8	103.2	4.4	630.8	27.0	2,338.1
Çin							
1990	357.8	5.4	457.0	6.9	4,872.5	73.9	6,596.1
1991	548.1	4.6	812.2	6.8	8,896.3	74.3	11,976.8
1992	3,121	5.4	2,173	3.7	47,001	80.9	58,124
1993	3,121	2.8	2,173	1.9	91,660	82.3	111,436
1994	6,010	7.3	4,110	5.4	59,672	72.2	82,680

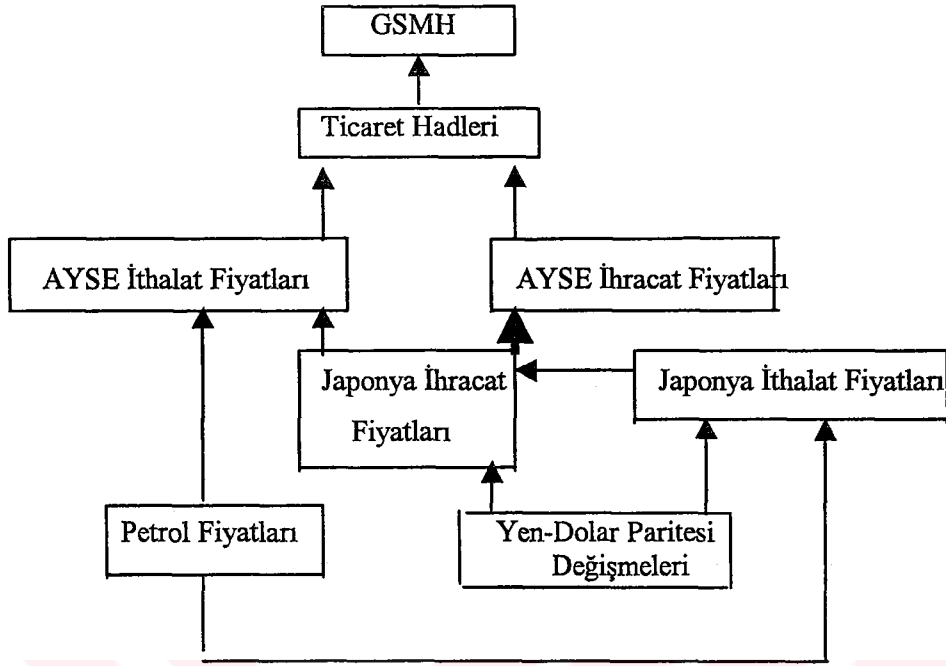
Kaynak: Sambommatsu ve Okagaki, 1997: 109-111

iii. Yen-Dolar Paritesi Değişimleri

1985'ten itibaren, Yen-Dolar paritesindeki değişimler Asya Pasifik ekonomileri üzerinde belirleyici bir faktör olmaya başlamıştır. Bu ülkelerin ekonomik büyüme oranları ile Yen-Dolar oranı arasındaki korelasyon, aynı ülkelerin büyüme oranları ile ABD'nin ekonomik büyüme oranı arasındaki korelasyondan çok daha yüksek görülmüştür. Yen-Dolar oranı ile ekonomik büyüme oranı arasındaki bu ilişki, İkinci Dalga Asya Ekonomileri ile kıyaslandığında Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'nde daha belirgindir. Daha güçlü bir Yen'in, Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'nin büyüme oranlarını yükseltirken; İkinci Dalga Asya Ekonomileri'nin büyüme oranlarını düşürdüğü gözlenmiştir (Kwan, 1994:51). Bu asimetrik durum, yani Yen-Dolar paritesindeki değişimlerin her ülke grubunu farklı şekilde etkilemesi, bu ülke gruplarının üretim yapılarındaki farklılıkları ve Japonya ile olan ticari ilişki biçimlerini yansıtmaktadır.

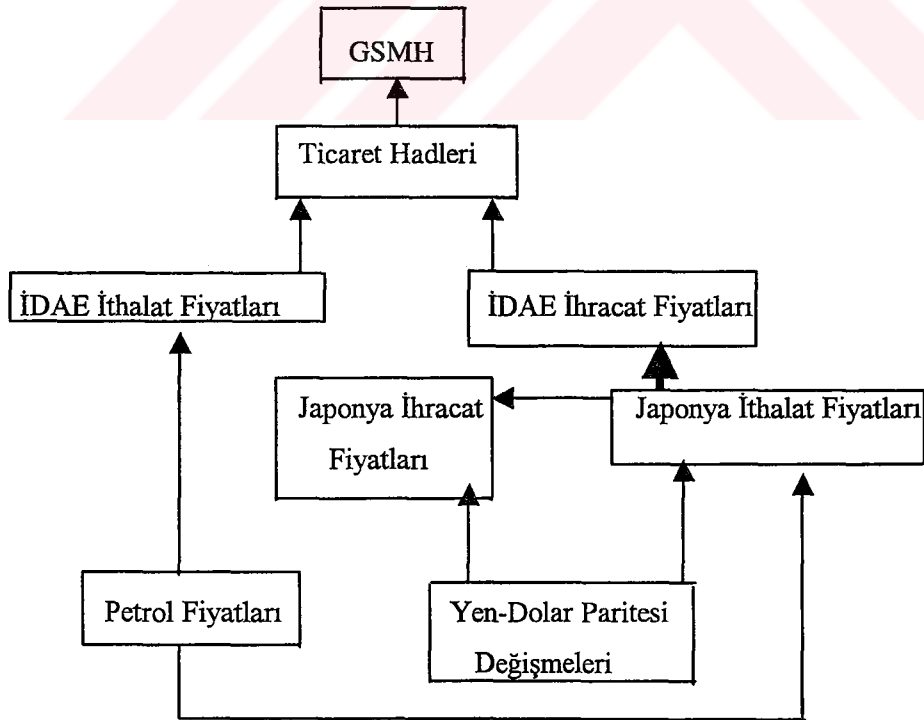
Yen, Dolar karşısında değer kazandıkça, ihracat yapıları Japonya ile benzerlik gösteren ve uluslararası piyasalarda Japonya ile rekabet eden Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'nde büyüme oranları yükselirken, Yen Dolar karşısında değer kaybettikçe büyüme oranları düşmektedir. Bunun temel sebebi, Yen'in Dolar karşısında değer kazanması ile Japon ihracat mallarının değerinin Dolar cinsinden artmasıdır (Şekil 3.1). Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'ndeki üreticiler de uluslararası piyasalarda fiyat alıcı olduklarından bu durum onların ihracat fiyatlarını yükseltmelerine sebep olur. Diğer taraftan, Yen'in değer kazanması, Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomilerinin ithal ettikleri malların da fiyatlarının artmasına neden olur. Çünkü Japonya bu ülkelerin gerçekleştirdikleri ithalatın yaklaşık dörtte birini karşılamaktadır. Yani bu ülkelerin bir yandan ihracat fiyatları artarken, bir yandan ithalat fiyatları artmıştır. Fakat ihracat fiyatlarındaki artış ithal fiyatlarındaki artıştan daha yüksek olduğu için bu ülkelerin ticaret hadleri yükselir. Öte yandan, petrol fiyatlarındaki bir artış da, aynı zamanda ithalat fiyatlarında artışa sebep olur. Eğer bu durum - yani hem Yen'in değer kazanmasından dolayı artan ithalat fiyatları, hem de petrol fiyatlarındaki artış - ithalat fiyatlarında, ihracat fiyatlarından büyük bir artış yaratırsa Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomilerinin ticaret hadleri bozulacaktır.

Şekil 3.1: Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'nde Ekonomik Büyüme ile Yen-Dolar Paritesi Arasındaki İlişki

Kaynak:Kwan,1994:51

Şekil 3.2: İkinci Dalga Asya Ekonomileri'nde Ekonomik Büyüme ile Yen-Dolar Paritesi Arasındaki İlişki

Kaynak:Kwan,1994:51

Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'nin tersine, İkinci Dalga Asya Ekonomileri'nin ticaret yapıları, Japonya'nın ticaret yapısı ile birbirlerini tamamlayıcı nitelik taşımaktadır. İhracat kompozisyonları Japonya'nın ihracat kompozisyonundan ziyade ithalat kompozisyonu ile örtüşmektedir. İkinci Dalga Asya Ekonomileri'nin ihracat fiyatları, büyük ölçüde Japon ithalat fiyatlarından etkilenmektedir. Şekilde 3.2'de bu etkilenme, büyük okla gösterilmiştir. Yen değer kazandığında, Japonya'nın ihracat büyüme hızı yavaşlayarak girdi mallarına olan talebi azaltmakta ve dolayısıyla bu malların ithalat fiyatlarını düşürmektedir. Bu durum da, İkinci Dalga Asya Ekonomileri'nin ihracat fiyatlarını aşağı çekmektedir. Yen'in değer kazanması aynı zamanda, Japonya'nın ihracat fiyatlarını (ve dolayısıyla sermaye mallarının temel kaynağı olan Japonya'ya önemli ölçüde bağımlı olan İkinci Dalga Asya Ekonomileri'nin ithalat fiyatlarını) yükseltmektedir. Özetle, İkinci Dalga Asya Ekonomileri'nin ihraç ettiği malların (girdi malları) fiyatları düşerken, ithal ettiği malların (sermaye malları) fiyatları artmaktadır. Böylece bu ülkelerin ticaret hadleri bozulmaktadır. Yine Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'nin tersine petrol fiyatlarındaki bir artış, İkinci Dalga Asya Ekonomileri'nin ticaret hadlerini geliştirmektedir. Bu durum, bu ülkelerin net petrol ihracatçısı ülkeler olmalarından kaynaklanmaktadır.

Ticaret hadleri hem Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'nde hem de İkinci Dalga Asya Ekonomileri'nde, GSMH'nin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. İthal ara mallar ve sermaye ekipmanlarına büyük ölçüde bağımlı olan üretimle, ithalat maliyeti bu ülkelerde girdi maliyetlerinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Dolayısıyla ithalat fiyatlarındaki bir artış, üretim maliyetlerini de artırmaktadır. Diğer taraftan, üretim hacmi (özellikle de imalat sektöründe) denizaşırı ticarete yönelik olduğundan, ihracat fiyatları büyük ölçüde çıktı fiyatlarıyla uyum göstermektedir (Kwan,94: 52).

Tablo 3.20: Yen-ABD Doları Döviz Kuru Seyri (1980-2001)

1980	1985	1986*	1987	1988	1989	1990	1991	1992
242	254	194	151	127	130	150	135	130
1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000**	2001***
118	107	94	108	121	130	113	107	119

Kaynaklar: www.stat.go.jp/english/zuhyou/b1215000.xls, *IMF International Financial Statistics Yearbook 1994, ** EIU Country Report September 2001, *** EIU Country Report September 2001, 12 Eylül 2001 tarihi itibarıyla

Kwan (1994), Asya Pasifik ülkelerinin para birimlerinin Yen'e bağlanması, bölge ekonomilerinin büyüme oranlarındaki kısa dönem dalgalanmaları azaltacağını ileri sürmektedir. Japonya ile uluslararası piyasalarda rekabet halinde olan Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'nin para birimlerinin Yen'e bağlı olmadığı durumda, Yen'in değer artışı Japon ihracat ürünlerinin nisbi fiyatlarını arttırmaktadır. Böylelikle Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'nin ihracat ürünleri de uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğü kazanmaktadır. Yen'in değer artışı diğer yandan, Japonya'nın ihracat malları için üçüncü ülkelerin daha yüksek fiyatları ödemek zorunda kalmaları dolayısıyla, aynı malların çoğunu ihraç eden Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'nin de ihracat fiyatlarını yükseltebilmesi anlamına gelmektedir. Tüm bu etkilerin toplamı, Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'nin ihracat sanayilerinin büyüme hızını artırarak, ekonomilerinin potansiyel olarak aşırı ısınmasına neden olabilmektedir.

Kwan'ın (1994) Yen Blok'unun oluşumuna yönelik çalışması, ülkelerin para birimlerini rekabet halinde oldukları ülkelerin para birimlerinin ağırlıklı olduğu sepetlere bağlamalarını önermektedir. Bu önerme, Kwan açısından Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'nin para birimlerini, Yen'in ağırlıklı olduğu bir para sepetine bağlamaları anlamına gelmektedir. Asya ülkelerinde sanayileşme ve dolayısıyla kalkınma süreçlerinin Uçan Kazlar Modeli'ne uygun olarak gerçekleştiği kabul edilirse (Uçan Kazlar Modeli için bkz. Ekler), Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'nin ardından İkinci Dalga Asya Ekonomileri'nin de aynı süreçlerden geçmesi ve sanayileşmesi beklenebilir. Bu da Japonya ile ihracatta rekabet halinde olan Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri'nin yerini bir süre sonra İkinci Dalga Asya Ekonomileri'nin alacağını göstermektedir. Bu anlamda Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri için olduğu gibi, bir süre sonra İkinci Dalga Asya Ekonomileri için de, para birimlerini Yen'e bağlamaları ekonomik açıdan yararlı olacaktır. Kwan bu görüşünü, Yen'in değer kazanışı karşısında bir İkinci Dalga Asya Ekonomisi olan Malezya ekonomisinin tepkisinin, bir Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomisi olan Güney Kore ile benzerlik göstermesiyle yani Yen'in değer kazandığı dönemlerde bu ülkede büyüme oranlarının yükselmesiyle desteklemektedir.

SONUÇ

Asya Pasifik bölgesinde, 1960'lı yıllardan itibaren ekonomik entegrasyon çabaları görülmeye başlanmıştır. Ancak, 1960'lardan günümüze kırk yılı aşkın süre içinde, gerçekleştirilen entegrasyon girişimlerinin bölge ekonomilerine sağladığı en önemli kazanç, bölge içi ticaret ve yatırım hareketlerinin nisbi olarak daha serbest hale getirilmesi olmuştur.

Japonya'nın Asya Pasifik ekonomik işbirliğindeki rolünün tartışılabilmesi için, ülkenin öncelikle bölgedeki ekonomik entegrasyon oluşum, girişim veya çabalarındaki konumunu ele almak gerekir. Bu noktadan hareketle, ilk olarak mevcut oluşumlara bakıldığında, APEC'in bölgedeki en kapsamlı ve etkin ekonomik entegrasyon girişimi olduğu sonucuna varılabilir.

APEC, kuruluş yılı olan 1989 ile 1996 yılları arasında yapılan toplantılarda alınan kararlar dışında, bölgenin bütünlüğü veya ekonomik çıkarları doğrultusunda somut kararlar çıkartamamış ve karşılaşılan krizlerin yayılmasını önleyici politikalar geliştirememiştir. Bu nedenlerle örgütün yapısı, işlevleri ve geleceği tartışılmaktadır. Ancak APEC'in, karşılaşılan krizlerde etkin bir rol oynayacak veya bölgesel çözümler üretecek bir bütünleşme düzeyine sahip olduğu da söylenemez. APEC bir ekonomik entegrasyondan ziyade, bir ekonomik işbirliği örgütü olarak tanımlanmaktadır.

APEC üyelerinin ekonomik yapıları ve gelişmişlik düzeyleri, bu örgütün bir entegrasyona dönüşmesi halinde, küçük ekonomi-büyük ekonomi etkileşimine veya kutuplaşma sorununa yol açabilecek düzeyde birbirinden farklıdır. Bu durum da, örgüt içinde nisbi olarak küçük ekonomilerin büyük ekonomiler karşısında bir anlamda savunma durumunda kalmalarına yol açmaktadır. Örneğin, APEC'in 1993 yılında Seattle'da gerçekleştirilen zirvesinde, ABD'nin prensipte bir serbest ticaret bölgesi oluşturulmasına yönelik önerisi, Asyalı üyeler tarafından kuşkuyla karşılanmıştır.

APEC üyelerinden ABD ve Japonya, dünyanın sanayileşmişlik düzeyi en yüksek ekonomilerinden ikisiyken; Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda, kalkınmış geniş coğrafyalara sahip ekonomilerdir. Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri olarak bilinen Güney Kore, Hong Kong, Singapur ve Tayvan, küçük ama gelişmiş ekonomilerdir. Örgütün üyelerinden Meksika, NAFTA'nın tam, Şili ise potansiyel üyesidir. Bu ülkelerin, Pasifik'in

öteki yakasına uzanan ekonomik ilişkileri dolayısıyla, örgüt içinde farklı bir grup oluşturdıkları söylenebilir. Çünkü, Şili'nin NAFTA üyesi olması halinde, Amerikan Serbest Ticaret Alanı (FTAA) projesi ile köprü oluşturmaya ve sonrasında Amerika Serbest Ticaret Antlaşması'na (AFTA) giden süreçte yer alması beklenebilir. Böyle bir durumda, Meksika ve Şili'nin ekonomik ilgileri, APEC'ten kendi kıtalarına dönebilir.

Çin, Malezya, Tayland ve Endonezya, yeni sanayileşen ekonomiler olarak APEC içindeki bir başka ülke grubunu oluşturmaktadır. Çin'in artan ekonomik gücünün, gelecek yıllarda bölgenin ekonomik yapısının -ve belki de tüm dünya ekonomisinin- değişimine katkısı olabilir. Brunei Sultanlığı gibi petrole dayalı bir ekonomi ile Vietnam, Filipinler ve Papua Yeni Gine gibi küçük ekonomiler; ABD, Kanada, Japonya ve Avustralya gibi büyük ekonomiler karşısındaki konumlarıyla, adeta APEC'in farklı ekonomik yapıları biraraya getirme güçlüğüne sergilemektedir. APEC'in mevcut yapısını sürdürerek gelecekte bir ekonomik entegrasyon haline dönüşebilmesi de aynı oranda güç olacaktır.

Bölgede APEC dışındaki entegrasyon çabalarına bakıldığında ise; ASEAN'ın, üye ülkeler arasında döviz kuru uyumlaştırılması, ticaret ve yatırımların serbestleştirilmesi, ödemeler dengesi sorunuyla karşılaşan üyelere finansman sağlanması gibi konulardaki girişimleri ile öne çıkan bir oluşum olduğu görülmektedir. Fakat Japonya henüz bu oluşuma dahil olmadığından, ASEAN Japonya'nın rolü gözetilerek değerlendirilemez. Ancak, ASEAN'ın EAEC'ye alternatif olarak sunduğu ASEAN+3 (ASEAN üyeleri + Japonya, Güney Kore ve Çin) ülkelerinden oluşacak bir serbest ticaret bölgesinin, gerçekleştirildiği takdirde bölge açısından önemli bir bütünleşmeyi temsil edeceği söylenebilir.

Asya Pasifik bölgesinde, parasal entegrasyon arayışları ise daha çok Uzak Doğu Asya ülkeleri etrafında şekillenmekte, dolayısıyla da konu ile ilgili öneri ve girişimler de söz konusu ülkelere yönelik olmaktadır. Bu ülkeler Optimum Para Alanı Teorisi açısından değerlendirildiğinde; enflasyon, işsizlik ve büyüme oranları gibi makroekonomik göstergelerin uyumluluğu, karşılaşılan ekonomik şoklara uyarlanma hızlarının yüksekliği, şokların genel anlamda simetrik oluşu, işgücü hareketliliğinin ve bölge içi ticaretin yüksekliği, bölgede parasal bir birliğin oluşmasını destekleyen faktörler olarak gözükmektedir. Yine de bu faktörler, bölgenin parasal bir birlik oluşturulması konusunda ancak bir potansiyel taşıdığını gösterebilir. Çünkü bölgede ekonomik şokların büyüklüğünde nisbi bir yükseklik, ekonomilerin dışa açıklık derecelerinde farklılıklar ve parasal bir birliğin oluşturulmasına

yönelik kurumsal düzenlemeler açısından eksiklikler bulunmaktadır. Kaldı ki; bir parasal birliğin oluşturulması, belli ekonomik ve siyasi aşamalardan geçilmesini gerektiren bir süreç sonunda mümkün olur.

Bölgede öne çıkan bir parasal entegrasyon önerisi de Asya Krizi ile gündeme gelen Asya Para Fonu'dur. 1997 yılının Eylül ayında bu doğrultuda, bölgede ödemeler dengesi krizi durumlarında hızlı bir şekilde fon aktarımı sağlayabilecek bir fon havuzu oluşturulması önerilmiştir. Olası bir Asya Para Fonu'nun IMF'den bağımsız olması ve beklenmedik ekonomik kriz durumlarında katılımcı ülkelerin finansman ihtiyaçlarına belli bir kota dahilinde destek sağlaması kabul görmüştür. Asya Para Fonu, öncelikle Asya Pasifik ülkelerinin para birimlerini ve finansal piyasalarını istikrara kavuşturmayı amaçlamıştır.

1997 yılının Kasım ayında Japonya, Asya Para Fonu önerisini dünya kamuoyuna sunmuştur. Ancak, Asya Para Fonu gibi bir kurumun yaratacağı güvenin üye ülkeler tarafından istismar edilmesi olasılığının (yani ahlaki risk probleminin) ortaya çıkacağı ve IMF ile çekişme yaratacağı gerekçeleriyle, ABD, AB ve IMF öneriyi reddetmişlerdir.

Asya Para Fonu'nun önünde, başta ABD'nin bu oluşumun karşısında yer alması, Japonya'nın bu oluşum dahilinde olası rolüne yönelik beklentileri karşılama istek ve yetisine yönelik tereddütler, ahlaki risk problemi, IMF ve Asya Para Fonu arasında rekabet oluşma olasılığı ve fona üyeliğin kapsamı gibi sorunlar bulunmaktadır.

Bir başka parasal entegrasyon olasılığı olan ve özellikle 1980'lerin ikinci yarısında gündeme gelen Asya Pasifik bölgesinde bir Yen Blok'unun oluşması, öncelikle Yen'in uluslararası bir para birimi olma özelliğine henüz sahip olmaması nedeniyle düşük bir olasılıktır. Çünkü Yen, gerek bölgede gerekse dünyada, uluslararası ticaret, rezervler, finansal piyasalar ve sermaye hareketlerinde sınırlı oranda kullanılmaktadır. Dolar, hala bölgede ve dünyada anahtar para birimi olma özelliğini sürdürmektedir. Diğer taraftan, Japonya'nın Asya Pasifik ticaretinin ve bölgeye gerçekleştirdiği yatırımlarının yüksekliğine karşılık, bu ticaret ve yatırımlarda, Yen'in payının yüksek olduğu söylenemez.

Öte yandan, giderek artış gösteren Çin'in ekonomik gücü doğrultusunda, Çin'in para birimi Yuan'ın gelecekte bölgede ve dünyadaki yerinin ne olacağı, akla gelebilecek bir sorudur. Ancak görece kapalı ekonomik sistemi sürdüğü sürece, Yuan'ın anahtar bir para

birimi haline gelebileceği veya bölgede Dolar'ın sahip olduğu etkinliğe sahip olabileceği söylenemez. Dolayısıyla, Asya Pasifik bölgesi için Dolar'ın taşıdığı önemin yakın gelecekte yerini bir başka para birimine bırakması mümkün değildir.

Tüm bu öneri ve girişimler birlikte değerlendirildiğinde, Asya Pasifik bölgesinde henüz bir ekonomik entegrasyon tasarımının ortaya çıkmadığı saptanmaktadır. Mevcut oluşumlar, birer iktisadi işbirliği örneği olmakla beraber; bir entegrasyon olarak nitelendirilemez. Dolayısıyla, Japonya'nın Asya Pasifik bölgesinde yüksek düzeyde ticaret, yatırım ve kalkınma yardımları yolu ile sahip olduğu ekonomik etkinlik, ülkenin bölgedeki ekonomik bütünleşme girişimlerinde bir liderlik rolüne sahip olabileceği tartışmalarını doğurmuş olsa da, henüz böyle bir liderlik rolünün gerçekleşmesi söz konusu değildir.

KAYNAKLAR

Arase, D. (1997), "Shifting Patterns in Japan's Economic Cooperation in East Asia: A Growing Role for Local Actors?", Asian Perspective, Vol.21, No.1, Spring-Summer, pp37-53

Asami, Tadahiro (2001), "After the Chiang Mai Initiative", Institute for International Monetary Affairs Newsletter, No5

Bayoumi, Tamim; Eichengreen, Barry ve Mauro, Paolo (2000), "On Regional Monetary Arrangements for ASEAN", Journal of Japanese and International Economies 14, pp121-148

Berger, Mark T. (1999), "APEC and Its Enemies: The Failure of the New Regionalism in the Asia-Pacific", Third World Quarterly, Vol 20, No 5, pp1013-1030

Bergsten, C. Fred (1998), "Reviving the Asian Monetary Fund", The International Economy, November/December

Bessho, Koro (1999), Identities and Security in East Asia, Adelphi Paper 325, International Institute for Strategic Studies, Oxford University Press, London

Bloom, David E. ve Noor, Waseem (1995), "Is An Integrated Regional Labor Market Emerging in East and Southeast Asia?", National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 5174, Cambridge

Bora, Bijit ve Findlay, Christopher (1996), Regional Integration and the Asia-Pacific, Oxford University Press, London

Chaipravat, Olarn (2001), "Towards A Regional Financing Arrangement in East Asia", ADBI/FIMA Symposium, May 10, Honolulu, Hawaii

Choudry, S.; Abu-Bakar, A. ve Wylie, P. (2000), "A Yen Block in Pacific Asia: Natural Economic Symbiosis or Overblown Rhetorics", Applied Economics Letters 7, pp215-218

Coleman, W.D. ve Underhill, G.R.D. (1998), Regionalism and Global Economic Integration: Europe, Asia and the Americas, Routledge, London and New York

Das, Dilip K. (1998), "Changing Comparative Advantage and the Changing Composition of Asian Exports", The Political Economy of Emerging Market Crises, Robert Hunter Wade LSE, International Relations Seminar, CAS 124, Blackwell Publishers Ltd., 108 Cowley Road, Oxford OX4 1JF, UK ve 350 Main Street, Malden, MA 02148, USA

Das, Dilip K. (1996), The Asia-Pacific Economy, Macmillan Press Ltd., New York

De Grauwe, Paul (1997), The Economics of Monetary Integration, Oxford University Press Inc., New York

De Gregorio, J. ve Valdes, R. (1999), "Crises Transmission: Evidence from the Debt, Tequila and Asian Flu Crises", mimeo., October

Dixon C. ve Drakakis-Smith D. (1993), Economic and Social Development in Pacific Asia, Routledge, London and New York

Dominguez, Kathryn M. (1999), "The Role of the Yen", University of Chicago Press for NBER, January, Chicago

Dornbusch, R. ve Fischer, S. (1998), Makroekonomi, çev. Salih Ak, Mahir Fisunoğlu ve Refia Yıldırım, McGraw-Hill – Akademi, İstanbul

Drysdale, Peter (2000), "Japan's New Economic Policies in East Asia: How It Looks from Australia", Japan Distinguished Business Leaders Lecture Series, No 15, Columbia Business School, Center on Japanese Economy and Business

Drysdale, P. ve Elek, A. (1996), "The APEC Experiment: An Open Economic Association in the Asia Pacific", International Journal of Social Economics, Vol.23, No. 4/5/6, pp.164-

Dutta, M.(2000), "The Euro Revolution and the European Union: Monetary and Economic Cooperation in the Asia-Pacific Region", Journal of Asian Economics, Vol 11, Issue 1, p65-89

Dutta, M. (1999), Economic Regionalization in the Asia-Pacific, Edward Elgar

Dutta, M. (1992), "Economic Regionalization in Western Europe: Asia Pacific Economies", The American Economic Review, Volume 82, Issue 2

Eccleston, Bernard; Dawson, Michael ve McNamara, Deborah (1998), The Asia Pacific Profile, Routledge, London and New York

Economist Intelligence Unit (EIU), çeşitli yayınlar

Eichengreen, Barry ve Bayoumi, Tamim (2000), "Is Asia an Optimum Currency Area? Can It Become One? Regional, Global and Historical Perspectives on Asian Monetary Relations", 1999 tarihli makalenin revise edilmiş hali,
<http://iber.berkeley.edu/wps/ciderwp.htm>

Eichengreen, Barry ve Bayoumi, Tamim (1999), "Is Asia an Optimum Currency Area? Can It Become One?", Exchange Rate Policies in Emerging Asian Countries, Collignon, Pisani-Ferry ve Park tarafından derlenen kitap, Routledge, London and New York

Elek, A. (1992), "Trade Policy Options for the Asia Pacific Region in the 1990's: The Potential of Open Regionalism", The American Economic Review, Vol.82, Issue 2, Papers and Proceedings of the 104th Annual Meeting of the American Economic Association, 74-78

Endoh, M. (2000) "The Transition of Postwar Asia Pacific Trade Relations", Journal of Asian Economics 10, pp571-589

Ertürk, Emin (1991), Ekonomik Entegrasyon Teorisi, Ezgi Yayınları, Bursa

Finn, Richard B. (1997), "Japan's Search for a Global Role: Politics and Security", Japan's Quest – The Search for International Role, Recognition and Respect, Hunsberger tarafından derlenen kitap, East Gate Books, US

Forbes, Dean (2001), "The Asian-Pacific Community in the Pacific Century", Regional Surveys of the World: The Far East and Australasia, 32nd Edition, Europa Publications

Funaba, Yoichi (1995), Asia Pacific Fusion, Japan's Role in APEC, Institute for International Economics, Washington, DC

Gangopadhyay, Partha (1998), "Patterns of Trade, Investment and Migration in the Asia Pacific Region", Economic Dynamism in the Asia Pacific, Thompson tarafından derlenen kitap, Routledge, London

Goad, G. Pierre (2000), "Asian Monetary Fund Reborn", Far Eastern Economic Review, 18 May

Goto, Junichi ve Hamada, Koichi (1995), "EU, NAFTA, and Asian Responses: A Perspective from the Calculus of Participation", National Bureau of Economic Research, Working Paper 5325, 1050 Massachusetts Avenue, Cambridge, MA 02138

Hatch, Walter ve Yamamura, Kozo (1996), Asia in Japan's Embrace, Cambridge University Press, UK

Higgott, Richard (1999), "The Political Economy of Globalisation in East Asia – The Salience of Region Building", Globalisation and the Asia Pacific, Contested Territories, Olds, Dicken, Kelly, Kong ve Yeung tarafından derlenen kitap, Warwick Studies in Globalisation Series, Routledge, London

Hook, Glenn D.; Gilson, Julie; Hughes, Christopher W. ve Dobson, Hugo (2001), Japan's International Relations-Politics, Economics and Security, Sheffield Center for Japanese Studies, Routledge Series, London ve New York

Huo, Hwei-ling (1997), "Japan and China: Collaborators or Rivals", Japan's Quest – The Search for International Role, Recognition and Respect, Hunsberger tarafından derlenen kitap, East Gate Books, US

Hunsberger, Warren S. (1997), Japan's Quest: The Search for International Role, Recognition and Respect, East Gate Publishing, US

IMF, çeşitli yayınlar

Institute of South East Asian Studies-ISEAS (2000), "Learning From Experience", The First APIAN (APEC International Assessment Network) Policy Report, November, Singapore APEC Study Center, 30 Heng Mui Keng Terrace, Singapore 119614

Islam, Iyanatul ve Chowdhury, Anis (1997), Asia Pacific Economies, Routledge, London and New York

Isogai, Takashi ve Shibamura, Shunichi (2000), "East Asia's Intra and Inter Regional Economic Relations; Data Analyses on Trade, Direct Investments and Currency Transactions", Bank of Japan International Department, Working Paper Series 00-E-4, www.boj.or.jp/en/down/siryo/data/iwp00e04.pdf

Ito, Takatoshi (2001), "Stability in the Basket", Economy Feature, June

Ito, Takatoshi (1998), What Can Developing Countries Learn From East Asia's Economic Growth?, Annual World Bank Conference on Development Economics, The World Bank, Washington DC

Ito, Takatoshi; Ogawa, Eiji ve Sasaki, Nagataki Yuri (1998), "How Did the Dollar Peg Fail in Asia?", NBER Working Paper No 6729, September, <http://www.nber.org/papers/w6729>

Iwami, Toru (2000), "A Vulnerable Power in the World Economy: Japan's Economic Diplomacy and the Yen", <http://econpapers.hhs.se/paper/tkyfseries/2000cf73.htm>

Iwami, Toru (1995), Japan in the International Financial System, Macmillan Press, London

İyibozkurt, Erol (1995), Uluslararası İktisat, Ezgi Kitabevi, Bursa

Jaffee, Valerie (1997), "Coming of Age - The Emergence of the Yen Block", Look Japan

Jones, David Martin (1997), Political Development in Pacific Asia, Blackwell Publishers Ltd., Cambridge, UK

Jovanovic, Miroslav N. (1998), International Economic Integration: Limits and Prospects, Routledge, London

Kabir, Hassan M. (2001), "Is SAARC a Viable Economic Block? Evidence From Gravity Model", Journal of Asian Economies, Vol 12, Issue 2, pp263-291

Kalaycıoğlu, Sema (2001), "Shanghai'da Bir Gemi Kaçtı", Finansal Forum Gazetesi, 25 Ekim

Kalaycıoğlu, Sema ve Gönel Doğaner, Feride (1998), Uzak Doğu Asya Ekonomileri Ders Notları, Üniversite Yayın No: YTÜ.İK.DN-98.0367/Fakülte Yayın No: İK.İKL-98.001, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, İstanbul

Kalaycıoğlu, Sema (1983), Esnek Kur Sistemi ve Türkiye Uygulaması, Üçdal Neşriyat, İstanbul

Karluk, Rıdvan (1998), Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul

Kim, Duk-Choong (1992), "Open Regionalism in the Pacific: A World of Trading Blocks?", The American Economic Review, Vol.82, Issue2, pp 79-83

Kiyokatsu, Nishiguchi (1997), "Japan and the Asian Economic Miracle", Japan's Quest – The Search for International Role, Recognition and Respect, Hunsberger tarafından derlenen kitap, East Gate Books, US

Korhonen, Pekka (1998), Japan and Asia Pacific Integration, Sheffield Center for Japanese Studies/Routledge Series

Kruger, M., Osakwe, P. ve Page, J. (1998), "Fundamentals, Contagion and Currency Crises: An Emprical Analysis", Working Paper No 98-10, Bank of Canada

Kunio, Nishimura (2000), "Japan In the World Today", Look Japan, June

Kwan, C.H. (1994), Economic Interdependence in the Asia Pacific Region. Towards a Yen Block, Routledge, London

Lin, Chang Li (2001), "The Economics and Politics of Monetary Regionalism in Asia" ASEAN Economic Bulletin, April, Vol 18, Issue 1, pp 103-119

Lincoln, Edward J. (1993), Japan's New Global Role, Brookings Institution, Washington D.C.

Ling, Hazel Yuen Phui (2001), "Optimum Currency Areas In East Asia", ASEAN Economic Bulletin, August, Vol 18, Issue 2, pp 206-218

Manning, Chris (2000), "Labor Mobility, Business Migration and Economic Development in the APEC Region", APEC Workshop on Trade Facilititation in the Asia Pacific: New Directions and the Development Challenge'da sunulan makale, 13-14 September

Mattli, Walter (1999), The Logic of Regional Integration – Europe and Beyond, Cambridge University Press, New York

McDougall, Derek (1997), The International Politics of the New Asia Pacific, Lynne Rienner Publishers, US Colorado

McKinnon, R. I. (1979), Money in International Exchange, Oxford University Press, New York

Mundell, Robert (2001), "Powerty, Growth and the International Monetary System", Asia

and Pacific Forum on Poverty'de sunulan çalışma, Asian Development Bank, Manila, 5-9 February

Mundell, Robert A., (1961), "A Theory of Optimum Currency Areas", The American Economic Review, Volume 51, Issue 4, September, pp657-665

Nebioğlu, Hüsamettin (1997), Bölgeselleşme Hareketleri Bağlamında 21. Yüzyılda Türkiye, T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara

Ogawa, Eiji ve Ito, Takatoshi (2000), "On The Desirability of a Regional Basket Currency Arrangement", National Bureau of Economic Research, Working Paper 8002, 1050 Massachusetts Avenue, Cambridge, MA 02138

Olds, K. ve diğerleri (1999), Globalisation and the Asia Pacific, Contested Territories, Warwick Studies in Globalisation Series. Routledge, London

Page, S.A.B. (1981), "The Choice of Invoice Currency in Merchandise Trade", National Institute Economic Review, No98

Park, Sam Ock (2000), "Globalization, Economic Integration, National States and Regional Response in Southeast and East Asia", The Dialectics of Globalization, Vellingo tarafından derlenen kitap, Westview Press

Patrick, Hugh ve Park, Yung Chul (1994), The Financial Development of Japan, Korea and Taiwan, Oxford University Press

Preston, P.W. (1998), Pacific Asia in the Global System, Blackwell Publishers Ltd, Oxford UK

Rajan, Ramkishan S. (2000), "Examining the Case for an Asian Monetary Fund", Institute of Southeast Asian Studies, Visiting Researchers Series No.3

Rajan, Ramkishan S. (2000), "Examining the Case for Currency Basket Regimes for Southeast Asia", Institute of Southeast Asian Studies, Visiting Researchers Series No.1

Ramstetter, Eric (1998), "Measuring the Size of Foreign Multinationals in the Asia-Pacific", Economic Dynamism in the Asia-Pacific, Thompson tarafından derlenen kitap, Routledge, London and New York

Rana, Pradumna B. (2002), "Monetary and Financial Cooperation in East Asia: The Chiang Mai Initiative and Beyond", Asian Development Bank Working Papers, http://www.adb.org/Documents/ERD/Working_Papers/wp006.pdf

Ravenhill, John (2001), APEC and the Construction of Pacific Rim Regionalism, Cambridge University Press, UK

Robson, Peter (1993), The Economics of International Integration, Routledge, London and New York

Ross, Ben (2001), "An Evaluation of the Feasibility and Desirability of the Proposal for an Asian Monetary Fund", The Australian APEC Study Centre

Sambommatsu, Susumu ve Okagaki, Tomoko (1997), "Development of Intra-regional Division of Labor in Japan and East Asia and Issues in ASEAN Development", East Asian Development Experience, Economic System Approach and Its Applicability, Sambommatsu ve Yanagihara tarafından derlenen kitap, Institute of Developing Economies, Tokyo

Sato, Kiyotaka ve Iwami, Toru (1999) "The Internationalization of the Yen: With an Emphasis on East Asia", MCB University Press Ltd., UK

Segal, Gerald ve Goodman, David S.G. (2000), Towards Recovery in Pacific Asia, ESRC Pacific Asia Programme, Routledge, London and New York

Seyidoğlu, Halil (1999), Uluslararası İktisat, Güzem Yayınları, İstanbul

Sönmez, Attila (2001), Doğu Asya Mucizesi ve Bunalımı, İBÜ Yayınları

Stubbs, Richard ve Underhill, Geoffrey (1994), Political Economy and the Changing Global Order, Macmillan

Takagi, Shinji (1996), "The Yen and Its East Asian Neighbors, 1980-95: Cooperation or Competition?", National Bureau of Economic Research, Working Paper 5720, 1050 Massachusetts Avenue, Cambridge, MA 02138

Tavlas, George S. ve Ozeki, Yuzuru (1992), "The Internationalization of Currencies: An Appraisal of the Japanese Yen", IMF Occasional Paper, No 90, Washington DC

The World Bank, çeşitli yayınlar

The World Bank (1994), Development in Practice: East Asia's Trade and Investment – Regional and Global Gains from Liberalization, Washington D.C.

Thomsen, Stephen (1999), Southeast Asia: The Role of Foreign Direct Investment Policies in Development, Working Papers on International Investment, OECD

Tonus, Özgür (2000), Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye, İKV Yayınları, Yayın No 163, İstanbul

Turner, Mark (1999), Central-Local Relations in Asia-Pacific, Macmillan Press Ltd.

United Nations, çeşitli yayınlar

Yamazawa, Ippei (1998), "How To Get Over the Asian Currency Crisis: A Proposal for an East Asian Stable Currency Group", Discussion Paper No.6, APEC Study Center, Columbia University

Yamazawa, Ippei (1998), "Ecnomic Integration in the Asia Pacific Region", Economic Dynamism in the Asia Pacific, Thompson tarafından derlenen kitap, Routledge, London

Yamazawa, Ippei (1992), "On Pacific Economic Integration", The Economic Journal, Vol.102, Issue 415 (Nov.1992), pp 1519-1529

Yamazawa, Ippei (1990), Economic Development and International Trade, The Japanese Model, East-West Center, Resource Systems Institute, Honolulu, Hawaii

Yuan, Lee Tsao (1995), "Sub-regional Economic Zones in the Asia-Pacific: An Overview", Regional Cooperation and Growth Triangles in ASEAN, Heng ve Low tarafından derlenen kitap, Times Academic Press, Singapore

Internet Adresleri

www.adb.org

www.apecsec.org.sg

www.boj.or.jp

www.columbia.edu/cu/business/apec

www.econpapers.hhs.se

www.emulateme.com

www.feer.com

www.iedb.anu.edu.au

www.ilo.org

www.imf.org

www.iseas.edu.sg

www.jetro.org

www.meti.go.jp

www.mof.go.jp

www.mofa.go.jp

www.nber.org

www.ncapex.org

www.stat.go.jp

www.tradp.org

www.unescap.org

www.usinfo.state.gov

www.worldbank.org

EK: UÇAN KAZLAR MODELİ

Asya Pasifik'teki ekonomik ilişkiler, bölge ülkelerinin ABD'ye tek taraflı bağımlılığı biçimindeki geleneksel yapısından sıyrılarak, ticaret ve yatırımın da değişen yapısıyla birlikte bölge içi karşılıklı bağımlılık olgusunu gündeme getirmiştir. Söz konusu karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisinde, bölgedeki görece daha ileri ekonomiler, fon, teknoloji, yönetim know-how ve altyapısı sağlarken, daha geri ekonomiler emek, toprak ve doğal kaynakları sağlamışlardır. Bölgede bu şekilde gerçekleştirilen ticaret *Uçan Kazlar Modeli*'ne (Flying Geese Model) uygun bir yapı sergilemektedir.

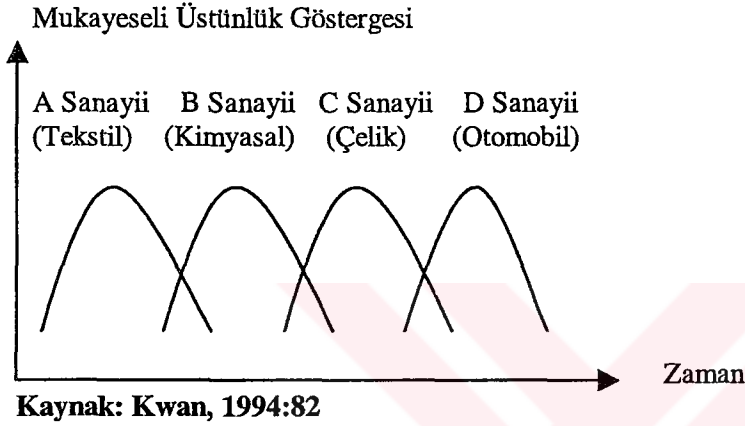
Uçan Kazlar Modeli, ilk olarak Akamatsu tarafından 1962 yılında iktisadi kalkınma aşamasındaki sanayilerin yaşam dönemlerini (life cycle) tanımlamak için kullanılmıştır. Orjinal haliyle model, belli ülkelerdeki belli sanayiler üzerinde odaklanmıştır. Daha sonra, sınai yapıdaki değişiklikleri incelemek amacıyla geliştirilmiştir.

Uçan Kazlar Modeli'nin orjinal halinde, belli bir sanayinin yaşam dönemi, ithalat, üretim ve ihracat hacmi ile bunların değerlerindeki değişimler tarafından belirlenir. Belli bir sanayi için gerçekleştirilen ithalat düzeyi önce yükselirken zamanla düşüş gösterir. Aynı yükseliş-düşüş süreci, daha sonra ulusal üretim ve ihracat tarafından da tekrarlanır. Zaman içinde tekrarlanınca, ithalat, ulusal üretim ve ihracat sıra halinde uçan kazlar gibi “ters v” şekline benzer bir eğri oluşturur.

Genellikle her bir sanayinin yaşam dönemi, *başlangıç dönemi*, *ithal ikameci dönem*, *ihracat dönemi*, *olgunluk dönemi* ve *karşı ithalat* dönemi olmak üzere beş dönemden geçer. Başlangıç döneminde ulusal üretim, teknolojinin taklit veya transferi yoluyla gerçekleşir ancak ulusal piyasalarda hala ithalat yoğunluktadır. İthal ikameci dönemde, ulusal üretim talepten daha hızlı arttığından, ithalat azalmaya başlar. Üretim talebi geçip ortaya ihracat için bir fazla çıktığında, ihracat dönemi başlamış olur. Olgunluk döneminde, artan üretim maliyetleri karşısında üretim ve ihracat azalır, daha az gelişmiş ülkelerdeki yatırım hızlanır. Karşı ithalat döneminde sanayi tekrar net ithalatçı konumuna gelir. İthalatının bir kısmı söz konusu ülkenin deniz aşırı ülkelerdeki üretim birimlerinden gelmektedir (Kwan, age: 81).

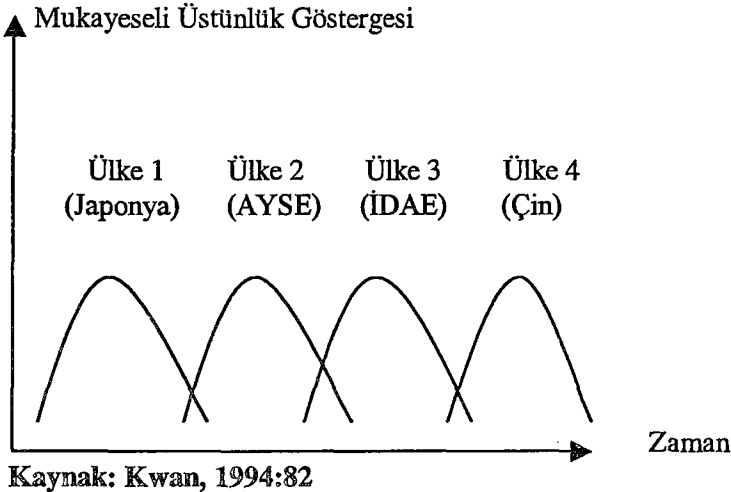
Doğrudan yabancı yatırım akımlarını da içeren sermaye birikimi ve diğer sanayilerle olan bağlantılar, söz konusu ülkenin mukayeseli üstünlüğünü değiştirerek sınai yapıda gelişme sağlar. Böylelikle, önceliklere göre genellikle daha sermaye ve teknoloji yoğun olan yeni sanayiler ortaya çıkmış olur. Bu durum, üretim/tüketim oranını gösteren ters v şeklindeki eğrinin ardarda yinelenmesiyle gösterilebilir. Asya Pasifik ülkelerinde tipik sıralama, tekstil sanayiinden kimya sanayiine ve ardından otomobil sanayiine geçiş biçimindedir (İzleyen Şekil - Ekler.1).

Şekil Ekler.1: Uçan Kazlar Modeli: Asya Pasifik'te Sınai Gelişim Süreci

Ekonominin koşulları genişletildiğinde, Uçan Kazlar Modeli sanayilerin daha gelişmiş ülkelere arkadan takip eden ülkelere geçişini tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu durum Şekil Ekler.2'de gösterilmektedir. Aynı ülkedeki farklı sanayiler yerine bu defa farklı ülkelerdeki aynı sanayi, ters v şeklindeki eğrilerle gösterilmektedir. Bu duruma tipik bir örnek, tekstil üretiminin Japonya'dan AYSE'ne ve ardından İDAE ve Çin'e geçişidir.

Şekil Ekler.2: Uçan Kazlar Modeli: Asya Pasifik'te Sanayilerin Ülkeler Arası Geçiş Süreci

Uçan Kazlar Modeli, bir sanayinin rekabet üstünlüğünün zaman içinde nasıl geçiş gösterdiğini, ülkelerin kalkınma süreçlerinde faktör donanımlarındaki değişimlere bağlı olarak anlatır. Söz konusu süreçlerde doğrudan yabancı yatırımlar, bir taraftan geriden gelen ülkelerdeki faktör donanımlarının kalite ve elde edilebilirliğine katkıda bulunurken, diğer taraftan da üretim faktörlerini daha gelişmiş ülkelere daha az gelişmiş olanlara transfer ederek (örneğin sermaye, teknoloji ve yönetim know-how'ı) aynı zamanda ticaret yapısının gelişimine de katkıda bulunur.

Uçan Kazlar Modeli, *Ürün Dönemleri Teorisi**'nden (Product Cycle Model) ayrı tutulmalıdır. Vernon tarafından ortaya atılan Ürün Dönemleri Teorisi, zaman içinde üretim sürecinde meydana gelen değişiklikleri (özellikle de üretim faktörlerinin bileşimlerindeki) vurgular ve ülkelerdeki faktör donanımını veri kabul eder. Hem Uçan Kazlar hem de Ürün Dönemleri Modelleri doğrudan yabancı yatırımın rolünü vurgular. Uçan Kazlar Modeli alıcı ülke üzerine odaklanırken, Ürün Dönemleri Modeli yatırımı yapan ülkenin davranışı üzerinde yoğunlaşır.

Ekonomik kalkınma sürecinde, genellikle bir ülkenin mukayeseli üstünlüğü birincil mal üretiminden emek yoğun imalat mallarına, ardından da sermaye ve teknoloji yoğun mallara geçer. Bu geçiş, ticari yapıda da gelişmekte olan ülke – yeni sanayileşen ülke – sanayileşmiş ülke biçiminde gerçekleşir. Asya Pasifik ülkelerinde de aynı kalkınma seyrinin gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Söz konusu süreçte de Japonya lider konumdadır.

* Teoride öne sürülen görüşe göre, bazı ülkeler halen varolan mallarda, bazıları da yeni malların üretiminde uzmanlaşırlar. Teoride önemli olan varsayım, bir malın yeni mal durumundan eski mal biçimindeki yaşam dönemlerine geçerken üretimin coğrafi yerinin de değiştiğidir. Vernon'a göre teknolojik yenilikler ve yeni malların geliştirilmesi ileri sanayileşmiş ülkelere oluşur. Yeni malın üretimi ilk aşamada yalnızca iç piyasa talebini karşılamaya yöneliktir. İkinci aşamada üretim hızlanır ve belli bir seviyeden sonra ihracata başlanır. Üçüncü aşamada üretim teknolojisi standartlaşır. Standart üretimin maliyetini düşürmek için üretim kısmen, örneğin işçi ücretlerinin düşük olduğu öteki ülkelere kaydırılır. Düşük maliyetli yeni üreticilerin malın lisansını alıp ihracat piyasalarını ele geçirmeleri ile dördüncü aşamada yenilikçi ülkenin ihracat hızı düşer. Yenilikçi ülkenin iç piyasası, yerli üretim yerine ithalatla karşılanmaya başlanınca beşinci aşamaya geçilmiş olunur. Yenilikçi ülke kendi iç piyasasında da tamamen devre dışı bırakılınca ürün dönemleri tamamlanmış olur (Seyidoğlu, 1999:84).

Asya Yeni Sanayileşmiş Ekonomileri ve İkinci Dalga Asya Ülkeleri'nde Seçilmiş Yıllara Göre Sektörlerin GSYİH'deki Payları (%)

Tarım				Sanayi				Hizmetler			
1970	1980	1992	2000	1970	1980	1992	2000	1970	1980	1992	2000
Güney Kore											
29.8	14.2	7.0	5**	23.8	37.8	46.2	44**	46.4	48.3	46.8	51**
Hong Kong											
0.9	0.2	0*	0	32.0	42.6	15*	15	67.2	76.3	84*	85
Singapur											
2.2	1.1	0.3	0	36.4	38.8	37.5	34	61.4	60.0	62.2	66
Tayvan											
v.b.	7.9	3.7	v.b.	v.b.	46.0	42.6	v.b.	v.b.	46.1	53.7	v.b.
Endonezya											
35.0	24.4	17.9	17	28.0	41.3	42.9	47	37.0	34.3	39.3	36
Malezya											
v.b.	22.9	16.1	12	v.b.	35.8	43.9	40	v.b.	41.3	40.0	48
Filipinler											
28.2	23.5	22.6	17	33.7	40.5	35.0	30	38.1	36.0	42.5	53
Tayland											
30.2	20.6	13.1	10	25.7	30.7	37.4	40	44.1	46.7	49.5	49
Vietnam											
v.b.	42.7	38.2	25**	v.b.	26.3	23.8	34**	v.b.	31.0	30.0	40**
Çin											
42.2	25.6	16.7	16	44.6	51.7	58.4	49	13.2	22.7	24.9	34

Kaynak: Kalaycıoğlu ve Gönel, 1998: 135'teki tablo, 2000 verileri The World Bank World Development Indicators 2001'den alınarak genişletilmiştir, * 1996 verileri, ** 1999 verileri, v.b.: veri bulunamadı

Yukarıdaki tabloda, Asya Pasifik ülkelerinde GSYİH'nin sektörel dağılımının Uçan Kazlar Modeli'ne uygun biçimde yıllara göre gösterdiği değişim izlenebilir. 1970'den 2000 yılına doğru GSYİH'nin sektörel dağılımında, önce AYSE sonra İDAE'de tarımdan sanayiye, ardından da hizmetler sektörüne doğru bir artış eğilimi olduğu söylenebilir.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi	16.01.1977
Doğum Yeri	İstanbul
Lise (1994)	İSTEK Özel Bilge Kağan Lisesi
Lisans (1998)	İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
Yüksek Lisans (2002)	Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Yüksek Lisans Programı
Çalıştığı Kurumlar (1999 – Devam Ediyor)	Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İktisat ve İktisadi Gelişme Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi